

ἀγιορειτικά τετράδια

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΟΣΙΟΙ ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΗΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΘΩ
ΚΑΙ «ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΟΣ ΠΟΛΙΟΥΧΟΙ»

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΟΣΙΟΙ
ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΟΣΙΟΙ
ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΗΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΘΩ
ΚΑΙ «ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΟΣ ΠΟΛΙΟΥΧΟΙ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ

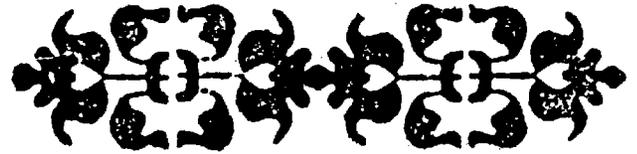
4

*Στούς Θεσσαλονικείς
γιατά 2.300 χρόνια
άπό τήν ίδρυση τής πόλεώς τους*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
A'. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	17
1. Περίληψη του Βίου	19
2. Χρονολόγηση και παραφράσεις του Βίου .	23
3. 'Η άγιορείτικη περίοδος τής ζωής των όσιων	32
4. 'Η άποστολική δράση των όσιων στην	
'Ελλάδα	47
5. Σημειώσεις	60
6. Τά χειρόγραφα και οι εκδόσεις	66
B'. Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΟΣΙΩΝ ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ	
ΘΕΟΔΩΡΟΥ	73
ΠΙΝΑΚΕΣ	117

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι Θεσσαλονικεῖς ὄσιοι ἀντάδελφοι Συμεών καί Θεόδωρος εἶναι γνωστοί ἀπό τοὺς συναξαριστές κυρίως ὡς κτίτορες τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου στὰ Καλάβρυτα τῆς Πελοποννήσου. Ἐξ αἰτίας τῶν περιπετειῶν πού εἶχε τό κείμενο τοῦ Βίου τῶν ὁσίων, ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τους μεταφέρθηκε ἀπό τόν Θ' στόν Δ' αἰώνα, καί δέν προσέχθηκε ὡς τώρα ὅτι οἱ δύο αὐτές σπουδαῖες προσωπικότητες ἦσαν καί ἀγιορεῖτες.

Σήμερα, μιά ἐπιστημονική ἐξέταση τῶν πηγῶν μᾶς ἐπιτρέπει νά τοὺς τοποθετήσουμε καλύτερα στό ἱστορικό τους πλαίσιο καί νά δώσουμε τήν ἀξία πού πρέπει στά γεγονότα πού ἀναφέρονται στό Βίο τους.

Τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἔρευνας πιστεύουμε ὅτι εἶναι ἐντυπωσιακά. Οἱ Συμεών καί

Θεόδωρος παρουσιάζονται ως οι πρώτοι επώνυμοι κατοικήτορες του Άδω στά τελευταία χρόνια της εικονομαχίας, βοηθούν στη διοργάνωση της μοναστικής πολιτείας, πιθανόν είναι κτίτορες του πρώτου ναού του Πρωτάτου, συνδέονται με τις σπουδαιότερες προσωπικότητες που ζούν στον Άδω τόν Θ' αιώνα και με τό ζήλο και τό άποστολικό τους έργο φωτίζουν την Έλλάδα, συμμετέχοντας στο ιεραποστολικό πρόγραμμα του πατριάρχη Φωτίου.

Η καταγωγή τους από τή Θεσσαλονίκη αλλάζει την εικόνα που έχουμε μέχρι σήμερα για τους άγιους του Όρους στους δύο πρώτους αιώνες της ζωής του ως μοναστικού κέντρου. Ένώ δηλαδή σχεδόν όλοι τους προέρχονταν από την Άνατολή, οι δύο όσοι αποτελούν εξαίρεση.

Άκόμη, από νωρίς ό Άδωσ γίνεται τό κατεξοχήν μοναστικό όρος της Θεσσαλονίκης, άκριβώς ό,τι ήταν ό Βιθυνικός Όλυμπος για την Κωνσταντινούπολη.

Τέλος, μās παρουσιάζεται, δίπλα στους Κύριλλο και Μεθόδιο, ένα δεύτερο ζευγος ανταδέλφων ιεραποστόλων, συνομηλίκων τους, από λαμπρή επίσης οικογένεια της Θεσσαλονίκης, της οποίας τά άξια τέκνα στέλνονται όχι μόνο στο Βορρά, αλλά και στο Νότο· οι δύο όσοι καλύπτουν με τό κήρυγμα και τις έπιστολές τους όλόκληρο σχεδόν τόν σημερινό έλλαδικό χώρο.

Η εϋρεση από τους όσίους της δαυματουργής εικόνας της Θεοτόκου στο Μέγα Σπήλαιο, στίς

πρώτες μετά την εικονομαχία δεκαετίες, έγινε αίτια νά δημιουργηδει εκεί ένα μεγάλο κέντρο τιμής των εικόνων. Η μνήμη τους ως κτιτόρων του μοναστηριου διατηρήθηκε ζωντανή σ' όλους τους αιώνες και όσα στοιχεία έχουμε για τή ζωή και τή δράση τους διασώθηκαν σ' αυτό τό μοναστήρι.

Ιδιαίτερες εύχαριστίες όφείλονται στους άδελφους της Σιμωνόπετρας και στους βυζαντινολόγους Κρ. Χρυσοχοϊδη, Άδ. Μαρκόπουλο, Δ. Βαμβακά και Χριστίνα Άγγελίδη για τό ενδιαφέρον τους και τις πολύτιμες συμβουλές και υποδείξεις τους.

Στόν εκδότη μοναχό Ίερόθεο Καρεώτη, που με ζήλο και αγάπη περιβάλλει πάντα κάθε προσπάθεια αναδείξεως του πλούτου της άγιορειτικής παραδόσεως και κληρονομίας, εκφράζονται επίσης πολλές εύχαριστίες.

Α΄
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Βίος τῶν ὁσίων Συμεῶν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης μᾶς παραδίδεται πάντα ὡς ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ Κιτορικοῦ καὶ τῶν Προσκυνηταρίων τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τῶν Καλαβρῦτων τῆς Πελοποννήσου. Ἀντίθετα μέ αὐτό πού συμβαίνει συνήθως μέ τούς βίους τῶν ἁγίων, οἱ ὅποιοι ἐμφανίζονται αὐτοτελεῖς, ὁ Βίος τῶν ὁσίων ἤδη ἀπό τόν ΙΕ΄ αἰ. ἐμπεριέχεται στό Κιτορικό τῆς μονῆς, τό «βιβλιάριον» γιά τό ὅποιο ὀμιλεῖ ὁ Ἡσαΐας στά 1509, τό «ἀρχέτυπον βιογραφικόν κιτορικόν» ὅπως τό ὀνομάζει ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος!. Τήν παράδοση αὐτή συνεχίζει καί ὁ Οἰκονόμος πού ἐκδίδει τό Προσκυνητήριόν του στά 1840. Ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπό τίς πολλές ἀντιγραφές καί παραφράσεις πού ὅλες διατείνονται ὅτι ἀπορρέουν ἀπό τό

ύποθετικό άρχαίο κτιτορικό, τά χειρόγραφα καί οι έντυπες έκδόσεις πού διαθέτουμε σήμερα δημιουργούν πολλά καί δυσεπίλυτα προβλήματα στόν μελετητή, καθώς όλα αποτελούν παραφράσεις ενός παλιού καί χαμένου κειμένου. Βέβαια τά προβλήματα αυτά υπάρχουν άπ' τή στιγμή πού κάποιος αντιμετώπιζει μέ σοβαρότητα τόν Βίο τών όσίων, άφού παρακάμψει τή δυσπιστία ή όποία περιβάλλει τώρα καί χρόνια αυτό τό τόσο σημαντικό κείμενο γιά τή θρησκευτική καί πολιτική ιστορία του 'Αγίου Όρους, τής Θεσσαλονίκης καί τής Ελλάδος γενικότερα.

Τά αίτια πού προκάλεσαν αυτή τή δυσπιστία όφείλονται, πιστεύουμε, κατά κύριο λόγο στή δημόδη γλώσσα όλων τών κειμένων πού διασώθηκαν καί χρονολογούνται στά τέλη του ΙΖ' καί στόν ΙΗ' αϊ. καί στήν έντονη παρουσία αντιφατικών παραδόσεων καί θρυλουμένων γιά τήν ίδρυση του μοναστηριού· κατά δεύτερο λόγο στή διαφορετική χρονολόγηση τής ιδρύσεώς του. Έτσι μία ομάδα χειρογράφων, μέ τελικό τους καί μοιραίο έπικυρωτή τόν Οικονόμο πού έπισφραγίζει αυτή τήν παράδοση, τοποθετεί τή δράση τών όσίων στόν Δ' αϊ. καί δίδει μάλιστα χρονολογίες πού μάς εκπλήττουν γιά τήν άφέλεια τής ακριβείας τους: γέννηση τών όσίων γύρω στά 310-320, εύρεση τής άγίας εικόνας στά 362².

Η άλλη ομάδα τήν όποία εκπροσωπούν οι δύο έντυπες έκδόσεις τής Βενετίας (1706, 1765) άπλώς αναφέρει τά χρόνια τής εικονομαχίας. Η πλειοψη-

φία τών μελετητών άκολούθησε τόν Οικονόμο, γεγονός πού στοίχισε αρκετά στήν αξιολόγηση του Βίου, διότι προκάλεσε άμφιβολίες γιά τήν έγκυρότητα του κειμένου. Τά πράγματα γίνονται ακόμη πιά δύσκολα όταν οι ειδικοί εξέφρασαν τις έπιφυλάξεις τους γι' αυτήν τή χρονολογία καί θεώρησαν τό Βίο ως ένα λαϊκό κείμενο πού δέν προσφέρεται σε κριτική άνάλυση³. Συνέβη λοιπόν κάτι τό μοναδικό: ένας άπ' τους πιά σημαντικούς βίους όσίων τής βυζαντινής περιόδου παραμένει άδικαίωτος καί άνεκμετάλλετος γιά τό δημόδες τής γλώσσας του καί έξ αίτίας μιάς σίγουρα καλοπροαίρετης χρονολογικής πλαστογραφήσεως.

Γνωρίζοντας τις δυσκολίες πού παρουσιάζει ένα τέτοιο έγχειρημα καταπιανόμεστε μέ τή μελέτη του Βίου καί τόν έλεγχο τών πληροφοριών πού μάς παρέχουν τά διάφορα κείμενα μέ σκοπό μας τήν άνίχνευση τής αλήθειας καί τής σπουδαιότητας πού χρόνια τώρα κρατούνται κρυφές μέ τόση άγάπη στήν όποια μορφή τους.

1. Περίληψη του Βίου

Οι διάφορες παραλλαγές του Βίου τών όσίων, όπως παραδίδονται άπό τις έντυπες έκδόσεις, δέν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές, άν έξαιρεθεί ή καταστροφική επέμβαση του Οικονόμου στήν έκδοση του 1840. Η παράφραση του Βερναρδής, έκδοση Βενετίας 1706, καί τό Προσκυνητάρι του Παρθενίου, Βενετία 1765, αποτελούν συγγενή

κείμενα. Ἀκολουθώντας αὐτές τίς ἐκδόσεις ἐπιχειροῦμε μιά περίληψη τοῦ Βίου τῶν ὁσίων, παρά τό γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Βίος μοιάζει, καί μᾶλλον εἶναι, περίληψη ἑνός ἐκτενέστερου κειμένου.

Οἱ ἀδελφοί Συμεών καί Θεόδωρος κατάγονταν ἀπό μιά πλούσια καί λαμπρή οἰκογένεια τῆς Θεσσαλονίκης. Στήν πόλη αὐτή πέρασαν τά παιδικά τους χρόνια καί παρακολούθησαν τήν ἐγκύκλιο παιδεία τῆς ἐποχῆς. Ὅταν ἀνδρώθηκαν, ἀποφάσισαν νά μεταβοῦν καί νά μονάσουν στό ὄρος τοῦ Ἄθωνος. Ἡ παιδεία τους καί οἱ ἀρετές τους ὀδήγησαν σύντομα τούς προεστῶτες τοῦ Ὄρους, οἱ ὁποῖοι ἀναγνώρισαν τήν ἀξία τῶν δύο ἀδελφῶν, νά τούς ἀποδεχθοῦν ὡς διδασκάλους τους καί νά τούς χειροτονήσουν ἱερεῖς. Ἐκτιμώντας μάλιστα τίς προσπάθειές τους γιά τήν καλή λειτουργία τῆς μοναστικῆς πολιτείας τούς ἀνέθεσαν ἐπίσης τήν πνευματική φροντίδα καί ἐπιμέλεια τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἡ φήμη τους διαδόθηκε σ' ὄλο τόν Ἄθωνα καί *«ἀκούονταν καί ἐλαλοῦνταν καί ἐθαυμάζονταν ἀπό ὄλους»*⁴. Μετά ἀπό ἄρκετό καιρό πού πέρασαν στό Ὄρος διδάσκοντας καί νουθετώντας τούς μοναχοῦς, ἀποφάσισαν νά ἐπισκεφθοῦν τούς Ἁγίους Τόπους. Συνάντησαν ὁμως τή ζωνρή ἀντίδραση τῶν συμμοναστῶν τους πού δέν ἤθελαν νά ἀποχωριστοῦν τούς δύο σπουδαίους καί λαμπροῦς διδασκάλους. Παραφύλαγαν λοιπόν οἱ μοναχοί στόν ἰσθμό τοῦ Ξέρξη γιά νά ἀποτρέψουν ἕνα τέτοιο ἐνδεχόμενο. Οἱ ὄσιοι ὁμως κατάφεραν τελικά νά πείσουν τούς μοναχοῦς καί

μαθητές τους γιά τή σταθερότητα τῆς ἀποφάσεώς τους καί τήν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ τους καί ξεκίνησαν γιά τήν Ἱερουσαλήμ. Ἐπειτα ἀπό ἕνα μακρῷ ταξίδι ἐφθασαν στήν Ἁγία Πόλη, προσκύνησαν τόν τάφο τοῦ Χριστοῦ, ἐπισκέφθηκαν ἀκολούθως τό ὄρος Σινᾶ καί ἐπέστρεψαν στήν Ἱερουσαλήμ. Ἐδῶ φανερώθηκαν στόν ὕπνο τους οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καί Ἀνδρέας (ὁ Οἰκονόμος προσθέτει τόν ἀπόστολο Λουκᾶ) πού τούς προφήτευσαν ὅσα *«ἔμελλαν νά τῶν συνέθουν τριγύρου εἰς ταῖς αἴρεσiais τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἀνάμεσα εἰς τούς εἰκονομάχους»*⁵. Οἱ ὄσιοι ἀνέφεραν τό ἐνύπνιο στόν πατριάρχη τῆς Ἁγίας Πόλεως, ὁ ὁποῖος τούς συμβούλευσε σχετικά καί τούς ἐφοδίασε μέ συστατικά γράμματα καί ἐπιστολές γιά τόν πάπα τῆς Ρώμης. Οἱ ὄσιοι μετά ἀπό ἕνα δύσκολο ταξίδι ἐπέστρεψαν στό Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἔγιναν δεκτοί μέ πολλή χαρά ἀπό τούς μοναχοῦς, στοῦς ὁποῖους ἐξιστόρησαν τίς περιπέτειές τους. Ἀλλά σέ λίγο ἀνεχώρησαν καί πάλι γιά τά περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπ' ὅπου ἄρχισαν τό ἀποστολικό τους ἔργο. Ἀπό τή Θεσσαλονίκη ἔστειλαν μοναχοῦς στά Ἰλλυρικά μέρη *(ἤγουν τῆς Σκλαβονίας ἐπεξηγεῖ σωστά ὁ Παρθένιος)*⁶ καί οἱ ἴδιοι περιόδευσαν διδάσκοντας καί ἐπισκεπτόμενοι τίς πόλεις καί τίς χῶρες τῆς Θεσσαλίας ὡσπου ἐφθασαν στό *δεπταλικόν ὄρος τῶν Κελλίων*. Ἀπό 'κει προχώρησαν εἰς τās Νέας Πάτρας, ὅπου καί ἔμειναν ἄρκετό καιρό, γιά νά καταλήξουν στήν συνέχεια στό ὄρος τῶν Θερμοπυλῶν, ὅπου ἀποφάσισαν νά

ἐγκατασταθῶν. Ὅμως ἄγγελος Κυρίου (ὁ Οἰκονόμος καί πάλι ἀναφέρει τούς τρεῖς Ἀποστόλους) τούς προτρέπει νά συνεχίσουν τό ἔργο τους στήν Πελοπόννησο, ὅπου θά τούς περιμένει ἡ εὐσεβής ποιμενίδα Κόρη πού εἶχε βρεῖ τή εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Οἱ ὄσιοι πέρασαν λοιπόν στήν Πελοπόννησο καί φθάνοντας στό χωριό τῶν Γαλατῶν (λεγόμενον *τώρα Ζαχλωροῦς*, μᾶς λέει πάλι ὁ Παρθένιος) συναντήθηκαν μέ τήν ποιμενίδα στήν ὁποία εἶχε προαγγελθεῖ ἡ ἔλευσή τους. Ἡ Κόρη ἀνεγνώρισε τούς θεόσταλτους ἄνδρες καί τήν ἐπαύριο τούς ὀδήγησε στό Μέγα Σπήλαιο, ὅπου βρίσκουν τήν εἰκόνα καί ὅπου συντελεῖται καί τό πρῶτο θαῦμα μέ τή δρακοντοκτονία. Ἡ Κόρη δέχθηκε τό μοναχικό σχῆμα καί μετονομάσθηκε Εὐφροσύνη. Ἡ φήμη τῶν ὁσίων δέν ἄργησε νά ἀπλωθεῖ στά περίχωρα καί πλήθη κόσμου ἔτρεχαν νά ἀκούσουν τό κήρυγμά τους. Ὁ κόσμος προσφέρθηκε νά βοηθήσει γιά τό κτίσιμο μοναστηριοῦ, οἱ ὄσιοι ὅμως ἀρνήθηκαν, γιατί σκοπός τους εἶναι ἡ ἀποστολική δράση στήν Πελοπόννησο πού ἦταν βυθισμένη στήν ἀσέβεια. Ἀφοῦ λοιπόν ἔστειλαν μέ κάποιον συνοδό τους τούς ἐπιστολές στόν πάπα, ἄρχισαν τίς περιοδεῖες τους ἐπισκεπτόμενοι τήν Κόρινθο, τό Ἄργος, τά Ἐπίδαυρα, τό Ναύπλιο, τούς Ἀμυκλαίους, Λάκωνες, Δωριεῖς, Πατρεῖς, Ἡλείους, Ἀρκάδες. Ἡ δράση τους ἐπεκτάθηκε κι ἔξω ἀπ' τήν Πελοπόννησο· μέ ἐπιστολές φρόντισαν γιά τήν πνευματική ὠφέλεια τῶν νησιῶν καί ἰδιαίτερα τῆς Κρήτης. Πέθαναν σέ βαθιὰ γεράματα καί τάφηκαν

στό Μέγα Σπήλαιο. Οἱ συναξαριστές ἀναγράφουν τή μνήμη τους στίς 18 Ὀκτωβρίου.

2. Χρονολόγηση καί παραφράσεις τοῦ Βίου

Τό πιό παλιό κείμενο πού διαθέτει σήμερα ὁ μελετητής εἶναι ἡ παράφραση τοῦ Ἀθηναίου λογίου Ἀργυροῦ Βερναρδῆ, πού ἐκδόθηκε στή Βενετία τό 1706. Κατά εὐτυχή σύμπτωση τυχαίνει νά εἶναι τό πιό ἔγκυρο καί ἀξιόπιστο ἀπ' τά κείμενα πού διασώθηκαν, γι' αὐτό προβαίνουμε καί στήν ἐπανατύπωσή του. Ἡ ἔκδοση αὐτή τῆς Βενετίας εἶναι ἡ μόνη πού παρουσιάζει τό Βίο τῶν ὁσίων ὡς αὐτόνομο κείμενο, μέ περιορισμένα στό ἐλάχιστο τά περιγραφικά καί ἱστορικά μέρη πού χαρακτηρίζουν τά ἄλλα προσκυνητάρια. Καταβάλλεται προσπάθεια νά παρουσιασθεῖ ὅ,τι ἀφορᾷ κυρίως τό βίο καί τήν πολιτεία τῶν ὁσίων. Ἡ προσπάθεια αὐτή βέβαια δέν εἶναι ἔργο τοῦ Βερναρδῆ, διότι ὁ Ἀθηναῖος λόγιος μεταφράζει «εἰς τήν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν» πιστά καί χωρίς τήν παραμικρή ἐπέμβαση, ὅπως θά ἀποδείξουμε, τό χειρόγραφο ἢ ἀντίγραφο τοῦ χειρογράφου τῶν μοναχῶν Ἡσαΐα καί Σωφρονίου, γραμμένο στά 1509. Ἀντίθετα μ' αὐτό πού συμβαίνει στά Προσκυνητάρια τοῦ Παρθενίου καί τοῦ Οἰκονόμου, σ' αὐτήν ἐδῶ τήν παράφραση πουθενά δέν διακόπτεται ὁ λόγος γιά ἐπεξηγήσεις καί ἐρμηνεῖες, τά τοπωνύμια παραμένουν ὅπως τά βρῆκε ὁ Βερναρ-

δης στό κείμενο πού μεταφράζει, ἡ προσωπική μαρτυρία καί ἡ χρονολογία παραμένουν ἀναλλοίωτες: *κατοικοῦμεν τήν σήμερον, δηλονότι κατά τό ζῆν', ἡμεῖς οἱ ἐλάχιστοι, ὅ τε Ἡσαΐα καί Σωφρόνιος οἱ ρακενδῦται καί ἐρημίται*⁷. Ὁ Βερναρδῆς δέν ἐμφανίζεται πουθενά, μεταφράζει, ὁ λόγος εἶναι τοῦ Ἡσαΐα καί Σωφρονίου: *ὅπου ἐδιηγῆθῆμεν καί ἡμεῖς ἢ ὅπου εἶπομεν κ.λπ.*⁸ Πιστεύουμε λοιπόν ὅτι οἱ μαρτυρίες πού μᾶς παρέχει ἡ παράφραση αὐτή εἶναι ἀξιόπιστες καί ἀνάγονται στά 1509 πού γράφουν οἱ «ρακενδῦται». Πρὶν προχωρήσουμε ὁμως στήν ἐξέτασή τους, κρίνουμε σκόπιμο νά πούμε δυό λόγια γιά τήν ἔκδοση τοῦ Βερναρδῆ καί πού ἰσχύουν ἐπίσης γιά τό χειρόγραφο πού χρησιμοποίησε.

Ὅπως ἀναφέρεται στόν τίτλο τῆς ἔκδοσης, πρόκειται γιά μιά σύναξη *«κανόνων τινῶν ἐγκωμιστικῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου... καί τῶν ὁσίων πατέρων Συμεῶν καί Θεοδώρου... καί τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης... τῆς εὐρούσης τήν θείαν εἰκόνα... μετά καί τῆς διηγήσεως τῆς αὐτῆς εὐρέσεως, περιέχουσα τήν τε διαθήκη τῶν αὐτῶν πατέρων, καί τόν τῶν αὐτῶν βίον, ἅμα δέ καί τῆς ὁσίας...»*. Ἔτσι λοιπόν ἡ ἔκδοση ἀπαρτίζεται ἀπό τά ἑξῆς μέρη, σύμφωνα μέ τή σειρά πού ἐκδίδονται τά κείμενα: α) Βίος τῶν ὁσίων Συμεῶν καί Θεοδώρου καί τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης. β) Ἡ διαθήκη τῶν ὁσίων. γ) Φωτοφόρος κανὼν εἰς τήν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ποίημα Θεοκτίστου μοναχοῦ τοῦ Στουδίτου. δ) Ἀκολουθία τῶν ὁσίων πατέρων καί

κανὼν Παύλου Κορινθίου. Ὁ βίος τῶν ὁσίων συμπλέκεται κατά τέτοιο τρόπο μέ τό βίο τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης καί τή διήγηση τῆς εὐρέσεως τῆς εἰκόνας, πού προδίδει ἕνα μεταγενέστερο στάδιο προσθηκῶν καί ἐπεξεργασίας ἐνός πρώτου κεμένου, ὅπου ἡ ἐξιστόρηση τοῦ βίου τῶν ὁσίων διακοπτόταν γιά νά παρεμβληθεῖ ὁ βίος τῆς ὁσίας. Δημιουργεῖται ἔτσι ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ διήγηση τῆς εὐρέσεως τῆς εἰκόνας ἀπ' τήν ποιμενίδα ἀποτελοῦσε μιά αὐτοτελή ἐνότητα πού ἤλθε ἀργότερα νά προστεθεῖ στό βίο τῶν ὁσίων Συμεῶν καί Θεοδώρου. Ὅπως κι ἂν ἔχει τό πράγμα, ὁ Βίος τῶν ὁσίων γραμμένος ἀπ' τοὺς Ἡσαΐα καί Σωφρόνιο χαρακτηρίζεται γιά τήν συνοπτική του μορφή, τήν προσπάθεια νά περιοριστεῖ στά οὐσιώδη, χωρίς ὁμως νά ἀποσιωπᾷ τά θρυλούμενα γιά τήν ἴδρυση τῆς μονῆς οὔτε καί τίς ἱστορικές πληροφορίες πού βρῆκε στό Κτιτορικό. Ἔτσι, ἐνῶ τελειώνει ὁ βίος τῶν ὁσίων, ἡ διήγηση συνεχίζεται μέ πληροφορίες ἱστορικές καί περιγραφικές παρεκβάσεις πού μαρτυροῦν τήν ὑπαρξη Προσκυνηταρίου μέσα στό ὁποῖο ἐνσωματωνόταν ὁ Βίος τῶν ἁγίων πατέρων. Σ' αὐτά ἀκριβῶς τά σημεῖα περιέχονται πληροφορίες πού μᾶς βοηθοῦν γιά μιά πιθανή χρονολόγηση τῶν χειρογράφων πού χρησιμοποίησαν οἱ ρακενδῦτες μοναχοί. Διότι ὅπως ἀναφέρουν *«καί ἄλλοι ... ἔγραψαν τόν βίον τῶν ἁγίων πατέρων τούτων»*⁹, οἱ δέ ἴδιοι βοηθήθηκαν ἀπό ἕνα *«ἄλλον βιβλιάριον, ὅπου ἦτον πρότερον συγγεγραμμένον»* καί ὅπου *«σχεδόν τά ὅμοια εὐρίσκονται,*

όπου *έδιηγήθημεν και ήμεις*»¹⁰. «Σχεδόν τά όμοια» γιατί σίγουρα ήταν πολύ πιό έκτενη. Η συγγραφή τών Ήσαΐα και Σωφρονίου συνοψίζει και δυστυχώς σέ σημεία πού ίσως θά μάς ήταν ιδιαίτερα χρήσιμα γιά τή χρονολόγηση τών πηγών πού χρησιμοποιούν, αλλά και γιά τήν επίλυση προβλημάτων όπως αυτών τής έποχής πού έδρασαν οι όσιοι και τού περιεχομένου τών επιστολών πρός τόν πάπα. Παρ' όλα αυτά, κι έτσι πού παραδίδεται ο Βίος, συνοπτικός και παραφρασμένος, μάς βοηθει κατά τρόπο άνέλπιστο, μιά και μπορούμε νά παρακολουθήσουμε τά στάδια μέ τίς προσθήκες στό κυρίως σώμα τού κειμένου τού Βίου. Ακολουθώντας τήν άρίθμηση τών σελίδων τής εκδόσεως τού Βερναρδής έχουμε τά έξής στάδια, πού άντιστοιχούν σέ διαφορετικές χρονικές στιγμές:

1-22 'Ο Βίος τών όσίων και ή διήγηση τής εύρέσεως τής εικόνας.

Ούτοι οι όσιοι και θεοφόροι πατέρες..., όπου έτάφησαν και οι θειοι πατέρες, μέ τά παλαιόγρασά της.

22-24 Α' προσθήκη ιστορικού και περιγραφικού χαρακτήρα.

Η μέν ούν ζωή τών άγιων και τής όσίας ούτως έχει... από τούς βασιλείς τών Ρωμαίων κατά τούς χρόνους τής βασιλείας των.

24-26 Β' προσθήκη τών Ήσαΐα και Σωφρονίου στό 1509.

Τό δε σχήμα τού αυτού μοναστηρίου είναι τοιούτον... ως τό τέλος.

Αν αυτή ή κατάτμηση πού προτείνουμε ισχύει, τότε ο Βίος μέ τήν πρώτη προσθήκη αποτελούν τό ύλικό πού βρήκαν στό χειρόγραφο τά όποια συμβουλευθήκαν οι δύο μοναχοί. Άραγε μπορούμε νά προτείνουμε γι' αυτά κάποια χρονολογία πολύ πιό συγκεκριμένη από τή βέβαιη αλλά γενική τοποθέτησή τους στό πρίν τό 1509 χρόνια, στόν ΙΕ' αιώνα; Πιστεύουμε σίγουρα ότι ο Βίος, είτε σέ εκτενέστερη είτε σέ μορφή συναξαρίου, μπορεί νά πάει ακόμη πιό πίσω. Όσο γιά τήν πρώτη προσθήκη, ή ίδια μάς βοηθει μέ πολύ συγκεκριμένο τρόπο. Πρός τό τέλος της αναφέρεται ότι *«Χάριτι μέν ούν τής Θεοτόκου και τών ρηθέντων άγιων και τό ιερόν τούτο Σπήλαιον μετεσκευάσθη και έγινε μοναστήριον και έκαλλωπίσθη μέ μεγαλύτερα οικοδομήματα διά μέσον τής ευσεβείας και γενναιότητος τού νύν βασιλεύοντος Ανδρονίκου...»*¹¹. Πρόκειται βέβαια γιά τόν Ανδρόνικο Β' Παλαιολόγο (1282-1328), ο όποιος είναι ο κτίτωρ τής μονής και μέ χρυσόβουλλο λόγο τίμησε και προστάτεψε τό Μέγα Σπήλαιο¹². Συνεπώς ή πρώτη προσθήκη και φυσικά τό βιβλιάριον πού χρησιμοποίησαν οι δύο μοναχοί πρέπει νά γράφτηκε στό χρόνια τού Ανδρονίκου· έτσι μόνο μπορεί νά έρμηνευθει ή φράση *«του νύν βασιλεύοντος Ανδρονίκου»*. Τό κτίσιμο τής μονής στό χρόνια τού Ανδρονίκου Β' (και πιθανόν πατριαρχέυοντος τού Αθανασίου τού Α') είναι φυσικό νά όδηγήσει

τούς μοναχούς στη σύνθεση έργου με την ιστορία των όσιων και του Μεγάλου Σπηλαίου. Η χρονολογία αυτή ενισχύεται κι από τον φωτοφόρο κανόνα του Θεοκτίστου Στουδίτου, έργο που συνοδεύει τό Βίο των όσιων. Ο Θεόκτιστος Στουδίτης έζησε κατά τον ΙΔ΄ αιώνα και έγραψε τό βίο του πατριάρχη Ἐθνασίου του Α΄¹³. Είναι γνωστές σέ όλους οι σχέσεις και ή έπιστολογραφία του Ἐθνασίου μέ τόν Ἄνδρόνικο, ή πλαστογραφημένη καταγωγή του Ἐθνασίου που τόν θέλει Πελοποννήσιο, οι σχέσεις τέλος του Ἄνδρονίκου μέ τή μονή του Μεγάλου Σπηλαίου. Πιθανόν μιά κάποια λογική οδήγησε σέ συσχετισμούς και σ΄ αυτήν τήν προτίμηση προς τόν κανόνα του Θεοκτίστου. Ἄς σημειωθεί περιεμπιπτόντως ότι σέ κώδικα του Μεγάλου Σπηλαίου ὑπῆρχε(;) «Ἐθνασίου Κωνσταντινουπόλεως του Νέου έπιστολή προς τόν βασιλέα»¹⁴, στην δέ παρακείμενη μονή του Ἁγίου Ἐθνασίου στό Λευκάσιο βρίσκεται αντίγραφο άγιορειτικού κώδικα μέ λόγους και έπιστολές του ίδιου πατριάρχη¹⁵. Ἴσως νά μήν ὑπάρχει τίποτε τό παράξενο στην παρουσία αυτών των χειρογράφων στά μοναστήρια τής περιοχῆς των Καλαβρύτων, πάντως μιά τέτοια χρονολογική σύμπτωση ιστορικών στοιχείων, μιά τέτοια συνύπαρξη Βίου και Κανόνα δέν είναι έντελῶς τυχαία. Ὅλα μᾶς οδηγούν στά χρόνια του Ἄνδρονίκου του Β΄ ή λίγο άργότερα.

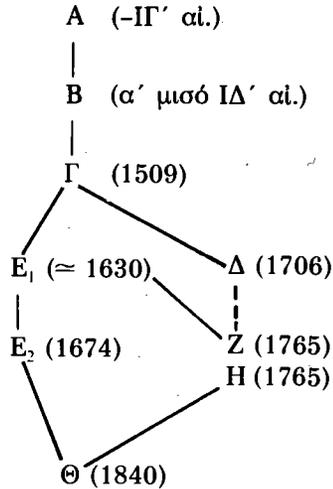
Δυστυχῶς δέν γνωρίζουμε τίποτε για τόν Παῦλο τόν Κορίνθιο που συνέθεσε τόν κανόνα προς τιμήν

των όσιων, ὅπως μᾶς δηλώνεται από τήν άκροστιχίδα. Ἄν δέν είναι σύγχρονος τής πρώτης προσθήκης και του Θεοκτίστου, πράγμα πολύ πιθανόν, έζησε πάντως πολύ πριν άπ΄ τους Ἡσαΐα και Σωφρόνιο. Τό πρόγραμμα του κανόνα ακολουθεΐ πιστά τήν σειρά που εξιστοροῦνται τά γεγονότα τής ζωῆς των όσιων και τό ιστορικό τής άνοικοδομήσεως του μοναστηριου άπ΄ τόν Ἄνδρόνικο. Δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στό έργο των Παλαιολόγων και τήν αποστολική δράση των όσιων στην Πελοπόννησο.

Συνοψίζοντας, μπορούμε νά ὑποστηρίξουμε ότι πριν από τά χρόνια του Ἄνδρονίκου του Β΄ πιθανόν ὑπῆρχε εκτενής βίος των όσιων και παράλληλα αυτόνομες τοπικές παραδόσεις για τήν εύρεση τής εικόνας στό Μέγα Σπήλαιο (Α). Στά χρόνια του Ἄνδρονίκου ή άμέσως μετά συγγράφεται «βιβλιάριον» που περιέχει τό βίο συμπληρωμένο μέ τά θρυλούμενα και τά ιστορικά και περιγραφικά στοιχεία τής πρώτης προσθήκης (Β). Του βίου αυτού μιά άρκετά καλή γνώση, άν και συνοπτική, μπορούμε νά έχουμε από τή σύνοψη που άπεργάζονται οι Ἡσαΐας και Σωφρόνιος στά 1509 (Γ). Αυτήν τή σύνοψη παρέφρασε ὁ Ἄργυρός Βερναρδῆς και εξέδωσε στη Βενετία τό 1706 (Δ). Οι πληροφορίες που μπόρεσαν νά διασώσουν οι μελετητές των χειρογράφων που βρισκονταν στην μονή πριν από τήν πυρκαγιά του 1934, καθώς και ή μάρτυρία του Παρθενίου, έπαληθεύουν τά παραπάνω. Γνωρίζουμε λοιπόν ότι ὁ Παρθένιος χρησιμοποίησε μιά άλλη παράφραση του κειμένου των

ρακενδυτών, ένα Προσκυνητάρι τό όποίο όνομάζει «*νέον τό έξηγητόν*», έργο του μητροπολίτη Λακεδαιμονίας Θεοδωρήτου (Ε₁). Σ' αυτή λοιπόν τήν παράφραση του Θεοδωρήτου δηλωνόταν ότι οι δύο μοναχοί στηρίχτηκαν στον «*Βίον τών άγιών πατέρων Συμεών και Θεοδώρου τόν έλληνικόν*»¹⁶ (Β) για νά συνθέσουν και πάλι έλληνικά τό δικό τους Προσκυνητάρι (Γ). Πιθανόν από τήν παράφραση του Λακεδαιμονίας Θεοδωρήτου, τήν όποία ό Οικονόμος χρονολογει γύρω στά 1630¹⁷, άρχίζει και ή χρονολογική παραποίηση και οι έπεμβάσεις στό Βίο τών όσιών. 'Απ' αυτήν τήν παράφραση πού άποτελει διήγηση «*έξηγηθείσα πλατύτερον*»¹⁸ δημιουργείται μία νέα παράδοση σύμφωνα μέ τήν όποία οι όσιοι έζησαν στον Δ' αιώνα. Δυστυχώς τόσο τό σύγγραμμα τών ρακενδυτών όσο κι αυτή ή παράφραση κάηκαν μάλλον στην άλλη μεγάλη πυρκαγιά του 1640¹⁹. Σώθηκε μόνο ένα αντίγραφό της καμωμένο από τόν ιερέα 'Ιωάννη Γιαννακόπουλο μέ χρονολογία 1674 (Ε₂), τό όποίο είδε ό Οικονόμος στό Μέγα Σπήλαιο και τό περιγράφει δίνοντας τήν άρχή του²⁰. Κατά τή μαρτυρία του Οικονόμου, ήδη αυτό τό αντίγραφο τοποθετεί τούς όσιους στον Δ' αιώνα και δίδει ως χρονολογία εύρέσεως της εικόνας τό 362²¹. Πιστεύουμε λοιπόν ότι ή παραχάραξη και οι δραστικές έπεμβάσεις στό βίο και στην άκολουθία τών όσιών έγιναν κατά τό ΙΖ' αιώνα. Παρ' όλα αυτά, ό Παρθένιος στό Προσκυνητάρι του 1765 (Ζ) δέν άκολουθει αυτήν τήν παράδοση, ίσως γιατί συμβουλευθήκε κώδικες,

χρυσόβουλλα και διάφορα άλλα χειρόγραφα, όπως επανειλημμένως όμολογει. 'Ενώ όμως τυπωνόταν τό Προσκυνητάρι, καταπαιάστηκε μέ τή συγγραφή ενός δευτέρου Προσκυνηταρίου (Η), του όποιου αντίγραφα είδαν ό Οικονόμος και ό Ν. Βέης στό Μέγα Σπήλαιο και πού, αν κρίνουμε από τήν ευνοϊκή κριτική του Οικονόμου, ή δέν άνέφερε καθόλου χρονολογίες ή άκολουθοϋσε τή νέα παράδοση²². 'Ο Οικονόμος κλείνει αυτήν τήν ιστορία γνωρίζοντας όλα τά παραπάνω, επιλέγει ως σωστότερη τήν παράδοση για τόν Δ' αιώνα και γράφει τό δικό του Προσκυνητήριον (Θ), χρησιμο βέβαια για τίς πολλές πληροφορίες πού περισώζει αλλά και τό πιο άναξιόπιστο άπ' όλα. Τό Προσκυνητήριον αυτό έγινε ιδιαίτερα γνωστό στην εποχή του για τίς επιθέσεις πού εξαπέλυσε ό Θεόκλητος Φαρμακίδης, φανατικός πολέμιος του Οικονόμου²³. Μέ τίς άλλεπάλληλες πυρκαγιές του μοναστηριού, και ιδίως μ' αυτήν του 1934, πολλά χειρόγραφα κάηκαν ή χάθηκαν για πάντα μεταξύ αυτών υπήρχαν χειρόγραφα και αντίγραφα του Βίου τών όσιών. 'Ορισμένα πού σώθηκαν δέν μπορέσαμε νά τά συμβουλευθοϋμε. Πρέπει νά είναι όλα του ΙΗ' αι. και πιθανόν άκολουθοϋν ή αντιγράφουν τό δεύτερο Προσκυνητάρι του Παρθενίου. Γνωρίζοντας τήν έλλειψη μας αυτή επιχειροϋμε τό παρακάτω στέμμα:

3. Η άγιορειτική περίοδος της ζωής των όσιων

Η παράδοση πού δημιούργησε τό Προσκυνητάρι του Οικονόμου τοποθετώντας τους όσιους στον Δ' αιώνα προκάλεσε, όπως ήδη αναφέραμε, τή δυσπιστία και τήν επιφύλαξη των μελετητών πού με διάφορους τρόπους προσπάθησαν νά προτείνουν μιá πιό πιθανή χρονολογία. Οι περισσότεροι δέν λάμβαναν πιά υπόψη τους τό Βίο και κατέφευγαν σέ αρχαιολογικά και άλλα ιστορικά τεκμήρια γιά νά προσδιορίσουν τήν εποχή πού οι όσιοι μόνασαν στό Μέγα Σπήλαιο. Η αρχαιολογική

άντιμετώπιση του κατεξοχήν κειμηλίου τής μονής, τής εικόνας, όδήγησε τον Γ. Σωτηρίου στην υπόθεση ότι, καθώς ή εικόνα δέν είναι παλιότερη από τον Γ' αι., έτσι και οι όσιοι πρέπει νά έζησαν τήν ίδια εποχή και μάλιστα σχετίστηκαν με τον όσιο Λουκά τον Στειριώτη²⁴. Με τήν ίδια λογική ο Α. Ευγγόπουλος, χρονολογώντας τήν εικόνα στά τέλη του ΙΑ' αρχές ΙΒ' αι., όδηγείται στο συμπέρασμα ότι οι δύο μοναχοί ήρθαν από τά Ίεροσόλυμα στην Άχαΐα κατά τους χρόνους του Άνδρονίκου Β' φέροντας μαζί τους τήν παλιά ήδη εικόνα, όπως «δυνάμεθα νά συναγάγωμεν και έξ αυτών των άλλων λίαν συγκεχυμένων παραδόσεων περί των κτιτόρων τής μονής»²⁵. Περίπου τά ίδια επαναλαμβάνουν στο έξης όλοι όσοι ασχολήθηκαν με τήν ιστορία του Μεγάλου Σπηλαίου²⁶. Όμως ή έκδοση του Βερναρδής και τό Προσκυνητάρι του Παρθενίου δέν αφήνουν κανένα περιθώριο άμφιβολίας. Οι όσιοι έζησαν και έδρασαν τά χρόνια τής εικονομαχίας. Άπορεί κανείς πώς τόσο σαφείς πληροφορίες έκτοπίστηκαν άπ' τήν πλαστογραφημένη παράδοση πού εκπροσωπει ο Οικονόμος. Οι επεμβάσεις του πλαστογράφου είναι τόσο κραυγαλέες, ιδιαίτερα στον κανόνα του Παύλου του Κορινθίου, ώστε δέν μπορούμε νά μήν αναφέρουμε μερικά παραδείγματα.

Στήν α' ώδή, ήχος πλ.δ'

Βερναρδής: Ίταμωτάτης χαλεπής αίρέσεως
εικονομάχων δεινών καταστροφήν πάλαι,
πατέρες θεόληπτοι, τῷ κόσμῳ άνεδείξατε...

Οικονόμος: Ἰταμωτάτης χαλεπῆς αἰρέσεως εἰκονομάχων δεινῶν, πρὶν ἢ ἐπισκήψει...

ὠδή η´

Βερναρδῆς: Κλέος τῶν ἁγίων σου ὑπάρχει τό ζευγος τό τῶν πατέρων Πάτερ ὕψιστε, πᾶσαν γάρ βαδίσαντες τρίβον τὴν σωτήριον καὶ λαοπλάνον αἵρεσιν θείοις κηρύγμασι μακρὰν που ἐκδιώξαντες πάλαι εἰκονομαχίας ἐκβλύζουσι νῦν μῦρα.

Οἰκονόμος: Κλέος Ἐκκλησίας ἀνεδείχθη τό ζευγος τό τῶν πατέρων Σῶτερ ὕψιστε· οὔτοι γάρ βαδίσαντες ἀποστόλων ἴχνησι καὶ θεομάχων αἵρεσιν θείοις κηρύγμασι μακρὰν ἀποσοθήσαντες πάλαι τῶν πιστῶν τῆς ποιμνῆς ἐκβλύζουσι νῦν μῦρα.

Καὶ τέλος ὠδή η´, ἄλλος

Βερναρδῆς: Ἱερουργοὶ θεόφρονες τῶν ὁσίων ἀγλαΐσμα, σὺν τῷ Θεοδώρῳ, Συμεῶν πανόλβιε, εἰκόνος ὑπέρμαχοι, ὀρθοδοξίας στῦλοι λαμπροί, τῆς τε Πανελλάδος οἱ τερπνοὶ πολιοῦχοι, Χριστὸν ἐκδυσωπεῖτε ρυσθῆναι τῶν κινδύνων τοὺς πόθῳ ἀνυμνοῦντας ὑμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Οἰκονόμος: Ἱερουργοὶ θεόφρονες τῶν ὁσίων ἀγλαΐσμα, σὺν τῷ Θεοδώρῳ Συμεῶν πανόλβιε, τῆς πίστεως ὑπέρμαχοι...²⁷

Τὰ ὅποια σχόλια περιπεύουν μπροστά στίς βεβιασμένες φράσεις «πρὶν ἢ ἐπισκήψει», «θεομάχων αἵρεσιν» κ.λπ. Ὁ κανόνας τοῦ Κορινθίου,

ὅπως καὶ ὁ Βίος τῶν ὁσίων, πρὶν ἢ ὑποστῆ τὴν πλαστογράφηση, μιλᾷ ξεκάθαρα γιὰ τὴν εἰκονομαχία. Εἶναι βέβαια ἀλήθεια ὅτι στὴν παράφραση τοῦ Βερναρδῆ δέν εἶναι σαφές γιὰ ποιά ἀκριβῶς περίοδο τῆς εἰκονομαχίας γίνεται λόγος. Ἀντιθέτως στό Προσκυνητάριό του ὁ Παρθένιος, μέ τόν ὀρθολογισμό πού τόν χαρακτηρίζει (ἀρκεῖ νά προσέξει κανεῖς τόν τρόπο πού ἐξιστορεῖ τὴ δρακοντοκτονία) καὶ μέ τίς ἐξηγήσεις πού παραθέτει, χρονολογεῖ τὴ δράση τῶν ὁσίων στὸν Η´ αἰ., καὶ μάλιστα πρὶν ἀρχίσει ἡ εἰκονομαχία. Ἀναφέρει ὅτι οἱ ὄσιοι ἔζησαν στό Ἅγιον Ὄρος πρὶν ἀπὸ τὴν Ζ´ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, τότε πού ἦταν «κατοικημένον ἀπὸ σκῆτας μόνον, ὄχι ἀπὸ μοναστήρια»²⁸, καὶ ὅταν βρισκόνταν στὴν Ἱερουσαλήμ τοὺς φανερώθηκε σέ ὄραμα ὅτι «εἰς τοὺς τόπους τους κοντά εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ἐμελλε νά ἀρχίσει τό κακόν»²⁹ δηλ. ἡ εἰκονομαχία, καὶ ὅτι «ὁ Θεὸς ὀγλήγορα μέ μεγάλην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον θέλει στερεώσει τὴν Ὄρθοδοξίαν»³⁰. Σέ ἓνα ἄλλο σημεῖο τοῦ Προσκυνηταρίου του ἀναφέρεται στὴν ἁγία εἰκόνα πού εἶναι ἔργο τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ καὶ ἡ ὁποία «ἐβάλθη εἰς αὐτὸ τό Μέγα Σπήλαιον καὶ εἰς ἐπτακοσίους τόσους χρόνους εὐρέθη ὕστερα»³¹. Συνεπῶς ὁ Παρθένιος τοποθετεῖ τὴ δράση τῶν ὁσίων καὶ τὴν εὐρεση τῆς εἰκόνας στὴν πρώτη περίοδο τῆς εἰκονομαχίας³². Τίποτε ἀπὸ τὰ παραπάνω δέν ὑπάρχει στὴν παράφραση τοῦ Βερναρδῆ πού ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν ἀρχαιότερη παράδοση. Ὅλες οἱ παραπάνω πληροφορίες ἀπο-

τελοῦν προσθήκες καὶ ἐξεζητημένες ἀναλύσεις τῆς ἀπροσδιόριστης χρονικά μνείας τῆς εἰκονομαχίας τοῦ κεμένου τῶν ρακενδυτῶν. Ἡ παράφραση τοῦ Βερναρδῆ δὲν ὀρίζει περίοδο, ἀλλὰ ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ δράση τῶν ὁσίων, τῆ θαυματουργῆ εὔρεση τῆς εἰκόνας, τὴν ἀνεμπόδιστη διδασκαλία τους γιὰ τὴ λατρεία τῶν εἰκόνων, μᾶλλον ἀναφέρεται στὴν δευτέρη φάση τῆς εἰκονομαχίας καὶ μάλιστα ἀμέσως μετὰ. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου δηλώνεται ρητὰ στὴν πρώτη προσθήκη. Μιλώντας γιὰ τὰ οἰκοδομήματα πού εἶναι ἔργα «τοῦ νῦν βασιλεύοντος Ἀνδρονίκου» ἐπισημαίνεται ἡ ἐπαλήθευση τῆς προφητείας τῶν ὁσίων, οἱ ὅποιοι εἶχαν προφητέψει «*σχεδόν τριακοσίους χρόνους τό πρότερον ἢ καὶ περισσοτέρους*»³³ ὅτι τό μοναστήρι θά χτιστεῖ στά χρόνια τοῦ Ἀνδρονίκου. Τριακόσια ἢ καὶ περισσότερα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀνδρονίκου σημαίνει κατὰ τὸν Ι΄ ἢ Θ΄ αἰώνα. Δέ νομίζουμε ὅτι μέ τό «περισσοτέρους» θά μπορούσαμε νά κατεβοῦμε ὡς τὸν Η΄ αἰ. Στόν Θ΄ αἰ. τοποθετεῖ καὶ ἡ παράδοση μιὰ μεγάλη πυρκαγιά τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ὅπως ἐπίσης καὶ τό θαῦμα μέ τὴν ἀποτύπωση τῆς εἰκόνας στόν πλάτανο τῆς Κλαπατζούνας. Τό θαῦμα αὐτό μέ τὴν ἐξιστορούμενη πορεία τῆς εἰκόνας ἀπὸ τό Ἄγιο πρὸς τὴ μονὴ ἀντιγράφει στὴν πραγματικότητα τὴν πορεία τῶν ὁσίων πρὸς τοὺς Γαλάτες καὶ τὴ συνάντησή τους μέ τὴν Κόρη. Αὐτὸ καταφαίνεται κι ἀπὸ μιὰ ἄλλη παράδοση πού συνδέει ἅμεσα τοὺς ὁσίους μέ τό θαῦμα τῆς ἀποτυπώσεως³⁴. Τέλος οἱ

παραδόσεις τῶν μοναστηριῶν τῆς περιοχῆς τῶν Καλαβρύτων, δηλ. τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, Ἐρμάνθου, Ἁγίου Ἀθανασίου, Ἁγίου Ἀλεξίου (Ἁγίας Λαύρας) μιλοῦν γιὰ ἀδέλφια μοναχούς καὶ μάλιστα ἀγιορεῖτες, οἱ ὅποιοι κατέρχονται ἀνάμεσα στόν Ζ΄ καὶ Ι΄ αἰ. καὶ ἰδρύνουν τίς παραπάνω μονές³⁵.

Συνοψίζοντας, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι τὰ χρόνια τῆς εἰκονομαχίας καὶ εἰδικότερα ὁ Θ΄ αἰ. εἶναι, σύμφωνα μέ τὰ ὅσα ἔχουμε ἀναφέρει ὡς τώρα, ἡ ἐποχὴ πού ἐξῆσαν οἱ ὄσιοι Συμεῶν καὶ Θεόδωρος. Ὁ μόνος πού μπόρεσε νά χρονολογήσει σωστά τὴν ἐποχὴ τῶν ὁσίων εἶναι ὁ Γ. Λαδάς στηριζόμενος (δὲν εἶναι τυχαῖο) στὴν παράφραση τοῦ Βερναρδῆ τὴν ὁποία καὶ ἀνατύπωσε³⁶.

Ἄς δοῦμε τώρα τί πληροφορίες μᾶς παρέχει ὁ Βίος καὶ πόσο ταιριάζουν μέ τὰ ἱστορικά δεδομένα τοῦ Θ΄ αἰ. Ὁ Βίος τῶν ὁσίων μᾶς λέει λοιπόν ὅτι οἱ Συμεῶν καὶ Θεόδωρος, οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοί, ὅταν ἐφθασαν «*εἰς ἀνδρῶν ἡλικίαν*» πῆγαν στό περίφημο ὄρος τοῦ Ἄθωνα γιὰ νά μονάσουν. Ἡ μόρφωσή τους καὶ τὰ ἀποστολικά τους προτερήματα ὀδήγησαν τοὺς προεστῶτες τοῦ Ὄρους νά τοὺς ψηφίσουν διδασκάλους των, νά τοὺς δώσουν διδασκαλικούς θρόνους καὶ νά τοὺς χειροτονήσουν ἱερεῖς. Μάλιστα «*ἔκριναν εὐλογον*», ὅπως ἀναφέρει ὁ Βίος, νά τοὺς ἀναθέσουν «*καὶ ὅλην τὴν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν πνευματικὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους... ὡσάν ὁπού ἐφάνησαν ἀπ' ἀρχῆς σχεδόν πρῶτοι κατοικήτορες καὶ πολιούχοι τῶν*

ἄλλων καὶ δογματισαί τῶν κανόνων καὶ τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ τόπου ἐκείνου...»³⁷. Τό χωρίο αὐτό, πιστεύουμε, ὅτι ἀποτελεῖ ἓνα μνημεῖο μεγάλης ἀξίας γιά τήν ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Λίγο πολύ μᾶς παρουσιάζει τούς Συμεών καί Θεόδωρο ὡς τούς πρώτους, ἄν ὄχι μεταξύ τῶν πρώτων, κατοικήτορες τοῦ Ἁθῶνα στους ὁποίους δίδεται ἡ πνευματική κηδεμονία, σήμερα θά λέγαμε ἡ ἡγουμενία, τοῦ Ὁρους, καί οἱ ὅποιοι γιά πρώτη φορά ἐνδιαφέρονται γιά μιά κάποια ὀργάνωση τῆς μοναστικής πολιτείας. Μέσα στή ρητορεία καί στήν πιθανή κοινοτυπία τῶν φράσεων «ἐσυντελοῦσαν εἰς τήν εὐταξίαν τοῦ μοναδικοῦ τάγματος», «δογματισαί τῶν κανόνων καὶ τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ τόπου ἐκείνου», ὑπάρχει ἓνας ἀναμφισβήτητος πυρήνας ἱστορικής ἀλήθειας. Δέ γνωρίζουμε σέ κανένα ἄλλο βίο ἀγιορειτῶν τῶν πρώτων χρόνων μιά τέτοια τολμηρή μεγαλοστομία. Παντοῦ συναντοῦμε μιά σχετική σεμνότητα στίς περιγραφές καί μιά διακριτική σιωπή γιά τίς ἀρχές τοῦ μοναχισμοῦ στό Ἅγιον Ὁρος. Κι ὅλο ξαφνικά στό Βίο αὐτόν, τόν τόσο παρεξηγημένο καί πού δέν χαρακτηρίζεται γιά τήν ὑπερβολή του, ἀναφέρεται ἀπλά καί φυσικά ὅτι δυό ἀδελφοί Θεσσαλονικεῖς, μορφωμένοι καί σπουδαῖοι στήν καταγωγή, ἔρχονται στό Ὁρος καί σέ σύντομο διάστημα, ἐπειδή ἦσαν «ἐλλόγμοι καί γλυκεῖς, αὐτόθεν ἐκαταστάθηκαν χωρίς καμμίαν βουλήν καί συναξιν τῶν πατέρων, προεστῶτες ὄλου τοῦ Ὁρους»³⁸. Αὐτό πού συνάγεται ἀπό τά παραπάνω χωρία εἶναι ὅτι οἱ ὄσιοι

ἀποτελοῦσαν τήν πνευματική ἡγεσία τῶν μοναχῶν καί ἴσως θά παρακινδυνεύαμε τήν ὑπόθεση ὅτι ἦσαν οἱ πρώτοι σπουδαῖοι ἐπίσημοι κατοικήτορες καί γιατί ὄχι οἱ «Πρώτοι». Πρώτοι κατοικήτορες καί προεστῶτες, πολιοῦχοι καί προτιμημένοι ἀπό ὄλους εἶναι ὄροι καί ἐκφράσεις πού θά μπορούσαν νά μᾶς ὀδηγήσουν σ' αὐτό τό συμπέρασμα.

Ὅμως ἀλήθεια τί γνωρίζουμε γιά τούς πρώτους χρόνους τοῦ μοναχισμοῦ στό Ἅγιον Ὁρος; Ὁ πρώτος γνωστός Πρῶτος εἶναι ὁ ἡσυχαστής Ἄνδρέας στά 908³⁹, ἐνῶ οἱ πρώτες συγκεκριμένες πληροφορίες γιά τήν ἀσκητική ζωή στόν Ἁθῶνα μᾶς δίδονται ἀπ' τό Βίο τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου τοῦ Νέου πού ἔρχεται στό Ὁρος στά 859⁴⁰ καί βρῖσκει ἓνα σεβαστό ἀριθμό ἀσκητῶν. Ἡδη τό 843 ἀγιορεῖτες μοναχοί εἶχαν πάει στήν Κωνσταντινούπολη γιά τήν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, πράγμα πού σημαίνει ὅτι στίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 9^{ου} αἰ. ὑπῆρχαν μοναχοί στή χερσόνησο τοῦ Ὁρους καί πρῖν ἀπό τά μέσα τοῦ ἴδιου αἰῶνα ὁ Ἁθῶς φημιζόταν ὡς τόπος ἀσκήσεως⁴¹. Σύμφωνα λοιπόν μέ τό Βίο τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ὅταν ὁ Εὐθύμιος ἔφτασε στόν Ἁθῶνα συνάντησε πολλούς ἀσκητές, ἄσχετα ἄν ὁ ἴδιος στήν πρώτη του διαμονή σχετίστηκε μόνο μέ τόν Ἰωσήφ τόν Ἀρμένιο. Κατά τήν τρίτη του διαμονή (865-866) οἱ πληροφορίες εἶναι περισσότερες καί πιό συγκεκριμένες. Ὁ Βίος μᾶς λέει ὅτι ἡ φήμη τοῦ ἁγίου συνέτεινε στήν προσέλευση πολλῶν μοναχῶν, ὥστε τό Ἅγιον Ὁρος δέν διέφερε ἀπό μιά πόλη. Χαρακτηριστικά εἶναι ὅσα συμπεραίνει ἡ

Παπαχρυσάνθου γι' αυτήν τήν περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου. «Πράγματι ὁ Εὐθύμιος, ἔπειτα ἀπό μιά τριχρόνη ἀπομόνωση στό σπήλαιο, εἶχε προκαλέσει ἕνα κίνημα ἐνθουσιασμοῦ στοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅμως στή συνέχεια ἀναμείχθηκε πολύ λίγο μέ τήν ἀθωνίτικη ζωή, καθὼς ἀπουσίαζε πολύ καιρό. Ἄλλοι ἀσκητές, πού θά παραμείνουν ἄγνωστοι, εἶχαν πάρει τὰ πρωτεῖα καί μέ τὰ κατορθώματά τους εἶχαν συμβάλει στή φήμη τῆς χερσονήσου... ἡ αὐξανόμενη σπουδαιότητα τοῦ Ἁγίου Ὁρους δέν μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ σ' ἕνα μόνο πρόσωπο»⁴². Ἄραγε οἱ Συμεών καί Θεόδωρος θά μπορούσαν νά συγκρατᾶν σ' αὐτούς τοὺς ἄγνωστους μοναχοὺς πού συνέβαλαν στή φήμη καί τήν ἀνάδειξη τοῦ Ἁγίου Ὁρους; Καί ἂν συγκρατᾶν, δέν θά ἔπρεπε νά τοὺς μνημονεύει ὁ Βίος τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου πού ἀναφέρεται ἀκριβῶς στήν ἐποχή αὐτή, δηλ. στά μέσα τοῦ Θ' αἰ. πού, ὅπως εἶπαμε, τοποθετεῖται ἡ δράση τῶν ὁσίων; Ὡς πρῶτοι κατοικήτορες, προεστῶτες, δάσκαλοι, ἐλλόγιμοι καί προτιμημένοι, ὁ Εὐθύμιος θά ἔπρεπε νά τοὺς ἔχει μάλιστα γνωρίσει. Ὁ Βίος, λοιπόν, τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου μάς λέει ὅτι ὁ Εὐθύμιος κατά τή διαμονή του στή Θεσσαλονίκη πέρασε ἀρκετό καιρό πάνω σ' ἕνα κίονα, μέχρι πού ἀποφάσισε νά μεταβεῖ καί πάλι, γιά τρίτη φορά, στό Ὁρος. Τήν ἀπόφασή του αὐτή τήν γνωστοποίησε στόν ἀρχιερέα τῆς Θεσσαλονίκης: «*Θεόδωρος δ' ἦν ὄνομα τῷ ἀρχιερεῖ ὃς ἀσκητής ἦν καί αὐτός καί ἀσκητῶν ὁ περιώνυμος, ὃς οὐ καί διακόνου*

χειροτονίαν ὁ δίκαιος προτραπείς κατεδέξατο... ὀλίγους οὖν καί τούτῳ (δηλ. στό Ὁρος) διατρίψας χρόνους... νῦν δ' αὖθις καί ἱερέα, πρεσβύτην καί λευίτην καί ἱερέων τόν κύδιστον, Ἰωάννη τῷ Κολοβῷ καί Συμεών συμβούλους ἀποχρησάμενος, ἀνδράσιν ἁγίοις καί τῆς ἁγίας Σιών ἐπάξιον καί τό πολίτευμα κεκτημένοις καί τό φρόνημα, τῇ τῶν Νέων ἐπιλεγομένη νήσῳ ὡς ἀνθρώπων ἐρήμῳ τελοῦση σὺν αὐτοῖς διαπορδμεύεται»⁴³.

Κατ' ἀρχήν, αὐτό πού μᾶς ἐκπλήσσει σ' αὐτό τό ἀπόσπασμα εἶναι ἡ μνεῖα τριῶν ἀσκητῶν ἀπό τοὺς ὁποίους οἱ δύο φέρουν τὰ ὀνόματα Συμεών καί Θεόδωρος. Πρόκειται μάλιστα γιά περιώνυμους ἀσκητές καί σημαντικές ἐκκλησιαστικές προσωπικότητες: ὁ Θεόδωρος εἶναι μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καί ὁ Ἰωάννης Κολοβός εἶναι ἰδρυτῆς τοῦ σπουδαιότερου μοναστηριοῦ τῆς περιοχῆς ὡς τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰ. Ἄν καί δέν ἀναφέρεται ὁ τόπος ἀσκήσεως τοῦ Θεοδώρου (δέν ἀποκλείεται τό Ἁγιον Ὁρος) κι οὔτε μνημονεύεται κάποια συγγενειά του μέ τόν Συμεών, ἡ γειννιάσή τους σ' αὐτό τό χωρίο ὑποδηλώνει σίγουρα ὅτι κάποια σχέση ὑπῆρχε μεταξύ τους. Τό γεγονός ὅτι ὁ Εὐθύμιος «συμβουλευέται» τόσο τόν Θεόδωρο ὅσο καί τοὺς Συμεών καί Ἰωάννη Κολοβό ἐνισχύει αὐτήν τήν ὑπόθεση. Ὁ Συμεών παρουσιάζεται ὡς σύμβουλος τοῦ Εὐθυμίου καί σύμφωνα μέ τήν Παπαχρυσάνθου θά πρέπει νά συναντήθηκαν γιά πρώτη φορά γύρω στά 865, ὅταν ὁ Εὐθύμιος ἔρχεται γιά τρίτη φορά στό Ὁρος⁴⁴. Στά χρόνια αὐτά ὁ Συμεών, ὅπως

καί ὁ Ἰωάννης Κολοβός, δέν ἦταν πιά ἕνας νέος μοναχός, ἀλλά ἀντιθέτως ἕνας ἔμπειρος καί περιώνυμος ἀσκητής γιά νά γίνει σύμβουλος τοῦ Εὐθυμίου στήν ἀσκητική τους ἀπομόνωση στή νῆσο τῶν Νέων⁴⁵. Θά εἶχε μάλιστα ἀποκτήσει μιά κάποια φήμη καί ἕνα ἀριθμό ἀφοσιωμένων μαθητῶν. Κάλιστα μπορούμε νά συμπεράνουμε ὅτι τόσο ὁ Συμεών ὅσο καί ὁ Ἰωάννης Κολοβός ἀποτελοῦσαν τοὺς πνευματικούς ἀρχηγούς τοῦ Ἁγίου Ὁρους στά χρόνια αὐτά.

Καμιά ἀπό τίς παραπάνω διαπιστώσεις δέν ἀντιβαίνει σ' ὅ,τι ἔχουμε ἤδη συμπεράνει γιά τό βίο καί τή δράση τῶν ὁσίων Συμεών καί Θεοδώρου στόν Ἄθωνα. Οἱ πιθανότητες ὁ Συμεών τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου νά ἀποτελεῖ τό ἴδιο πρόσωπο μέ τόν Συμεών τοῦ Βίου τῶν ὁσίων ἐμφανίζονται ἐνισχυμένες. Ὅσο γιά μιά ἐνδεχόμενη ταύτιση τοῦ ἀρχιερέα Θεοδώρου μέ τόν ἀδελφό τοῦ Συμεών Θεοδώρο, ἡ σιωπή τοῦ Βίου τῶν ὁσίων γιά ἕνα τόσο σημαντικό στοιχεῖο ὅπως ἡ ἀρχιερατική ιδιότητα τοῦ Θεοδώρου, στοιχεῖο πού δύσκολα παραλείπεται, ἀποσιωπᾶται ἢ ἀκόμη ξεχνιέται, δέν ἐπιτρέπει παραπέρα ὑποθέσεις. Κι ἂν ἀκόμη δέν ἀποκλείσουμε ὅτι ἡ κάθοδος τῶν ὁσίων στήν Ἑλλάδα δέν ἔγινε ταυτόχρονα, ἢ ὅτι ἡ δράση τους εἶχε μιά σχετική αὐτονομία, κάτι πού παρατηροῦμε σέ δύο ἄλλους Θεσσαλονικεῖς ἀδελφούς, τόν Κύριλλο καί τόν Μεθόδιο, καί πάλι τά στοιχεῖα μας δέν βοηθοῦν τήν ὁποιαδήποτε προσπάθεια ταύτισης. Βέβαια ὁ Παρθένιος ὑποθέτει μιά σχετική αὐτονομία στή

δράση τῶν ὁσίων ὅταν λέει ὅτι «ὁποῦ πηγαίνοντας ὁ πρεσβύτερος εἰς τό κήρυγμα, ἔμεινε αὐτός ὁ Θεόδωρος»⁴⁶, ὅμως οἱ πληροφορίες πού διαθέτουμε εἶναι ἐντελῶς ἀπαγορευτικές⁴⁷. Τό πιθανότερο εἶναι ὅτι, ὅπως ὁ Εὐθύμιος σχετίζεται μέ τόν μητροπολίτη Θεόδωρο καί χειροτονεῖται ἀπ' αὐτόν, κάτι ἀντίστοιχο συνέβη παλιότερα καί μέ τόν μικρό ἀδελφό τοῦ Συμεών, τόν Θεόδωρο, ὁ ὁποῖος μάλιστα παίρνει, ὅπως συνηθίζεται, τό ὄνομα τοῦ μεγάλου ἀσκητῆ ἐπισκόπου.

Μήπως ὅμως καί ἡ ἀπλή μνεῖα ἐνός ἀσκητῆ καί συμβούλου τοῦ Εὐθυμίου μέ τό ὄνομα Συμεών δέν ἀρκεῖ γιά νά προχωρήσουμε στήν ταύτισή του μέ τόν ἄλλο ἀδελφό, τόν Συμεών; Ἄν ὁ Βίος τοῦ Εὐθυμίου περιοριζόταν μόνο σ' αὐτήν τήν πληροφορία, ἡ ὑπόθεσή μας θά ἦταν πιθανή ἀλλά ταυτόχρονα καί τά ἐπιχειρήματά μας ἐλάχιστα καί ἀμφίβολα. Ὁ βιογράφος ὅμως τοῦ Εὐθυμίου, ἀφοῦ μᾶς ἐξιστορήσει τίς περιπέτειες τῶν τριῶν ἀσκητῶν στή νῆσο τῶν Νέων (Ἅγιος Εὐστράτιος;) καί τήν ἐπάνοδό τους στό Ὄρος, μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν ἀπόφασή τους νά ἐγκαταλείψουν τόν Ἄθωνα ἐξ αἰτίας τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν πειρατῶν: «Ἐκαστος αὐτῶν ἐν τῷ ἀρεσθέντι τόπῳ τοὺς οἰκείους μαθητάς ἀναβιβάξουσιν· καί Ἰωάννης μὲν ὁ μακάριος τοῖς Σιδηροκανασίοις λεγομένοις προσοικίζεται, Συμεών δ' ὁ θαυμασίος τῇ Ἑλλάδι διαπορθμεύεται, Εὐθύμιος δ' ὁ ἱερός καί ἡμέτερος ἐν τοῖς Βραστάμον λεγομένοις τόποις τοὺς ἑαυτοῦ μετατίθησι...»⁴⁸. Δέ χωρεῖ πλέον καμιά

ἀμφιβολία: ὁ Συμεών πού «διαπορθμεύεται τῇ Ἑλλάδι» μέ τούς οἰκείους του μαθητές δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν Συμεών πού μέ τόν ἀδελφό του Θεόδωρο καί τούς μαθητές τους ἀρχίζουν τό κήρυγμά τους ἀπ' τῇ Θεσσαλονίκη καί φτάνουν στό Μέγα Σπήλαιο. Τό πολύ σημαντικό στοιχείο στήν πληροφορία αὐτή τοῦ Βίου τοῦ Εὐθυμίου βρίσκεται στό γεγονός ὅτι μποροῦμε νά χρονολογήσουμε μέ σχετική ἀκρίβεια τή στιγμή πού οἱ τρεῖς ἀσκητές ἀποφασίζουν νά ἐγκαταλείψουν τό Ὄρος. Πρόκειται γιά τήν περίοδο ἀνάμεσα στά 866-867⁴⁹. Εἴμαστε λοιπόν σέ θέση μέ τή λογική αὐτή νά προσδιορίσουμε χρονικά τή περίοδο τῆς ἀγιορειτικής δράσης τῶν ὁσίων ἀλλά καί τήν ἀρχή τῆς ἀποστολικῆς τους περιόδου.

Στά 865-866, ὅταν οἱ ἀσκητές ταξιδεύουν στή νῆσο τῶν Νέων, ὁ Συμεών πρέπει νά ἦταν μέ τή σειρά του, ἂν ὄχι πρεσβύτερος ὅπως ὁ Ἰωάννης Κολοβός, σίγουρα μιᾶς κάποιας ἡλικίας, γιά νά εἶναι σύμβουλος τοῦ Εὐθυμίου καί ἕνας ἀπό τούς πνευματικούς ἀρχηγούς τοῦ Ὄρους. Τά στοιχεία τοῦ Βίου τῶν ὁσίων συμπίπτουν μέ τίς πληροφορίες πού μᾶς παρέχει ὁ Βίος τοῦ Εὐθυμίου. Ὃταν ὁ Βίος τῶν ὁσίων μᾶς ἀναφέρει ὅτι οἱ Συμεών καί Θεόδωρος εἶχαν ἕνα σεβαστό ἀριθμό μαθητῶν ἢ ὅτι ἦταν προτιμημένοι ἀπό ὄλους, οὐσιαστικά ἐπαναλαμβάνει τά ἴδια πράγματα μέ τό Βίο τοῦ Εὐθυμίου. Τό «προτιμημένοι» φωτίζεται ἀκόμη καλύτερα ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Συμεών γίνεται σύμβουλος τοῦ Εὐθυμίου, οἱ ἀφοσιωμένοι μαθητές τῶν ὁσίων πού

ἀρνοῦνται νά τούς ἀφήσουν νά φύγουν ἀπό τό Ὄρος συμπίπτει μέ τήν πληροφορία γιά τούς οἰκείους μαθητές τοῦ Συμεών. Πρόκειται γιά μεγάλο εὐτύχημα πού ὁ Βίος τοῦ Εὐθυμίου ἀποτελεῖ συμπληρωματική πηγή στό Βίο τῶν ὁσίων. Κατά πᾶσα πιθανότητα τά χρονολογικά στοιχεία τῆς ζωῆς τοῦ Εὐθυμίου συμπίπτουν μ' αὐτά τῶν ὁσίων. Ἄν δέν ἦταν συνομήλικοι, τουλάχιστον ὁ Συμεών θά ἦταν κατά τι μεγαλύτερος ἀπ' τόν Εὐθύμιο. Ἀκολουθώντας τίς χρονολογίες τῆς Παπαχρυσάνθου γιά τόν Εὐθύμιο⁵⁰, θά μπορούσαμε ἀναλογικά, ἀλλά καί μέ κάθε ἐπιφύλαξη, νά ὀρίσουμε τή δεύτερη δεκαετία τοῦ Θ' αἰ. ὡς ἐποχή τῆς γεννήσεως τῶν Συμεών καί Θεοδώρου. Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ ὄσιοι πηγαίνουν στό Ὄρος σέ ἡλικία εἴκοσι περίπου ἐτῶν, δηλαδή γύρω στά 840, κατά τά τέλη τῆς δευτέρας περιόδου τῆς εἰκονομαχίας, γεγονός πού ἐξηγεῖ τίς συχνές ἀναφορές καί νύξεις γιά τήν εἰκονομαχία στό Βίο τους. Πρόκειται λοιπόν γιά ἀσκητές τῆς εἰκονομαχίας καί ἀποστόλους τῆς μετὰ τήν εἰκονομαχία περιόδου.

Τά χρόνια τῆς διαμονῆς τους στό Ὄρος πρέπει νά τοποθετηθοῦν συνεπῶς ἀνάμεσα στά 840 ὡς τό 867, χωρίς αὐτό νά σημαίνει συνεχῆ παραμονή στόν Ἄθωνα. Δέν μποροῦμε νά μὴν παρατηρήσουμε τήν ἐκπληκτική ἀντιστοιχία στίς δεκαετηρίδες, ὄχι ὅμως καί στούς αἰῶνες, ἀνάμεσα στίς χρονολογίες πού προτείνουμε καί σ' αὐτές πού παραδίδει ὁ Οἰκονόμος: γέννηση 310-320, εὕρεση τῆς εἰκόνας στά 362⁵¹, ἀντί γιά τίς πιθανές 820 καί 867

άντιστοιχώς. Ἐχει κανείς τήν ὑπόψια ὅτι στήν παραχάραξη τοῦ Βίου γίνεται μία αὐθαίρετη ἀναπαλαίωση πεντακοσίων χρόνων. Πάντως πρέπει νά θεωρεῖται βέβαιο ὅτι οἱ Συμεών καί Θεόδωρος ὑπῆρξαν ἡγετικές φυσιογνωμίες τοῦ Ὁρους ἀνάμεσα στά 850-867, ἀφαιρώντας μία πρώτη δεκαετία ἢ καί παραπάνω ὡς στάδιο μαθητείας τους δίπλα στους ἁγίους πατέρες. Πιθανόν πραγματοποιοῦν τό ταξίδι τους στά Ἱεροσόλυμα τούς χρόνους πού ὁ Εὐθύμιος πρωτοπηγαίνει στό Ὁρος καί δέν τούς ἀναφέρει, δηλαδή στά 859-864. Στά χρόνια αὐτά ὅσα συμβαίνουν στήν Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέ τήν διαμάχη Φωτίου-Ἰγνατίου, τά προβλήματα μέ τή Ρώμη, τόν προσηλυτισμό τῶν Βουλγάρων, τίς ἐπιστολές τοῦ Φωτίου γιά τή σύγκληση Συνόδου γιά τήν καταδίκη τῆς εἰκονομαχίας, δικαιολογοῦν τήν ἀποστολή τῶν ὁσίων στό πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων. Ὅπως θά διαπιστώσουμε καί πιό κάτω, οἱ Συμεών καί Θεόδωρος ἀποτελοῦν, πλάι στόν Κύριλλο καί Μεθόδιο, τό δεύτερο ζευγάρι πού βοηθεῖ τό ἔργο τοῦ Φωτίου καί τή βυζαντινή πολιτική διείδυση στό Ἰλλυρικό. Συνεπῶς οἱ ὁσοί, ἐκτός ἀπό τό προσκύνημα στους Ἁγίους Τόπους, ἐκτελοῦν καί συμμετέχουν σέ μία συγκεκριμένη ἀποστολή καί ἡ ἀναφορά τῶν ἐπιστολῶν καί τῶν συστατικῶν γραμμάτων διασφαλίζει τήν ὑπόθεσή μας αὐτή⁵².

Δέ γνωρίζουμε κατά πόσο θά ἦταν ὑπερβολική μιά ἀκόμη ὑπόθεση πού θά συσχέτιζε τήν ἰδρυση τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Πρωτάτου μέ τά χρόνια τῆς

πνευματικῆς φροντίδας τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀπό τούς ὁσίους. Καθώς ὁμως οἱ νεώτερες ἔρευνες μᾶς παρέχουν στοιχεῖα πρὸς αὐτήν τήν κατεύθυνση, δέ θεωροῦμε καθόλου ὑπερβολική μιά τέτοια ἐκδοχή. Τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι: α) ἡ δυνατή χρονολόγηση τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Πρωτάτου στά 885 ἢ καί νωρίτερα⁵³ καί β) ἡ πληροφορία τοῦ Χιλανδαρινοῦ μοναχοῦ τοῦ ΙΓ' αἰ. Δομεντιανοῦ, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει κτίτορα τοῦ ναοῦ τόν «μέγα βασιλέα Μιχαήλ», τόν ὁποῖο θεράπευσε ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου⁵⁴. Μήπως τό χωρίο «πρῶτοι κατοικήτορες καί πολιοῦχοι τῶν ἄλλων καί δογματισταί τῶν κανόνων καί τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ τόπου ἐκείνου» ὑποδηλώνει, ἐκτός ἀπό τήν πνευματική ἐπιμέλεια τοῦ Ὁρους ἀπό τούς ὁσίους, καί τήν ιδιότητά τους ὡς κτιτόρων τοῦ Πρωτάτου; Ἡ λατρεία τῆς Θεοτόκου τῆς Καριώτισσας ἢ Πρωταΐτισσας, τά θαύματά της, μέ πρῶτο μαρτυρημένο αὐτό τοῦ κτίτορα Μιχαήλ τοῦ Γ', ἡ εὔρεση τῆς εἰκόνας στό Μέγα Σπήλαιο, τοῦ ὁποῖου κτίτορες εἶναι οἱ Συμεών καί Θεόδωρος, ἀποτελοῦν καί πάλι στοιχεῖα τῶν ὁποίων ὁ συνδυασμός ἐπιτρέπει καί ἴσως ἐνισχύει τήν παραπάνω ὑπόθεση.

4. Ἡ ἀποστολική δράση τῶν ὁσίων στήν Ἑλλάδα

Σύμφωνα μέ τό Βίο τοῦ Εὐθυμίου, οἱ τρεῖς ἀσκητές ἐγκατέλειψαν τή νῆσο τῶν Νέων καί ἐπέστρεψαν στό Ὁρος μπροστά στόν κίνδυνο τῶν

πειρατών. "Όμως κι ἐδῶ, ἐπειδὴ «*βαρβάρων ἐφοδος ἐπλησίαζε*» καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ μοναχοὶ εἶχαν ἤδη αἰχμαλωτισθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομείς, φοβισμένοι οἱ ἀσκητὲς τοῦ Ἱθῶνα κατέφυγαν νὰ προστατευθοῦν ὅπου θεωροῦσε ὡς ἀσφαλέστερο μέρος ὁ καθένας. Ἔτσι καὶ ὁ Συμεὼν, ἀντίθετα μὲ τὸν Εὐθύμιο καὶ τὸν Ἰωάννη τὸν Κολοβό⁵⁵ πού καταφεύγουν στὰ περὶχωρα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ἀποφασίζει νὰ κατεβεῖ στὴν Ἑλλάδα. «*Τότε συνέβη ἓνα πρᾶγμα ἄξιον λόγου καὶ ἱστορίας, ἐπειδὴ, εὐθύς ὅπου ἐλαμψεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ μισεμοῦ των, ἐφανίσθησαν ὁμοῦ καὶ τὰ ἄξια περιστατικά τῆς ἀποδημίας των, δάκρυα, στεναγμοί, λόγια συνεκβαλτικά καὶ ἐφόδια, ἀγκαλιᾶσματα, παραπονέματα, καὶ ἄλλα ὅμοια. Καὶ περιτριγυρίζοντάς τους ὁ χορὸς τῶν φίλων καὶ γνωστῶν τοῦ ὀνόματός των καὶ ὅλη ἡ αἰδέσιμος ἐκείνη καὶ ἱερά γερουσία τί δὲν ἔλεγαν τί δὲν ἔκαμναν; Ὅλα ἐκεῖνα δηλονότι, ὅπου ἀρμόζει νὰ κάμνουν, ὅσοι πονοῦν καὶ λυποῦνται. Ἐδρηνοῦσαν πικρά, ἐστέναζαν ἐλεεινά, τοὺς ἐκαταφιλοῦσαν μὲ ἀσπασμούς τελευταίους καὶ σχεδὸν ὠμολογοῦσαν νὰ μὴν τοὺς ἀφήσουν, εἴτι καὶ ἂν ἤθελε γένη, οὔτε νὰ παραχωρήσουν ποτέ νὰ διασπασθοῦν οἱ φωστῆρες ἐτούτοι ἀπὸ τὸ ὄρος τοῦ Ἁθῶνος καὶ ἀπὸ τὴν ἐδικήν των συνομιλίαν. Ἀλλὰ οἱ δεῖοι ἄνδρες ἐτούτοι... μετὰ βίας ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς... πολλὴν γῆν ἐπεριπάτησαν τὸ λοιπὸν καὶ πολλὴν θάλασσαν ἐπλευσαν καὶ*

*τέλος, φθάσαντες εἰς τὴν ἐπιδυμητὴν χώραν Ἱερουσαλήμ...»*⁵⁶.

Ὅπως τελικὰ διαπιστώσαμε, τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται στὴν ἀναχώρηση τῶν ὁσίων γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ γιὰ τοὺς Ἁγίους Τόπους. Θεωροῦμε ὅμως ὅτι ἡ περιγραφή τῆς σκηνῆς αὐτῆς τοῦ ἀποχωρισμοῦ ταιριάζει περισσότερο στὴν ἔξοδο τῶν μοναχῶν ἀπὸ τὸ Ὄρος καὶ τὸν ἀποχωρισμὸ τῶν τριῶν ἀσκητῶν μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῶν πειρατῶν. Ὁ Βίος τοῦ Εὐθύμιου ἀφήνει νὰ φανεῖ ὁ πανικός καὶ ὁ φόβος πού εἶχαν καταλάβει τὴ μοναστικὴ πολιτεία, ὅταν μάλιστα δὲν ἔλειπαν οἱ αἰχμαλωσίες ἀσκητῶν ἀπ' τοὺς πειρατὲς, πού σὲ τριάντα τόσα χρόνια θὰ ἔφθαναν ὡς τὴν ἄλωση τῆς ἴδιας τῆς Θεσσαλονίκης. Πάντως, εἴτε γιὰ λόγους ἀσφαλείας εἴτε γιὰ διαφόρους ἄλλους πού θὰ ἐκθέσουμε πιὸ κάτω, ἡ χρονολογία πού οἱ ὄσιοι ἐγκαταλείπουν τὸ Ὄρος καὶ ἡ ἀμέσως μετὰ δράση τους εἶναι ἀρκετὰ σημαδιακή.

Στὰ 866-867 συμβαίνουν ὀρισμένα ἀπὸ τὰ πιὸ δραματικὰ γεγονότα τοῦ Θ' αἰ.: Ὁ πάπας Νικόλας Α' ἀποστέλλει δύο ἐπισκόπους στὸν Βόγορη, ὁ ὁποῖος ἐκδιώκει τοὺς βυζαντινοὺς ἱερεῖς, θάνατος τῆς Θεοδώρας, Σύνοδος τοῦ Φωτίου παρουσίᾳ τοῦ Μιχαήλ Γ' καὶ ἀφορισμὸς τοῦ πάπα, ἀποστολὴ ἐγκυκλίου στοὺς πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς, δολοφονία τοῦ Μιχαήλ Γ' ἀπὸ τὸν Βασίλειο, ἐκθρόνιση τοῦ Φωτίου, ταχύπλοο σκάφος προσπαθεῖ νὰ προλάβει τοὺς πρεσβευτὲς πού ἔστειλε ὁ Φώτιος στὴ Ρώμη μὲ τὸν ἀφορισμὸ, θάνατος τοῦ πάπα

Νικολάου Α', ανάκληση και ένθρονιση του Ίγνατίου. Όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς, τά χρόνια αυτά συντελείται μιά μοναδική κοσμογονία στις σχέσεις Άνατολής-Δύσεως και ή Βαλκανική παρουσιάζει τήν πιό ενδιαφέρουσα πολιτική κινητικότητα στην ιστορία της, όταν μάλιστα ή Κωνσταντινούπολη μέ τή Ρώμη έρίζουν γιά τήν πνευματική κηδεμονία της.

Άκριβώς στά ίδια χρόνια συντελείται και ή έξοδος τών πιό σημαντικών άσκητών από τό "Όρος. Είναι πολύ πιθανόν οι Συμεών και Θεόδωρος, εγκαταλείποντας τό "Όρος στά τέλη του 866 άρχές 867, νά συμμετέχουν σέ μιά από τις πολλές αποστολές πού όργώνουν τή βυζαντινή επικράτεια. Καθόλου περιεργο, και μάλιστα σέ άπόλυτη άρμονία μέ τό Βίο τών όσίων, τό ταξίδι στην Ίερουσαλήμ νά πραγματοποιείται στά πλαίσια αυτής τής πολιτικής και μετά τήν εγκατάλειψη του "Αθωνα από τούς όσίους, δηλ. στά 867, κι όχι στά 860, όπως ήδη προτεινάμε, όποτε ή παραπάνω σκηνή του άποχωρισμού όντως περιγράφει τά διαδραματισθέντα κατά τόν χωρισμό Εύθυμίου, Ίωάννου Κολοβού και Συμεών.

Η εγκατάλειψη του "Όρους από τούς περιώνυμους άσκητές του και ή δραστηριότητά τους στά περίχωρα τής Θεσσαλονίκης ή και στην ίδια τή Θεσσαλονίκη έγγράφεται άναμφισβήτητα στή θρησκευτική πολιτική του Φωτίου. Ήδη στά 862 οι Κύριλλος και Μεθόδιος άναχωρούν γιά τή Μοραβία και στά 864 ό Βόγορης δέχεται τό χριστιανισμό μέ

ανάδοχό του τόν Μιχαήλ Γ'. Οι άξιώσεις όμως του πάπα Νικολάου Α' γιά τό Ίλλυρικό, πού είχε άφαιρεθεί άπ' τή Ρώμη στά χρόνια του Λέοντα Γ', και ή άνάμειξη του στά πράγματα τής νεοφώτιστης Βουλγαρίας περιπλέκουν τήν κατάσταση⁵⁷. Σ' αυτόν τόν άνταγωνισμό γιά τήν επικράτηση στο Ίλλυρικό, σημαντική θέση κατέχει ή διαμάχη γιά τόν άποστολικό χαρακτήρα τής Έκκλησίας τής Κωνσταντινουπόλεως. "Αν και στην έπίσημη άλληλογραφία και στις άπόψεις του άνώτατου κλήρου ή ίδρυση τής Έκκλησίας τής Κωνσταντινουπόλεως από τόν άπόστολο Άνδρέα δέν εμφανίζεται πουθενά, όμως στά πλήθη τών πιστών, του κατώτερου κλήρου και γιατί όχι του άνωτερου, άσχετως άν αυτό δέν όμολογείται έπίσημως, ή ίδρυση της από τόν Πρωτόκλητο τών Άποστόλων άποτελούσε μιά άναμφισβήτητη παράδοση και άλήθεια. "Ετσι, στόν έκχριστιανισμό τών Σλάβων τής βαλκανικής χερσονήσου οι άπόκρυφες διηγήσεις και οι παραδόσεις γιά τόν Άνδρέα χρησιμοποιούνται ως αντίβαρο έπιχείρημα στην παπική διείσδυση και στις ρωμαϊκές διεκδικήσεις. "Ο Ντβόρνικ πιστεύει ότι «στά 866 οι Έλληνες ιεραπόστολοι πού περιόδευσαν στή Βουλγαρία θά χρησιμοποιούσαν τό έπιχείρημα του πρωτείου και τής άποστολικότητας τής Κωνσταντινουπόλεως, τής όποίας ή Έκκλησία είχε ίδρυθεί από τόν Πρωτόκλητο Άνδρέα, πολύ πριν εγκατασταθεί ό Πέτρος στή Ρώμη»⁵⁸.

Έπιστρέφοντας ξανά στους Βίους τών όσίων Συμεών και Θεοδώρου και του άγίου Εύθυμίου

διαπιστώνουμε την ενεργό πνευματική καθοδήγηση των πατέρων αυτών από τον απόστολο Ἀνδρέα. Οἱ Συμεών καὶ Θεόδωρος κατὰ τὴν παραμονή τους στά Ἱεροσόλυμα «βλέπουσι καθ' ὕπνον εἰς τῆς νυκτός τὴν ἡσυχίαν τοῦς ἁγίους Ἀποστόλους, τὸν τε Παῦλον τὸν οὐρανοβάμονα καὶ τὸν πρωτόκλητον Ἀνδρέαν, οἱ ὁποῖοι ἐπροφήτευσαν πρὸς αὐτούς τοῦς πατέρες ἐκεῖνα, ὅπου ἔμελλαν νά τῶν συνέθουν τριγύρου εἰς ταῖς αἵρεσiais τοῦ καιροῦ ἐκείνου...»⁵⁹. Στό κήρυγμά τους στήν Πελοπόννησο ἀναφέρονται ἐπανελημμένως καὶ ἀποκλειστικῶς στόν Παῦλο, Λουκά καὶ Ἀνδρέα. Στό Προσκυνητάρι τοῦ Παρθενίου μάλιστα τό ἐνύπνιο τῆς Ἱερουσαλήμ παρουσιάζεται ὡς ἡ ἀρχή τῆς ἀποστολῆς τῶν ὁσίων: «...εἰς τοῦς Ἁγίους Τόπους τῆς Ἱερουσαλήμ, μᾶς ἐτράθηξαν ἐκεῖθεν μέ νοητόν τράθηγμα οἱ πρὸς Θεόν ὁδηγοί σας καὶ διδάσκαλοι Ἀπόστολοι, Παῦλος ὁ Μέγας Ἀπόστολος καὶ Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος οἱ ὁποῖοι εἶναι τῆς Πελοποννήσου ἀρχηγοί»⁶⁰. Οἱ ὅσιοι λοιπόν ὁδηγοῦνται στό Μέγα Σπήλαιο καὶ ἀφοῦ προηγουμένως διασχίσουν ὅλη τὴν ἑλληνική χερσόνησο, φθάνουν σέ κάποια σπηλιά μέ πηγὴ, ὅπου μόνο πρόβατα τὴν πλησίαζαν καὶ ὅπου βρισκόταν ἐκκλησία μέ τὴν Τράπεζα τοῦ ἁγίου Λουκά. Ἐδῶ κτίζουν ἐκκλησία καὶ τοποθετοῦν τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Κάποιος θά μπορούσε νά ἀντιτάξει ὅτι εἶναι ἀπολύτως λογικό καὶ φυσικό οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Ἀνδρέας, γνωστοί γιὰ τὴ σχέση τους μέ τὴν Ἑλλάδα καὶ

κυρίως τὴν Πελοπόννησο, νά γίνουν ὁδηγοὶ τῶν ὁσίων. Δέν εἶναι ὅμως τό ἴδιο εὐνόητο ἢ τυχαῖο ἂν κάτι ἀντίστοιχο συμβαίνει μέ τὸν Εὐθύμιο, τοῦ ὁποῖου ἡ δράση περιορίζεται στά περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ ὅμως ὁ Εὐθύμιος μέ τὴ σειρά του προστάζεται μέ θεῖο ὄραμα νά πάει στά περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ στήν κορυφὴ ὄρους, ὅπου ὑπάρχει πηγὴ, στήν τοποθεσία Περιστεραί, νά βρεῖ τὸν ἐρειπωμένο ναὸ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα, χρησιμοποιούμενο ὡς μάνδρα προβάτων, καὶ νά τὸν ἀνοικοδομήσει⁶¹. Ὁ Εὐθύμιος συμμορφώνεται στή θεία προσταγή, βρῖσκει τὸν ἐρειπωμένο ναὸ καὶ στή θέση του ἀνεγείρει τό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα τῶν Περιστερῶν.

Ἐπειτα κι ἀπ' αὐτό τό στοιχεῖο δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ ἀπομόνωση τῶν τριῶν περιωνύμων ἀσκητῶν στή νῆσο τῶν Νέων στά 865-866 καὶ ἡ ἀμέσως μετὰ ἐξοδός τους ἀπὸ τό Ὄρος ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά μιᾶς σύσκεψης κατὰ τὴν ὁποία λαμβάνονται σημαντικές ἀποφάσεις. Ἀποφάσεις τοῦ εὗρους καὶ τῆς βαρύτητας ἐνός ἱεραποστολικοῦ ἔργου, σάν αὐτό πού συντελεῖται στά χρόνια τοῦ Φωτίου. Ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας, καὶ κατὰ δεύτερο λόγο ὁ Παῦλος, γίνονται οἱ κατεξοχὴν ὁδηγοὶ καὶ προστάτες τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ πρῶτος γνωστός Πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὄρους φέρει τό ὄνομα Ἀνδρέας καὶ ὅτι οἱ Σλάβοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ Ρῶσοι θεωροῦν ὡς ἰδρυτὴ τῆς Ἐκκλησίας τους τὸν ἀπόστολο Ἀνδρέα⁶². Παρὰ τό σεβασμὸ πού ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως τρέφει πρὸς τὸν ἀπόστολο Πέτρο, τὸν ὁποῖο ὅμως χρησιμοποιεῖ καὶ ἰδιοποιεῖται ἡ Ρώμη, προσθέτει ὡς ἀντίβαρο τὴν πρωτόκλητη ἰδιότητα τοῦ Ἁνδρέα, τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἰδρυτῆ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου. Στὶς ἀδελφές Ἐκκλησίες τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντιστοιχοῦν οἱ ἀδελφοὶ Πέτρος καὶ Ἁνδρέας. Τὰ ζεύγη τῶν ἀδελφῶν Κύριλλος-Μεθόδιος, Συμεών-Θεόδωρος μὲ τὴν ἀποστολική τους δράση μιμοῦνται τὸ ζεῦγος τῶν Ἀποστόλων. Ὁ βιογράφος τοῦ Εὐθυμίου, κατὰ μοναδικό τρόπο μᾶς περιγράφει τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ἔνταση ἀνάμεσα στὶς δύο Ἐκκλησίες. Στὸ ἐφύμνιο πού κλείνει τὸ Βίο τοῦ Εὐθυμίου, μὲ τὰ παρακάτω λόγια, πού κανεῖς δέν πρόσεξε οὔτε σχολίασε ὡς σήμερα, ὁ βιογράφος ἀπευθυνόμενος στὸν ἅγιο Εὐθύμιο μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ θρησκευτικό κλίμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἔδρασαν ὁ Εὐθύμιος καὶ οἱ Συμεών καὶ Θεόδωρος. «Προσλαβοῦ Πέτρον, Ἁνδρέαν τὸν πρωτόκλητον συμπρεσβευτὴν ἀποκλήρωσαι· ἔχεις ἀφορμὰς εὐπορίστους τὰς ἰσχυρούσας αὐτοὺς ἐκβιάζεσθαι, Πέτρον μὲν ὡς τῆς ἐκκλησίας ἀρωγὸν καὶ δεμέλιον ἧς ὀρθοδοξοῦσης ὡς ἀρχιερεῖς ἐξηρωτάμεθα, Ἁνδρέαν δ' αὐδὶς ὡς τῆς ποιμνῆς ἐξάρχοντα καὶ ὑπ' αὐτὸν ἡμᾶς τεταγμένους ἀποκληρωσάμενον...»⁶².

Οἱ ὄσιοι Συμεών καὶ Θεόδωρος ἐγκαταλείποντας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἦλθαν στὰ μέρη τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπ' ὅπου ἀρχίζουν τὴν ἀποστολική τους δράση. Θὰ πρέπει νὰ πέρασαν προηγουμένως ἀπὸ τὴ Θεσσα-

λονίκη ὅπου καὶ θὰ ἔμειναν· τὸ ἴδιο ἐξ ἄλλου κάνει καὶ ὁ Εὐθύμιος πρὶν ἐγκατασταθεῖ στὶς Περιστερές. Ἀξίζει νὰ τονισθεῖ ἡ ἄμεση σχέση τοῦ Ὄρους μὲ τὴ Θεσσαλονίκη στὰ χρόνια αὐτά. Ὁ Εὐθύμιος κυριολεκτικὰ πηγαινοέρχεται ἀνάμεσα στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸν Ἄθωνα, ὅπως σχεδὸν καὶ οἱ Συμεών καὶ Θεόδωρος. Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ περιχώρα της ἀποτελοῦν τὸν πρῶτο σταθμὸ τῆς ιεραποστολικῆς τους ἐξόρμησης. Ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στέλνουν τὶς νοθετικές ἐπιστολές τους στὰ Ἰλλυρικά μέρη. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ἐπίσης ὁ τρόπος πού οἱ ὄσιοι κηρύσσουν τὰ «σωτήρια δόγματα»: εἴτε δημοσίως μπροστὰ στὰ πλήθη (φανερῶς) εἴτε μὲ ἐπισκέψεις πού πραγματοποιοῦν στὰ ἴδια τὰ σπίτια τῶν κατοίκων (κατὰ μόνας εἰς τῶν πολλῶν τὰς κατοικίας). Ἀποτελοῦν μιὰ ομάδα, μιὰ ἀποστολή καὶ συνοδεύονται ἀπὸ μαθητὲς τους, ὅπως φαίνεται ἀπ' τὸ χωρίο ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὶς ἐπιστολές πρὸς τὸν πάπα: «ἔπειτα μὲ κάποιον ἄνδρα θυμαστόν εἰς ἀρετὴν, ὁπού τοὺς ἀκολούθα, ἔστειλαν...»⁶³.

Ἀφοῦ λοιπὸν περιδιαβάσουν τὶς πόλεις καὶ τὶς χῶρες τῆς Θεσσαλίας (πρώτης καὶ δευτέρας), σταθμεῦουν στὸ θετταλικὸν ὄρος τὸ ὀνομαζόμενον τῶν Κελλίων καὶ πού πρέπει νὰ εἶναι ἡ εὐρύτερη ὄρεινὴ περιοχή πού ἐκτείνεται στὶς ἀνατολικές καὶ νοτιοδυτικές πλαγιές τοῦ Κισάβου, τὸ συνεχόμενο Μαυροβούνι καὶ τὰ βόρεια τμήματα τοῦ Πηλίου⁶⁴. Ἐπόμενος σταθμὸς τους εἶναι οἱ «Νέαι Πάτραι» (Ἰπάτη), ἀπ' ὅπου συνεχίζουν τὴν περιο-

δεία τους για να σταματήσουν στο όρος «όπου είναι σιμά εις ταῖς Θερμοπύλαις», πού πιθανόν μπορεί να ταυτισθεί με τό όρος όπου σήμερα βρίσκεται τό μοναστήρι τῆς Δαμάστας⁶⁵. Κατά τήν παραμονή τους ἐδῶ γίνεται ἕνας πρῶτος, θά λέγαμε, ἀπολογισμός τοῦ ἔργου τους. Ὁ ἄγγελος πού τοὺς διατάσσει νά περάσουν στήν Πελοπόννησο, ἐκφράζει τήν εὐαρέσκεια τοῦ Θεοῦ, «ἐπειδή τά πράγματα τῶν τόπων ἐτούτων τά ἐκυβερνήσατε καλά»⁶⁶. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ πρώτη περίοδος τῆς δράσης τῶν ὁσίων καλύπτει τίς χῶρες ἀπό τή Θεσσαλονίκη ὡς τόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου. Αὐτό ἐξ ἄλλου δηλώνουν οἱ ἴδιοι οἱ ὄσιοι στήν πρώτη τους ὁμιλία στά συναγμένα πλήθη μπροστά στό Μέγα Σπήλαιο. «Καιρός περισσός εἶναι, ἀφ' οὐ μισέοντας ἡμεῖς ἀπό τά Ἱεροσόλυμα κατέβημεν πρὸς τό Ἅγιον Ὅρος τοῦ Ἀθῶνος καί ἀπό τότε δέν λείπομεν νά διδάσκωμεν λαούς, όπου εἶναι εἰς τήν πρώτην καί δευτέραν Θετταλίαν καί ἐκείνους ἀκόμη όπου κατοικοῦν εἰς ὄλον τόν Ἰλλυρικόν τόπον καί εἰς ὄλην τήν Αἰτωλίαν, καί τήν Ἑλλάδα ἕως τόν τῆς Κορίνθου Ἴσθμόν. Πλὴν κατά τό παρόν διεπεράσαμεν καί ἡλθαμεν πρὸς ἐσᾶς»⁶⁷. Αὐτή ἡ σύνοψη τῆς περιόδου καί τῆς δράσης τῶν ὁσίων ἀποτελεῖ πραγματικά μιᾶ προσπάθεια ἀπολογισμοῦ τῆς πρώτης φάσης, πρὶν ἀρχίσει τό δεύτερο μέρος τῆς ἀποστολῆς πού περιλαμβάνει τήν Πελοπόννησο καί τά νησιά.

Ἕνας συστηματικότερος σχολιασμός τῆς περιόδου τῶν ὁσίων θά μπορούσε νά φωτίσει ἀκόμη

περισσότερο τήν προσωπικότητα τῶν ἱεραποστόλων αὐτῶν, ἀλλά καί νά μᾶς πληροφορήσει γιά τό ἱστορικό καί θρησκευτικό πλαίσιο τῆς ἀποστολῆς τους. Ἡ δράση τους στήν Πελοπόννησο, οἱ ἐπιστολές τους στά νησιά καί ἰδιαίτερα στήν Κρήτη, οἱ ἐπιστολές στά Ἰλλυρικά μέρη καί στόν πάπα, εἶναι πολύ σημαντικά στοιχεῖα πού χρειάζονται ἐκτενέστερη ἀνάλυση καί ἔρευνα. Ἴσως σέ μιᾶ ἄλλη μελέτη μας θά ἀσχοληθοῦμε διεξοδικότερα μέ τά προβλήματα αὐτά. Πρὸς τό παρόν ἀρκοῦμαστε στή διαπίστωση ὅτι ἡ κάθοδος τῶν ὁσίων στήν Ἑλλάδα συμπίπτει μέ τό ἱστορικά ἐξακριβωμένο ἔντονο ἐνδιαφέρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τά μέσα τοῦ Θ' αἰ. γιά τήν ἑλληνική χερσόνησο καί ἰδίως τήν Πελοπόννησο. Ἦδη γύρω στά 856 ἡ ἐπίσκεψη στήν Πάτρα τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα μέ τόν Θεοφιλίτση μπορεί νά θεωρηθεῖ ὡς μιᾶ συγκεκριμένη ἀποστολή πρὸς τίς εὐαίσθητες αὐτές περιοχές τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἱστορία μάλιστα τῆς συνάντησης τῶν δύο ἀνδρῶν μέ τήν πλούσια κι ἐνάρετη χήρα Δανηλίδα στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα ἀποτελεῖ μιᾶ παραλλαγή τῆς ἱστορίας τῆς καθόδου τῶν ὁσίων στήν Πελοπόννησο καί τῆς συνάντησής τους μέ τήν Κόρη. Ὅπως ἡ Δανηλίδα ἀντικρίζοντας τοὺς δύο ἄνδρες ἀναγνωρίζει στό πρόσωπο τοῦ Βασιλείου τόν μέλλοντα αὐτοκράτορα, τοὺς φιλοξενεῖ καί βοηθεῖ τόν Βασίλειο μέ τά πλούτη της, ἔτσι καί ἡ Κόρη (ὄσια Εὐφροσύνη) ἀναγνωρίζει τοὺς ὁσίους, τοὺς φιλοξενεῖ καί στή συνέχεια τοὺς ὁδηγεῖ στό «Σπήλαιον, όπου περιέ-

χει τόν πολύν καί ἀκένωτον θησαυρόν»⁶⁸. Ἐπίσης μόνον μετά τό 867, σύμφωνα μέ τήν ἀρχαιολογική ἔρευνα, ἐπανευρίσκονται βυζαντινά νομίσματα στήν Πελοπόννησο, ἔπειτα ἀπό μιᾶ ἐκλειψη τριῶν αἰώνων⁶⁹. Μετά τό 867, δηλ. τήν περίοδο τῆς καθόδου τῶν ὁσίων στήν Ἑλλάδα, μαρτυρεῖται καί ἡ σύντονη προσπάθεια τῶν Βυζαντινῶν γιά τόν ἐκχριστιανισμό τῶν πληθυσμῶν τῆς Πελοποννήσου⁷⁰. Ἡ πόλη τῶν Πατρῶν ἀποτελεῖ σταθμό διελεύσεως ξένων πρεσβευτῶν καί στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα ἔχουν ὑπαχθεῖ ὀλόκληροί πληθυσμοί τῆς περιοχῆς. Ἡ Ἐκκλησία καί βεβαίως οἱ μοναχοί παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στόν ἐκχριστιανισμό καί ἐκπολιτισμό τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι οἱ Συμεῶν καί Θεόδωρος ἔχουν ὡς πρῶτο σταθμό τους στήν Πελοπόννησο ἀκριβῶς τήν περιοχή τῆς Ἀχαΐας. Ὡς κομιστές ἐπιστολῶν πρὸς τόν πάπα, ἡ Πάτρα εἶναι ἀναγκαστικός σταθμός διελεύσεως. Σημειωτέον ὅτι γύρω στά 877-878 ἀναφέρεται κάποιος Θεόδωρος Πατρῶν ὡς κομιστής γράμματος πρὸς τόν πάπα⁷¹. Κατά τήν πρώτη φάση τῆς περιόδου τῶν ὁσίων στήν περιοχή τῆς Βοιωτίας ἰδρύονται ὁ ναός τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (871-872), ὁ ναός τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Σκριποῦς (873-874)⁷², περιοχές ὄχι τόσο μακριά ἀπό τό ὄρος τῶν Θερμοπυλῶν ὅπου σταθμεύουν οἱ ὄσιοι. Πιθανόν σ' αὐτούς τούς ναούς ἀναφέρεται ὁ Σβορώνος ὅταν πιστεύει, πολύ σωστά, ὅτι ὁ ὄσιος Συμεῶν ἵδρυσε πολλά μοναστήρια στήν κυρίως Ἑλλάδα⁷³. Ἴσως καί πολλά ἄλλα

στοιχεῖα πού μᾶς διαφεύγουν θά μπορούσαν νά συμβάλλουν σέ μιᾶ πληρέστερη γνώση τῆς ἐποχῆς καί τῆς δράσης τῶν ὁσίων. Αὐτό ὅμως πού μπορούμε μέ βεβαιότητα νά συμπεράνουμε εἶναι ὅτι οἱ Συμεῶν καί Θεόδωρος, οἱ Θεσσαλονικεῖς λόγιοι καί ἀγιορεῖτες ἱερωμένοι, συμμετέχουν στό ἱεραποστολικό πρόγραμμα τοῦ Φωτίου. Κι ἐνῶ ὁ Κύριλλος μέ τόν Μεθόδιο ἀποστέλλονται πρὸς Βορρά, ὁ Συμεῶν μέ τόν Θεόδωρο ἀναλαμβάνουν τό Νότο καί συγκεκριμένα τήν παλιά Ἰλλυρική ἐπαρχία πού ἀρχίζει ἀπό τή Θεσσαλονίκη καί φθάνει ὡς τήν Κρήτη. Ἡ Θεσσαλονίκη μέ τό Ἅγιον Ὄρος ἀποτελοῦν τό κεντρικό σημεῖο τοῦ ἄξονα Βορρά-Νότου. Ἀπ' αὐτήν ξεκινοῦν γιά τό φωτισμό τῆς Ἰλλυρίας (ἤγουν Σκλαβονίας) καί τῆς Ἑλλάδος. Οἱ μετακινήσεις τῶν ὁσίων δέν εἶναι περιπλανήσεις ἀσκητῶν πού συναντοῦμε σέ ἄλλους βίους ἀγίων, ἀλλά συγκεκριμένες ἀποστολές καί κατά συνέπειαν ἀποστολικός ὁ χαρακτήρας τους. Οἱ ὄσιοι ἀποστέλλονται κατά θεία προσταγή καί στά πλαίσια τῆς πολιτικῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πορεία τους εἶναι αὐτή τῶν ἀποστόλων Παύλου, Λουκά καί Ἀνδρέα. Τό ἔργο τους ἀποστολικό, διδάσκουν, νουθετοῦν, ἀποστέλλουν καί κομίζουν ἐπιστολές. Ἀντίθετα μέ ἄλλους μοναχοὺς πού ἀποσύρονται στίς ἐρημίες καί ἀποφεύγουν τήν ἐπαφή μέ τόν κόσμο καί τούς ἰδίους τούς ἀδελφούς τους, οἱ ὄσιοι βρῖσκονται σέ συνεχή ἐπαφή μέ τούς συνασκητές τους καί τά προβλήματα τῶν καιρῶν τους. Σίγουρα κατά τήν παραμονή τους στό Ὄρος

θά ύπήρξαν διαστήματα άσκητικής άπομονώσεως, όπως στην περίπτωση του ταξιδιού στη νήσο τών Νέων. Γενικά ό Βίος τους μάς τούς παρουσιάζει ως διδασκάλους και άποστόλους πού εύαγγελίζονται τό λαό. Ό προορισμός και τό έργο τους είναι ή δράση μέσα στόν κόσμο. Σ' αυτό τό σημείο ό Εύθύμιος διαφέρει αισθητά και στά άσκητικά του κατορθώματα δέν πρέπει νά βρῆκε πολλούς μιμητές, όπως ύποψιάζεται ή Παπαχρυσάνθου⁷⁴. Ίσως γιατί κατά τούς χρόνους αυτούς άλλες ήσαν οι ανάγκες και οι προτεραιότητες. Τό θείο όραμα, πού τόν συμβουλεύει νά άνοικοδομήσει τό ναό του 'Αγίου 'Ανδρέα στις Περιστερές, έκφράζει αυτές τις ανάγκες της έποχής όταν του λέει «ού καλόν γάρ έστι μόνον έν ταίς έρήμοις αύλίξεσθαι και δαίμοσιν άπομάχεσθαι»⁷⁵. Αύτήν άκριβώς τήν συμβουλή άκολούθησαν και οι όσιοι Συμεών και Θεόδωρος «οί φωστῆρες» του "Ορους⁷⁶, οι φωτιστές της 'Ελλάδος, οι πιθανοί κτίτορες του Πρωτάτου, κτίτορες της μονής του Μεγάλου Σπηλαιού και «πολιούχοι της Πανελλάδος»⁷⁷.

5. Σημειώσεις

1. Κ. Οικονόμος, *Κτιτορικόν ή Προσκυνητήριον της ιερās και βασιλικής μονής του Μεγάλου Σπηλαιού*, 'Αθήνα 1840. Παραπέμπουμε στην τελευταία επανέκδοση από τόν 'Αρχμ. 'Ιερόθεο Πασχόπουλο, 'Αθήνα 1977, σελ. 20. (Στό έξής Οικονόμος). Βλ. και εκδόσεις.
2. "Ο.π., σελ. 21, 67.
3. Γ. Σωτηρίου, «Περί της μονής του Μεγάλου Σπηλαιού

και τών έν αυτή κειμηλίων», *Παράρτημα 'Αρχαιολογικού Δελτίου* 4 (1918) 58-60. L. Petit, *Bibliographie des acolouthies grecques*, Bruxelles 1926, σελ. 271. Α. Συγγόπουλος, «'Η εικών της Θεοτόκου έν τη μονή του Μεγάλου Σπηλαιού», *Αρχαιολογική Έφημερίς* 15 (1933) 101-119.

4. *Σύναξις κανόνων τινών...*, Βενετία 1706, σελ. 3. Στην έκδοση αυτή περιέχεται ό Βίος και ή Διαθήκη τών όσιων Συμεών και Θεοδώρου σε παράφραση του 'Αργυρού Βερναρδή. Βλ. εκδόσεις. 'Επανεκδίδουμε στό δεύτερο μέρος του παρόντος τό παραπάνω κείμενο του Βίου τών όσιων, διορθώνοντας τή στίξη του. (Στό έξής Βίος Συμεών και Θεοδώρου).
5. Βίος Συμεών και Θεοδώρου, στ. 205-207.
6. Παρθενίου Πελοποννησίου, *Προσκυνητάριον...*, σελ. 33. (Στό έξής Παρθένιος). Βλ. και εκδόσεις.
7. Βίος Συμεών και Θεοδώρου, στ. 954-957. Τό έτος 'ζη' μπορεί νά αντιστοιχεί ή μέ τό 1509 ή 1510. "Ομως ό Κων. Οικονόμος μάς πληροφορεί ότι είδε σε χειρόγραφο τήν επί πλέον ήμερομηνία 'Οκτωβρίου ιη'. Συνεπώς ή χρονολογία είναι 1509. 'Υποψιαζόμαστε όμως ότι ή δεκάτη όγδόη 'Οκτωβρίου άποτελεί τιμητική άναφορά στην εορτή του άποστόλου Λουκά και τών όσιων Συμεών και Θεοδώρου.
8. Βίος Συμεών και Θεοδώρου, στ. 998-999, 1006.
9. "Ο.π., στ. 603-605.
10. "Ο.π., στ. 996-999.
11. "Ο.π., στ. 928-934.
12. Οικονόμος, σελ. 57-58.
13. Ι.Ε. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί της Βυζαντινής 'Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη 1971², σελ. 346-347, άρ. 477, 478, 479. 'Ο πολύπαθος πατριάρχης και ό τόπος καταγωγής του συνεχίζουν κι έδώ νά ταλαιπωρούνται. Σίγουρα από τυπογραφική άβλεπία ή 'Αδριανούπολη έγινε 'Αλεξανδρούπολη.
14. Ν. Βέης, *Κατάλογος τών ελληνικών χειρογράφων της έν*

- Πελοποννήσῳ μονῆς τοῦ Μ.Σπηλαίου, Τόμος Α', Ἀθήναι 1915, σελ. 61, ἀρ. 62.
15. Δ. Τσάμης, Ἰωσήφ Καλοθέτου Λόγοι, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 31-32. Βλ. καὶ Θεολογία 24 (1953) 128-143 καὶ 283 κέ., ὅπου καὶ οἱ κώδικες τῶν ἔργων τοῦ Ἀθανασίου ἔχουν προβλήματα μέ τῆ γεωγραφία. Ἡ ταλαιπωρία συνεχίζεται καὶ ὁ κώδικας ἐμφανίζεται ὡς ὑπάρχων «εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Λευκωσίας (sic) τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Καλαβρύτων», σελ. 290-291.
  16. Παρθένιος, σελ. 28-29.
  17. Οἰκονόμος, σελ. 20. Βέβαια ὁ ἴδιος παραπέμπει στὸν Δημήτριον Προκοπίου.
  18. Ὁ.π., σελ. 21, σημ. (α).
  19. Ἡ πυρκαγιά ἐγένε μᾶλλον τὸ 1639. Βλ. Τ.Α. Γριτσόπουλος, «Μεγάλου Σπηλαίου Μονή», ΘΗΕ 6 (1966) στ. 879.
  20. Οἰκονόμος, σελ. 21, σημ. (α).
  21. Ὁ.π., σελ. 21.
  22. Ὁ.π., σελ. 21-22. Βλ. καὶ σημειώσεις στὴ σελίδα τίτλου τοῦ ἀντιτύπου τῆς ἐκδόσεως τοῦ Παρθενίου, τὸ ὅποιο φυλάσσεται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. (Πίν. 5 τοῦ παρόντος).
  23. Ἐφημ. Ἀθηνᾶ, ἀρ. 733, 17 Ἰουλίου 1840 καὶ 736, 27 Ἰουλίου 1840.
  24. Γ. Σωτηρίου, ὁ.π., σελ. 58-60.
  25. Α. Συγγόπουλος, ὁ.π., σελ. 116.
  26. Α. Bon, *Le Peloponnèse byzantin*, Paris 1951, σελ. 143-144, σημ. 3. D. Zakythinis, *Le Despotat grec de Morée, II*, Athènes 1953, σελ. 305. Τ.Α. Γριτσόπουλος, ὁ.π., στ. 859.
  27. Σύνταξις κανόνων τινῶν..., Βενετία 1706, σελ. 47 κέ., ἐκδοση Γ. Λαδᾶ (1973), σελ. 39 κέ. καὶ Οἰκονόμος, σελ. 176 κέ.
  28. Παρθένιος, σελ. 30.
  29. Ὁ.π., σελ. 32.
  30. Ὁ.π., σελ. 40.
  31. Ὁ.π., σελ. 45.
  32. Στὸ ἀντίτυπο ποῦ βρίσκεται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς εἶναι ὑπογραμμισμένα ὅλα τὰ χωρία ποῦ ἀναφέρονται στὴν εἰκονομαχία, πράγμα ποῦ φανερώνει μιὰ προσπάθεια ἀμφισβητήσεως τῆς κοινῶς γνωστῆς χρονολογήσεως τοῦ Οἰκονόμου.
  33. Βίος Συμεῶν καὶ Θεοδώρου, στ. 935-937.
  34. Οἰκονόμος, σελ. 108-109. Γ. Παπανδρέου, *Καλαβρυτινὴ Ἐπετηρίς*, Ἀθήναι 1906, σελ. 83.
  35. Γ. Παπανδρέου, ὁ.π., σελ. 84-85.
  36. Βλ. ἐκδόσεις.
  37. Βίος Συμεῶν καὶ Θεοδώρου, στ. 66-73
  38. Παρθένιος, σελ. 30.
  39. D. Parachryssanthou, *Actes du Prôtaton*, Paris 1975, σελ. 129. (Στὸ ἐξῆς Parachr.).
  40. Βίος ἁγίου Εὐθυμίου τοῦ Νέου, ἔκδ. L. Petit, Paris 1904.
  41. Parachr. σελ. 20.
  42. Ὁ.π., σελ. 27.
  43. Βίος Εὐθ., σελ. 34.
  44. Parachr., σελ. 30.
  45. Ὁ.π., σελ. 27, σημ. 89.
  46. Παρθένιος, σελ. 19.
  47. L. Petit, «Les évêques de Thessalonique», *Echos d'Orient* 5 (1901-1902) 218-219.
  48. Βίος Εὐθ., σελ. 37.
  49. D. Parachryssanthou, «La Vie de Saint Euthyme le Jeune et la métropole de Thessalonique à la fin du IXe et au début du Xe siècle», *Revue des Études Byzantines* 32 (1974) 225-245 καὶ εἰδικὰ σελ. 241.
  50. Ὁ.π., σελ. 241.
  51. Οἰκονόμος, σελ. 21, 67.
  52. Fr. Dvornik, *The Photian Schism, history and legend*, Cambridge 1970, σελ. 39-91. Ὁ Χρ. Παπαδόπουλος (*Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων*, Ἱεροσόλυμα-Ἀλεξάνδρεια 1910, σελ. 341) μᾶς πληροφοροεἶ: «ὑπάρχει εἰδησις πολῦτιμος ὅτι τὸ 862 διέμεινεν ἐν τῷ Ναῶ τῆς

- Ἀναστάσεως ὁ λόγιος διάκονος Θεόδωρος, οὐπνος σώζεται ἀντίγραφον ψαλτηρίου ἐπὶ μεμβράνης γενόμενον τῇ ἐντολῇ τοῦ τότε ἐπισκόπου Τιβεριάδος Νῶε». Βλέπε καὶ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, Τόμος Α', Πετρούπολις 1891, σελ. 712, ἀρ. 2.
53. Π. Μυλωνᾶς, *Παρατηρήσεις στό ναό τοῦ Πρωτάτου*, Ἀνάτυπο ἀπό τῆ Νέα Ἑστία 1047 (1971), σελ. 7 καὶ 29. Τοῦ ἴδιου, «Ὁ ἀρχιτεκτονικός "χορός", πρὶν καὶ μετὰ τὸν ὄσιο Ἀθανάσιο τὸν Ἀθωνίτη», *Δ' Συμπόσιο Βυζ. καὶ Μεταβυζ. Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης* τῆς Χ.Α.Ε., Πρόγραμμα καὶ Περιλήψεις Ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1984, σελ. 39-40. Σέ συζήτηση πού εἶχαμε μετὰ τὸν καθηγητὴ Μυλωνᾶ μᾶς εἶπε ὅτι τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα τοῦ ναοῦ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ κατεβούμε ὡς τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰώνα.
54. Σ. Κίτσας, «Οἱ πληροφορίες τοῦ Σέρβου συγγραφέα Δομεντιανοῦ γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Πρωτάτου», *Δ' Συμπόσιο...*, ὁ.π., σελ. 27-28.
55. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κολοβός, στό ΝΑ παρεκκλήσι τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ δὲν ἔχει σχέση μετὰ τὸν Κολοβό, τὸν συνασκητὴ τῶν Συμεῶν καὶ Εὐθυμίου, ὅπως ὑποθέτει ἡ Θ. Χατζηδάκη, *Peintures murales de Hosios Loukas*, Athènes 1982, σελ. 102-103. Πρβλ. Ν. Σβορώνος, «Ἡ σημασία τῆς ἴδρυσης τοῦ Ἁγίου Ὁρους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου», *Δελτίο 6 τῆς Ἐταιρείας Σπουδῶν Νεοεὐρ. Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας*, Ἀθήνα 1984, σελ. 21. Ἐπειδὴ τὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα τοῦ παρεκκλησιοῦ ἀκολουθεῖ τὸ μνηολόγιο (ὅπως σωστά παρατηρεῖ ἡ ἴδια) πιστεύουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν γνωστό ἅγιο τοῦ Γεροντικοῦ Ἰωάννη Κολοβό (9 Νοεμβρίου) καὶ ὅτι ὁ ἅγιος Ἀκάκιος, πού εἰκονογραφεῖται δίπλα του, εἶναι «ὁ ἐν τῇ Κλίμακι» (26 Νοεμβρίου). Ἐξ ἄλλου ὁ Κολοβός τῶν Σιδηροκαυσίων δὲν συγκαταριθμεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία μεταξὺ τῶν ἁγίων.
56. Βίος Συμεῶν καὶ Θεοδώρου, στ. 137-189.
57. Fr. Dvornik, *Les Legendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Prague 1933, σελ. 247-283.
58. Fr. Dvornik, *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew*, Cambridge 1958, σελ. 250, ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸ κεφάλαιο 6.
59. Βίος Συμεῶν καὶ Θεοδώρου, στ. 200-207.
60. Παρθένιος, σελ. 40.
61. Βίος Εὐθ., σελ. 38.
62. Parachr. σελ. 129. Fr. Dvornik, *The Idea of Apostolicity*, ὁ.π., σελ. 262-264.
- 62α. Βίος Εὐθ., σελ. 50.
63. Βίος Συμεῶν καὶ Θεοδώρου, στ. 758-760.
64. Ν. Νικονάνος, *Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Θεσσαλίας*, Ἀθήνα 1979, σελ. 131-132.
65. "Ὅπου καὶ παράδοση γιὰ εἰκόνα τοῦ Θ' αἰ. ἀπ' τῆς Δαμασκῆ. Βλέπε Θ. Λαϊνᾶ, *Τὸ Μοναστήρι τῆς Δαμάστας*, Ἀθήνα 1984, σελ. 27-28.
66. Βίος Συμεῶν καὶ Θεοδώρου, στ. 419-421.
67. Ὁ.π., στ. 670-681.
68. Ὁ.π., στ. 477-478.
69. D. Zakythinios, *Le Despotat grec de Morée, II*, Athènes 1953, σελ. 23.
70. Δ. Ζακυθνήος, *Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι*, Ἀθήνα 1945, σελ. 88 κέ. Α. Bon, *Le Péloponnèse byzantin*, Paris 1951, σελ. 64-70.
71. Α. Bon, ὁ.π., σελ. 43 καὶ σημ. 3. V. Grumel, "Qui fut l'envoyé de Photius auprès de Jean VII?", *Echos d'Orient* 32 (1933) 439-443. Βλέπε καὶ T.C. Lounghis, *Les ambassades byzantines en Occident*, Athènes 1980, σελ. 194 καὶ 371 κέ.
72. Γ. Σωτηρίου, «Ὁ ἐν Θήβαις βυζαντινὸς Ναός Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου», *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1924, σελ. 1 κέ. Μαρία Γ. Σωτηρίου, «Ὁ Ναός τῆς Σκριπτοῦς τῆς Βοιωτίας», *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1931, σελ. 119 κέ.
73. Ν. Σβορώνος, «Ἡ σημασία τῆς ἴδρυσης τοῦ Ἁγίου Ὁρους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου», ὁ.π., σελ. 21. Ἄν καὶ λέει «ἔξερομε ὅτι ἴδρυσε» πρόκειται βεβαίως γιὰ ὑπόθεση διότι ὁ Βίος τοῦ Εὐθυμίου στόν ὁποῖο ἀναφέ-

ρεται δέν λέει ἀπολύτως τίποτε.

74. Parachr., σελ. 33.
75. Βίος Εὐθ., σελ. 38.
76. Βίος Συμεών καί Θεοδώρου, στ. 155-156.
77. Βλ. σημ. 27.

6. Τά χειρόγραφα καί οἱ ἐκδόσεις

A. Χειρόγραφα

1. Χειρόγραφο τοῦ 1674 τοῦ ἱερέα Ἰωάννου Γιαννακοπούλου, ἀντίγραφο τῆς παραφράσεως τοῦ Λακεδαιμονίας Θεοδώρητου. (Τό εἶδε ὁ Οἰκονόμος καί ὁ Πασχόπουλος στή μονή ὅπου σωζόταν μέχρι τό 1934).
2. Χειρόγραφο τοῦ Β΄ Προσκυνηταρίου τοῦ Παρθενίου (1765) μέ πολλά ἀντίγραφα. Ἐνα ἀπ' αὐτά σώζεται πιθανόν στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη καί φωτοαντίγραφο στό Μέγα Σπήλαιο. (Τά εἶδαν ὁ Οἰκονόμος, ὁ Πασχόπουλος καί πιθανόν ὁ Βέης. Βλέπε τή σημείωση στό ἐξώφυλλο τοῦ ἀντιτύπου τοῦ Α΄ Προσκυνηταρίου τοῦ Παρθενίου πού βρίσκεται στή Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς).
3. Χειρόγραφο τοῦ ΙΖ΄ αἰώνα. Περιγράφεται ἀπ' τόν Ν. Βέη, «Κατάλογος τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Πελοποννήσῳ μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, Τόμος Β΄», *Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 7 (1957), σελ. 24, ἀρ. 215). Σωζόταν στή μονή μέχρι τό 1934.
4. Χειρόγραφο τοῦ 1757 πού ἀνακαλύφθηκε πρόσφατα, ἀναφερόμενο στήν ἱστορία τῆς μονῆς, τά θαύματα τῆς ἁγίας εἰκόνας κ.λπ. (Πληροφορία τοῦ Πασχόπουλου). Ἄγνοοῦμε πού βρίσκεται. Φωτοαντίγραφο ὑπάρχει στό Μέγα Σπήλαιο.

B. Ἐκδόσεις

1. Σύναξις κανόνων τινῶν ἐγκωμιαστικῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Σπηλαίῳ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ὄρους τοῦ καλουμένου Χελμοῦ, καί τῶν ὁσίων πατέρων. Συμεών, καί Θεοδώρου, τῶν κητόρων, καί ἀρχηγῶν τῆς ἐν

τῷ Σπηλαίῳ παλαιᾷ μονῆς, καί τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης, τῆς εὐρούσης τήν θείαν εἰκόνα, τήν ἱστορηθεῖσαν ὑπό τοῦ ἀποστόλου, καί εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ, μετά καί τῆς διηγήσεως τῆς αὐτῆς εὐρέσεως, περιέχουσα τήν τε διαθήκην τῶν αὐτῶν πατέρων, καί τόν τῶν αὐτῶν βίον, ἅμα δέ καί τῆς ὁσίας, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα ἀναλώμασι τοῦ ἐκλαμπροτάτου κυρίου κυρίου. Βερνάρδου Μάκολα. Ἀθηναῖοι, πρὸς ὃν καί δικαίως ἀφιερῶθη. Ἐνετίησιν, ἀψς'. Con licenza de' superiori. (L. Petit, *Bibliographie des acolouthies grecques*, Bruxelles 1926, σελ. 271-272 καί Ἐ. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, XVIII's., n° 44).

2. Προσκυνητάριον τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἦτοι περιγραφή τῆς ἱεράς, καί βασιλικῆς μονῆς, τῆς σεβασμίας, καί θαυματουργοῦ εἰκόνης τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς παρά τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ ἱστορηθείσης· συνταχθεῖσα μὲν πρότερον ἐκ τε τῆς ἐλληνικῆς καί ἀπλῆς διαλέκτου, καί ἐκ διαφόρων κωδίκων καί χειροσοβούλων παρά τοῦ ταπεινοῦ ἐν ἱεροδιακόνοις, καί διδασκάλοις Παρθενίου Πελοποννησίου. Νῦν δέ τό πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, καί μεθ' ὅσης ἐπιμελείας διορθωθεῖσα, πρὸς χάριν εὐλαβείας τῆς εὐσεβῶν, καί ὀρθοδόξων προσκυνητῶν τῆς χάριτος τῆς προῤῥηθείσης ἀγιωτάτης εἰκόνης τῆς ἀειπαρθένου καί Θεομήτορος. Ἐνετίησιν, 1765. Παρά Ἀνωτίω τῷ Βόρτολι. Con licenza de' superiori, e privilegio. (Ἐ. Legrand, *ὁ.π.*, n° 628).
3. [Κων/νου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων] Κιτορικόν ἢ προσκυνητήριον τῆς ἱεράς καί βασιλικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Ἐξεδόθη ἐπιδιορθωθὲν ψήφῳ καί σπουδῇ τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου. Ἀθήνησιν. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ράλλη, ἀωμ'. (L. Petit, *ὁ.π.*, σελ. 272).
Νεώτερες ἐκδόσεις τοῦ Κιτορικοῦ τοῦ Οἰκονόμου ἔγιναν τό 1864, τό 1910, τό 1911, τό 1925, τό 1932. Καί τέλος τό 1977, Κιτορικόν τῆς ἱεράς, βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καί σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τῶν Καλαβρυτῶν, ἐν Ἀχαΐα. Ἐκδοσις Ἀρχιμ. Ἱεροθέου Πασχόπουλου.
4. Ἱστορία τῆς σεβασμίας καί ἱεράς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τῆς παρά τά Καλάβρυτα κειμένης, τῶν ὁσίων

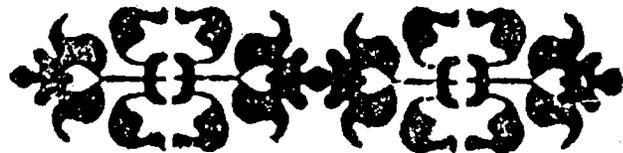
πατέρων Συμεών και Θεοδώρου τῶν κτητόρων τῆς ἐν τῷ Σπηλαίῳ παλαιᾷ μονῆς, και τῆς ὁσίας κόρης Εὐφροσύνης τῆς εὐρούσης τὴν θεϊαν εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου και εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἱστορηθείσης και τῆς διηγῆσεως τῆς αὐτῆς εὐρέσεως. Ἡ διαθήκη τῶν ὁσίων πατέρων Συμεών και Θεοδώρου. Κανόνες ἐγκωμιστικοὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, εἰς τοὺς ὁσίους πατέρες και τὴν ὁσίαν κόρην. Μετατυπωθέντα ἐκ τῆς πρώτης ἐν Βενετία ἐκδόσεως τοῦ ἔτους 1706. Δαπάνη Γεωργίου Γεω. Λαδά. Ἀθῆναι 1973.

Προσθήκη

Ἐνῶ τυπωνόταν τὸ κείμενο αὐτὸ κυκλοφόρησε ἡ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ Κ. Λάππα, «Τὰ Προσκυνητάρια τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου Καλαβρύτων», *Μεσαιωνικά και Νέα Ἑλληνικά* 1(1984) 80-125. Χαίρομαστε πού καταλήγουμε στὰ ἴδια συμπεράσματα, ὀδηγούμενοι ἀπὸ διαφορετικούς δρόμους, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πλαστογράφηση και τὴν χρονολόγηση τῆς συγγραφῆς τοῦ Βίου. Ὁ Κ. Λάππας, στηριζόμενος στὸ χφ. πού δὲν μπορέσαμε νὰ συμβουλευθοῦμε και πού ὀνομάζουμε Β΄ Προσκυνητᾶρι τοῦ Παρθενίου (Η), συμπεραίνει ὅτι τὸ χφ. αὐτὸ ἀποτελεῖ ἔργο ἀγνώστου, σέ λογία γλώσσα μέ ἐπεμβάσεις και προσθήκες, ὅπως ἤδη εἶχαμε ὑποπτευθεῖ. Ἡ μελέτη αὐτὴ βοηθεῖ στὴν καλύτερη γνώση και προωθεῖ τὴν ἔρευνα τῆς πλαστογραφημένης παράδοσης τοῦ Βίου, πού ἐκπροσωπεῖ τὸ Προσκυνητᾶρι τοῦ Οἰκονόμου.

Β'
Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΟΣΙΩΝ
ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Βίος τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Συμεῶν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης, τῶν εὐρόντων τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Σπηλαιώτισσας, μεταφρασθεὶς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ σοφωτάτου Ἀργυροῦ Βερναρδῆ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν.

*Εὐρὼν Συμεῶν Παρθένου τὴν εἰκόνα,
τὴν εἰκόνα βλέπει νῦν θεῖαν τῶν ὄλων.
Ὁγδοάτη Συμεῶν θάνε πρὸς δεκάτῃ σὺν ἐταίροις.*

Ὅτι οἱ ὅσιοι καὶ θεοφόροι πατέρες ἡμῶν καὶ θαυματουργοί, Συμεῶν καὶ Θεόδωρος, ὁποῦ ἐτάφησαν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον τῆς Πελοποννήσου, ἦσαν ἀπὸ τὴν μεγαλόπολιν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ λαμπροῦς καὶ πλουσίους γονεῖς. Οἱ ὁποῖοι εὐθύς ὁποῦ ἐπέρασαν τὴν

5

10 νηπιώδη ηλικίαν και ἔγειναν παῖδες, πλουτισμένοι ἀπὸ ὀξύτητα φύσεως περισσό-
 15 τότερον ἀπὸ τοὺς παλαιστάς και νικητάς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, δὲν ἐπεθύμησαν νὰ καυχηθοῦν εἰς τὸ περίφημον ἐκεῖνο σπήλαιον τοῦ θετταλικοῦ βουνοῦ, ὡσάν εἰς διδασκαλεῖον τῆς πατρίδος των και
 20 ἐργαστήριον τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων των, οὔτε διὰ διδάσκαλον τῆς παιδεύσεώς των ἠγάπησαν νὰ ἔχουν τὸν ὑπερήφανον ἐκεῖνον και μυθολογικὸν Κένταυρον τὸν Χείρωνα, τοῦ δυνατοῦ Ἀχιλλέως τροφέα και παιδαγωγόν, ἐπειδὴ και τὰ τοιαῦτα τὰ
 25 ἐκαταφρονοῦσαν ὡσάν παιγνίδια τῆς ποιητικῆς και μάταια τῶν ποιητῶν ἐφευρέματα, ἀλλὰ ἔκαμναν τὴν ἄσκησίν των εἰς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα και ἐπαιδεύονταν κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὴν θεοσέβειαν και, νὰ
 30 εἰποῦμεν μὲ συντομίαν, ἀπὸ τὰ πρῶτα των σπουδάσματα ἄρχισαν τὴν στράταν τῆς τελειότητος ἐκεῖνης εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ φθάσουν. Ὅθεν ποῖον και
 30 πόσον καρπὸν νὰ ἔκαμαν εἰς τὸν ἀρμόδιον καιρὸν ὁ δρόμος τοῦ λόγου θέλει τὸ φανερώση.

Ὅταν δὲ ἔφθασαν εἰς ἀνδρῶν ηλικίαν,

35 παραιτούμενοι και ἀπορρίπτοντες τῆς νεότητος τὰ παίγνια και τὰς ἡδονὰς και πᾶσαν ἄλλην ματαιάν δόξαν ὅπου εἶναι εἰς τὴν γῆν ἀπάνω, ἐδόθησαν εἰς τὸν μοναδικὸν βίον και μετετρέπησαν ὅλως δι' ὅλου εἰς τὴν ἀγγελικὴν ζωὴν, ζῶντες ἀκόμη μὲ
 40 κορμὶ ὑλικὸν και ἐπιθυμῶντας σχεδὸν μὲ μανίαν θεϊκοῦ ἔρωτος τὴν ἡσυχίαν και ἐρημίαν, ἐπῆγαν εἰς τὸ περίφημον ὄρος τοῦ Ἄθωνος, τὸν περισσότερο καιρὸν τῆς ζωῆς των ἀγαπῶντες νὰ τὸν καταδα-
 45 πανήσουν εἰς τὴν μαθήτευσιν και διδασκαλίαν. Ὅθεν ἀγκαλὰ και νὰ ἐπῆγαν ὡς μαθηταὶ εἰς ἐτοῦτο τὸ ἅγιον Ὅρος και εἰς τοὺς προεστῶτας τοῦ Ὄρους, ἐκείνους λέγω τοὺς ἰσαγγέλους και θεομιμήτους
 50 πατέρας, εἰς ὀλίγον καιρὸν ὁμως αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιλοίπους ἐψηφίσθησαν διδασκαλοὶ και ἀνεδέχθησαν τοὺς θρόνους τοὺς διδασκαλικούς και ἐτιμήθησαν ἀκόμη και μὲ τὸ θεϊότατον ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης
 55 χωρὶς τὸ θέλημά των, δείχνοντας πάντα μὲ τὰ ἔργα των τὰ θεάρεστα ἐξάαιρετον παράδειγμα τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας. Βλέποντες λοιπὸν οἱ ἄλλοι ὅλοι τόσα και ἄλλα πολλὰ ἀποστολικά προτερήματα μὲ

60 τὰ ὁποῖα ἦσαν πλουτισμένοι ὁ Συμεὼν καὶ
 Θεόδωρος καὶ θαυμάζοντας καθ' ἑκάστην
 τὰ ἐνάρετά των κατορθώματα, ὅπου ἐσυ-
 νέτρεχον καὶ ἐσυντελοῦσαν τόσον εἰς τὴν
 65 εὐταξίαν τοῦ μοναδικοῦ τάγματος, ὡσάν
 καὶ εἰς τὴν διαφύλαξιν καὶ ὠφέλειαν τῆς
 Ἐκκλησίας, ἔκριναν ὅλοι εὐλογον νὰ
 δώσουν καὶ ὅλην τὴν φροντίδα καὶ ἐπιμέ-
 λειαν πνευματικὴν τοῦ ἁγίου Ὅρους εἰς
 τοὺς αὐτοὺς πατέρας, ὡσάν ὅπου ἐφάνη-
 70 σαν ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν πρῶτοι κατοικήτο-
 ρες καὶ πολιτοῦχοι τῶν ἄλλων καὶ δογματι-
 σταὶ τῶν κανόνων καὶ τῆς ἱερᾶς πολιτείας
 τοῦ τόπου ἐκείνου· καὶ οὕτως ἔγεινε,
 ψηφίζοντας ἄνωθεν ὁ Θεὸς ἔργον τοιοῦτον
 75 ἢ τάχα οἰκονομῶντας μὲ τὴν θείαν του
 πρόνοιαν κάποιόν τι ἀπὸ τὰ πράγματα,
 ὅπου ἔμελλαν νὰ συνέβουν. Τόσον ἦσαν
 προτιμημένοι ἀπὸ ὅλους καὶ ἐπαινεμένοι
 οἱ ξένοι ἐτοῦτοι οἱ ἐπίσημοι καὶ σεβάσμι-
 80 οὶ, τὸ ζεῦγος τὸ ἁγίολεκτον δύο ἀδελφῶν,
 ὅπου οὔτε ἀνώνυμοι ἦσαν οὔτε ἀθαύμα-
 στοὶ σιμὰ εἰς ὅλους τοὺς κατοικήτορας
 τοῦ Ἄθωνος, ἀλλὰ μάλιστα ἀκούονταν
 καὶ ἐλαλοῦνταν καὶ ἐθαυμάζονταν ἀπὸ
 85 ὅλους τοὺς ἐπαινετὰς καὶ λαλητὰς τοῦ

76

ὄρους τοῦ Ἄθωνος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπο-
 λιτεύοντο λοιπὸν οἱ θεῖοι πατέρες. Ὁθεν
 καὶ τὰ πλήθη τῶν μοναζόντων, εἰς τοὺς
 διατεταγμένους καιροὺς τῆς διδασκαλίας
 καὶ μαθήσεως, συνέτρεχον μετὰ πάσης 90
 χαρᾶς καὶ μετελάμβανον ἀπ' ἐκεῖνο τὸ
 αἰείζωνον νέκταρ τῶν θείων λόγων, ἀπὸ τὰ
 ὁποῖα διδάγματα ἐδύνατο εὐκολὰ καθ'
 ἓνας νὰ χορτασθῇ μὲ μέθην ἀμέθυστον.
 Καὶ τέτοια τράπεζα πνευματικὴ τῆς 95
 ψυχωφελοῦς διδασκαλίας ἦτον ἔτοιμη
 πάντα εἰς τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν φιλομα-
 θῶν ἐκείνων καὶ φιλαρέτων πατέρων καὶ
 μοναχῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸν τότε
 καιρὸν ἔλαμπαν τὰ σπουδαστήρια τοῦ 100
 ἁγίου Ὅρους ἐκείνου. Τὸ περισσότερον
 μέρος ὅμως τῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν
 μαθησεων ἐκείνων ἦτον περὶ παρθενίας
 καὶ περὶ ἀσκήσεως. Εἰς ταῦτα τὰ δύο 105
 ἀγγελικὰ προτερήματα ἐσπούδαζαν πάν-
 τα νὰ στηρίξουν τὴν ἱεράν ὁμήγυριν τῶν
 ἀσκητῶν ἐκείνων οἱ θεῖοι διδάσκαλοι,
 ὅπου εἶχαν χαρὰν ἀνεκδιήγητον βλέπον-
 τες τὴν τόσῃν προκοπῇ εἰς τοὺς κόπους
 των.

110

Μετὰ δὲ ταῦτα, περνῶντας περισσὸς

115 καιρός, εἰσέβη εἰς τὴν καρδίαν τῶν μεγάλων ἐτούτων καὶ θείων ἡρώων μέγας καὶ θεῖος ἔρωτας ἀπὸ τὴν ἀχορτασίαν ὅπου εἶχαν εἰς τὰ καλὰ ἔργα καὶ ἀποφάσισαν νὰ ξεσηκωθοῦν ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ εἰς τὸ Σίναιον ὄρος, ἐκεῖ δηλονότι ὅπου μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς
 120 ἡμῶν ἔκαμε τὰ περιδιαβάσματά του καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς ἐδέχθη τὸν νόμον χαραγμένον εἰς λίθιναις πλάκαις μὲ τὴν θείαν χεῖρα. Καὶ τόσον ἐπτερόνεντον εἰς αὐτοὺς ὁ θεὸς ἔρωτας, ὅπου ἐφαίνετον
 125 νὰ εἶναι φωτιά νὰ φλογίζη τὰς καρδίας των καὶ ὄχι ἔρωτας. Δὲν ἦτον ὅμως δυνατὸν νὰ φύγουν κρυφά, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄρος ἐκεῖνο εἶναι ὄλον περιτριγυρισμένον ἀπὸ θάλασσαν ἔξω ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν (τὸν
 130 ὁποῖον κόπτοντας ἕναν καιρὸν ὁ Ἑξέρξης ἐκεῖνος, ὁπόταν ἐστράτευσεν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπέρασε μὲ τὰ καράβια του πλέοντας σχεδὸν εἰς τὴν στερεάν) καὶ οἱ μοναχοὶ καταλαβόντες τὸ πρᾶγμα ἐφύλαγαν μὲ κάθε φύλαξιν, μήποτε ἤθελαν τοὺς
 135 λαθεύσῃ καὶ φύγουν οἱ διδάσκαλοι των. Τότε συνέβη ἕνα πρᾶγμα ἄξιον λόγου καὶ

ἱστορίας, ἐπειδὴ, εὐθύς ὅπου ἔλαμψεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ μισμοῦ των, ἐφανίσθησαν ὁμοῦ καὶ τὰ ἄξια
 140 περιστατικὰ τῆς ἀποδημίας των, δάκρυα, στεναγμοί, λόγια συνεκβαλτικὰ καὶ ἐφόδια, ἀγκαλιάσματα, παραπονέματα καὶ ἄλλα ὅμοια. Καὶ περιτριγυρίζοντάς τους ὁ χορὸς τῶν φίλων καὶ γνωστῶν τοῦ ὀνόματος των καὶ ὄλη ἡ αἰδέσιμος ἐκεῖνη καὶ
 145 ἱερὰ γερουσία τί δὲν ἔλεγαν, τί δὲν ἔκαμναν; Ὅλα ἐκεῖνα δηλονότι, ὅπου ἀρμόζει νὰ κάμνουν, ὅσοι πονοῦν καὶ λυποῦνται. Ἐθρηνοῦσαν πικρά, ἐστέναζαν ἐλεεινά, τοὺς ἐκαταφιλοῦσαν μὲ ἀσπασμοὺς τελευταίους καὶ σχεδὸν ὠμολογοῦσαν νὰ μὴν τοὺς ἀφήσουν, εἴτι καὶ ἂν
 150 ἤθελε γένη, οὔτε νὰ παραχωρήσουν ποτὲ νὰ διασπασθοῦν οἱ φωστῆρες ἐτοῦτοι ἀπὸ τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ ἀπὸ τὴν ἐδικήν των συνομιλίαν. Ἀλλὰ οἱ θεῖοι ἄνδρες ἐτοῦτοι, νικῶντες τὸ πάθος καὶ ἐπανερχόμενοι πρὸς τὸν τῆς φρονήσεως λόγον, μὲ ὁμμάτι ἱλαρὸν καὶ περίχαρον ἐπιστραφέντες
 160 εἰς τὸ περικεχυμένον ἐκεῖνο πλῆθος ἐφώναζαν:

«Τὶ κάμνετε, πατέρες καὶ ἀδελφοί,

165 κλαίοντες τοιουτοτρόπως καὶ συντρίβον-
 τες τὰς καρδίας μας; Ἡμεῖς, ὡς βλέπετε,
 ἰδοὺ ὁποῦ εἴμεσθιν ἔτοιμοι διὰ τὸ ὄνομα
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ
 170 ὑπάγωμεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καί, εἰ μὲν
 ἤθελε συνέβη νὰ ἀποθάνωμεν εἰς τὴν
 ξενητείαν μας, μὴν καταφρονέσετε τὴν
 πτωχείαν μας, ἀλλὰ νὰ ἐνθυμηθῆτε τὴν
 175 ἡμέραν τῆς τελευτῆς μας. Εἰ δὲ πάλιν καὶ
 ἤθελεν εὐδοκήσῃ ὁ Κύριος νὰ ζήσωμεν
 ἀκόμῃ ὀλίγον, ἔχετε θάρρος, διατὶ πάλιν
 180 θέλομεν σᾶς ἰδῆ ἔδῳ καὶ θέλει συνευφραν-
 θῆ ἡ καρδιά μας. Κατὰ δὲ τὸ παρὸν σᾶς
 ἀφίνομεν, ποθεινότατοι ἀδελφοὶ καὶ πατέ-
 ρες, εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ εἰς
 Χριστὸν τὸν Κύριον καὶ εἰς τὸ ἅγιον
 185 Πνεῦμα, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν ἔφορον καὶ
 προστάτιν τοῦ ὄρους τούτου, τὴν ἀειπάρ-
 θενον καὶ Θεοτόκον Μαρίαν». Καὶ ταῦτα
 εἰπόντες μετὰ βίας ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ
 τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς οἱ γενναῖοι ἄνδρες
 185 ἐκεῖνοι.

Πολλὴν γῆν ἐπεριπάτησαν τὸ λοιπὸν
 καὶ πολλὴν θάλασσαν ἔπλευσαν καὶ τέλος,
 φθάσαντες εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν χώραν τὴν
 Ἱερουσαλήμ, ἐπροσκύνησαν καὶ ἀσπά-

190 σθησαν μὲ πολλὰ καὶ θερμότατα δάκρυα
 τὸν ζωοδόχον καὶ ζωοδότην τάφον Χρι-
 στοῦ τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν
 ἤμπορεῖ τινὰς νὰ διηγηθῆ πόσῃ χάριν
 ἐφάνησαν νὰ ἀπόλαυσαν οἱ μακάριοι ἐτοῦ-
 195 τοι, ὁποῦ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐπροσκύνησαν
 καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ὁ Χριστὸς ἐπεριπάτησε,
 καὶ αὐτὸ τὸ Σίναιον ὄρος, τὸ ὁποῖον καὶ
 ἐθαύμασαν, καὶ πάλιν ἐστράφησαν εἰς τὰ
 Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ λοιπὸν εὐρισκόμενοι
 200 οἱ ἅγιοι βλέπουσι καθ' ὕπνον εἰς τῆς
 νυκτὸς τὴν ἡσυχίαν τοὺς ἀγίους ἀποστό-
 λους, τὸν τε Παῦλον τὸν οὐρανοβάμονα
 καὶ τὸν πρωτόκλητον Ἀνδρέαν, οἱ ὁποῖοι
 ἐπροφήτευσαν πρὸς αὐτοὺς τοὺς πατέρας
 205 ἐκεῖνα, ὁποῦ ἔμελλαν νὰ τῶν συνέβουν
 τριγύρου εἰς ταῖς αἵρεσας τοῦ καιροῦ
 ἐκείνου ἀνάμεσα εἰς τοὺς εἰκονομάχους.
 Τὸ τοιοῦτον ἐνύπνιον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν
 προφητικὴν ὄρασιν, ἔκριναν ἄξιον οἱ πατέ-
 210 ρες νὰ φανερώσουν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον
 τοῦ τόπου, καὶ οὕτως ἐποίησαν. Ἐκεῖνος
 γοῦν ἐγχειρίζοντας εἰς τοὺς πατέρας
 γράμματα συστατικὰ καὶ ἄλλας ἐπιστο-
 λὰς ἀναγκαίας πρὸς τὸν πρόεδρον πάπαν
 215 Ρώμης, τοὺς ἀπέλυσε μὲ εὐχαῖς καὶ

πνευματικαῖς παρηγορίαις.

Ἐξευγῆκαν λοιπὸν οἱ ἅγιοι μὲ στεναγμοὺς καὶ μὲ δάκρυα ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς τόπους ἐκείνους, καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης κακοπαθήσαντες περισσά, τέλος πάλιν ἔφθασαν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἁθωνος. Καὶ τίς δύναται νὰ διηγηθῆ μὲ ὄσην χαράν, μὲ ὅσα ἐπεισόδια καὶ εὐφημίαις καὶ κρότους, οἱ ὄρφανοὶ πατέρες ἐκεῖνοι ἐδέχθησαν τοὺς ἁγίους, καὶ μὲ πόσῃν διάχρυσιν καὶ ἀγαλλίασιν τῶν ἁγίων των ψυχῶν.

Οἱ δὲ ἅγιοι εὐχαριστήσαντες κατὰ πολλὰ τὴν καλὴν προαίρεσιν, ὅπου πρὸς αὐτοὺς ἔδειξαν οἱ λοιποὶ πατέρες, καὶ τὴν σπουδὴν μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς ἀπεδέχθησαν, καὶ ἐξηγηθέντες εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν καὶ τὴν περιήγησίν των καὶ ἄλλα πολλὰ, ὅπου εἰς αὐτοὺς ἐπανέβησαν, πάλιν ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν. Καὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θεσσαλονίκης ἐλθόντες ὠμιλοῦσαν εἰς ὅλους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους τὰ σωτήρια δόγματα, δημοσιεύοντάς τα φανερώς καὶ κατὰ μόνας εἰς τῶν πολλῶν τὰς κατοικίας. Ἀπὸ δὲ τὰ μέρη τῆς Θεσσαλονίκης πέμποντες ἀδελφοὺς καὶ ἐπιστολάς νουθετικάς εἰς τὰ

Ἰλλυρικὰ μέρη, ἐμίσεψαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐπεριπατοῦσαν καθεξῆς ὅλα τὰ περίχωρα τῆς Θεσσαλίας διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες καθ' ἕκαστον νὰ διαφυλάττῃ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ εἰς αὐτὴν νὰ προσμένῃ. 245

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν περιδιαβαίνοντες τὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Θεσσαλίας ἔφθασαν καὶ εἰς τὸ ὄρος τὸ θετταλικὸν ὀνομαζόμενον τῶν Κελλίων, διὰ νὰ νοθετήσουν καὶ νὰ παρακινήσουν τοὺς μοναχοὺς καὶ ἐρημίτας τοῦ τόπου ἐκείνου εἰς τὸν ὅμοιον ζῆλον τῆς εὐσεβείας. Ἀπὸ τὸ ὄρος ἐτοῦτο πάλιν μισεύοντας ἐπῆγαν εἰς τὰς Νέας Πάτρας, καὶ ἔστοντας καὶ νὰ ἐκαρτέρησαν καὶ ἐκεῖ ἱκανὸν καιρὸν ὀμιλοῦντες πάντοτε καὶ διδάσκοντες τοὺς λαοὺς τὰ ψυχωφελῆ, ἐπέρασαν εἰς τὸ ὄρος, ὅπου εἶναι σιμὰ εἰς ταῖς Θερμοπύλαις, καὶ ἐκεῖ εὐρίσκοντας τόπον ἡσυχαστικὸν καὶ πολλὰ ἐπιτήδειον εἰς ἀνάπαυσιν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἀποφάσισαν νὰ μείνουν καὶ νὰ δώσουν ἄνεσιν εἰς τοὺς κόπους των, ἕως ὅπου νὰ τῶν ἀποκαλύψῃ τίποτε ὁ Θεὸς καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὁδοιπορίαν. Ἄλλὰ τούτους μὲν τοὺς ἁγίους πατέρας 265

τάχα ἡ θεία πρόνοια τοὺς ἔσυρε ἕως εἰς
 τὰς Θερμοπύλας, διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ
 270 μετέπειτα εἰς τὴν ἀνοικοδομὴν τῆς ἱεραῆς
 μονῆς τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου τῆς
 Σπηλαιώτισσας, τῆς ὁποίας ἡ ἀξιοθαύμα-
 στος εὕρεσις ἐσυνέβη τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
 εἰς τὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ
 275 ὄρος τὸ καλούμενον Χελμὸς πλησίον τῶν
 Καλαβρύτων τῆς κώμης, ἡ ὁποία ἐσυνέβη,
 καθὼς ἡ ἐφεξῆς διήγησις διαλαμβάνει.

Ἦτον μία παρθένος, Κόρη τὸ ὄνομα
 τῆς, εἰς τὸ χωρίον καλούμενον τῶν Γαλα-
 280 τῶν, τοῦ ὁποίου ἡ τοποθεσία εἶναι κατέμ-
 προσθεν τοῦ ἁγίου Σπηλαίου, ἡ ὁποία
 ἐσυνήθιζεν πάντα νὰ βόσκη ἕνα μικρὸν
 ποιμνιον αἰγῶν καὶ προβάτων πρὸς βιωτι-
 κὴν χρεῖαν. Ἐσυνέβη λοιπὸν μίαν τῶν
 285 ἡμερῶν, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τῆς μεσημβρί-
 ας ἀναπαυομένη διὰ τὸ καῦμα ἡ Κόρη καὶ
 τὸ ποιμνιον ὅλον σιμὰ εἰς τὸ Σπήλαιον,
 ἕνας τράγος σχεδὸν ἀπὸ θείαν νεῦσιν καὶ
 κίνησιν ὑπάγει πολλὰ μακρὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα
 290 καὶ περιπατῶντας ἀπὸ ἕνα ζωνάρι τοῦ
 βουνοῦ, ὅπου ἦτον ἀνάμεσα εἰς τοὺς
 κρημνοὺς, διεπέρασε καὶ εἰσέβη εἰς τὸ
 ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ Σπηλαίου καὶ ἐκεῖ

εὐρίσκοντας κάποιαν παραμικρὴν βρύσιν
 νεροῦ ἔπτε καὶ ἐχορτάσθη. Ἐπειτα, πα- 295
 ρευθὺς χωρὶς νὰ ἀργήσῃ ποσῶς, ἐστράφη
 πρὸς τὰ λοιπὰ του σύντροφα ζῶα, καὶ
 σχεδὸν ὡσὰν νὰ ἦτον λογικὸν ζῶον, με
 περιχαρεῖαν διὰ μέσου τῶν σημείων ἔδει-
 χνε καὶ ὠμολόγη εἰς τὴν κυρίαν του τὴν 300
 ποιμαίνουσαν τοῦ νεροῦ καὶ τῆς βρύσης τὸ
 δῶρον, ἐπειδὴ καὶ στεκάμενος ἐμπροσθὰ
 εἰς τὰ ὀμμάτιά της, ἔδειχνε βρεμένον τὸ
 γένειόν του, καὶ με ἕνα ποταπὸν σχῆμα
 ἐφαίνετον νὰ προφέρῃ κάποιον ἄφωνον 305
 λόγον, νὰ πέμπῃ τὴν παιδοπούλαν εἰς τὴν
 βρύσιν ἐκεῖνην.

Καὶ τὴν ἡμέραν τὴν αὐτὴν ἠσύχασεν,
 τὴν δὲ ἄλλην ἡμέραν τὸ πρῶν παίρνοντας
 310 πάλιν τὸ ποιμνιὸν τῆς, με εὐχαῖς καὶ με
 δάκρυα, ἀνέβαινε τὸν βουνόν. Καὶ φθά-
 νοντας ἡ μεσημερινὴ ὥρα ἀναπαύετον
 πάλιν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον τὸν χθесινόν,
 καὶ παρευθὺς πάλιν ὁ τράγος ὁ ἴδιος, ὡσὰν
 νὰ ἦτον διδαγμένος με τέτοια συνθήκην, 315
 ἔστοντας καὶ νὰ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ ποιμνι-
 ον, ἐπῆγεν εἰς τὴν συνηθισμένην βρύσιν,
 καὶ πίνοντας νερὸν πάλιν ἐστράφη καὶ
 ἔκαμνε τὰ πρῶτα σχήματα ἐμπροσθὰ εἰς

320 τὴν κυράν του τὴν βοσκοπούλαν. Εὐθύς
λοιπὸν ἐκείνη, ὡς εἶδε τὸ πρᾶγμα τοῦτο
πῶς συνέβη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν
παρακάλεσίν της, περιτειχίζουσα τοῦ λό-
γου της μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ
325 περιπατοῦσα τὴν αὐτὴν στρατάν ὅπου
ἐπεριπάτησε καὶ τὸ ζῶον, εἰσέβη εἰς τὸ
Σπήλαιον, τὸ ὁποῖον ἦτον καταδασωμέ-
νον ὄλον ἀπὸ κισσόν, καὶ ὡς ἂν εὗρηκε τὴν
βρύσιν πολλὰ κρυερὴν καὶ καθαρωτάτην,
330 ἐθαύμασε βέβαια κατὰ πῶς ἦτον τὸ
πρέπον καὶ κάμνοντας σταυρὸν μὲ τὸ
δάκτυλόν της εἰς τὸ νερὸν ἔκυψεν καὶ μὲ
τὰς παλάμας της σηκώνοντας νερὸν ἐχορ-
τάσθη. Ἐκεῖ λοιπὸν ὅπου ἔπινεν, ἐπειδὴ
335 καὶ ἔστεκε μὲ λογισμὸν καὶ μὲ ἔννοιαν καὶ
ἤλπιζεν νὰ ἰδῆ ἢ νὰ ἀκούσῃ τίποτε
ὑψηλότερον καὶ θεϊότερον πρᾶγμα, ὡσάν
ὅπου καὶ ἡ εὕρεσις τοῦ νεροῦ μὲ θείαν
οἰκονομίαν εὐρέθη, ἤκουσεν παρευθὺς μί-
340 αν τέτοιαν φωνήν: «Μὴ φοβοῦ, ὦ νεάνις,
διότι ὁ δεσπότης Θεὸς καλῶντας σε ὄχι εἰς
πειρασμὸν, ἀλλὰ εἰς μυστήρια, σὲ ὠδήγη-
σεν ἀοράτως νὰ ἔλθῃς ἐδῶ». Ἡ δὲ Κόρη
μὲ τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἐτοῦτον εὐθύς
345 ἐσηκώθη καὶ ἀποβλέπουσα πρὸς τὸ μέρος

ἐκείνο τοῦ Σπηλαίου ἀπὸ τὸ ὁποῖον
ἔρχετον ἡ φωνή, ὦ τοῦ θαύματος, ὦ τῆς
φρικτῆς θεᾶς ἐκείνης, βλέπει ὀλίγον μα-
κρὰν ἀνάμεσα εἰς τὸν κισσὸν κρεμασμένην
ὡσάν ἀπὸ τινα δεσμὸν τὴν φρικτὴν καὶ 350
ἀμίμητον εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, πρὸς τὴν
ὁποῖαν δραμοῦσα παρευθὺς καὶ μὲ θαῦμα
καὶ φόβον πίπτουσα ἐπὶ πρόσωπον εἰς τὴν
γῆν ἔλεγε μὲ δάκρυα: «Ἐσὺ Κυρία Παρθέ-
νε, ὅπου ἐγέννησες κατὰ σάρκα εἰς τὸν 355
κόσμον ἀφράστως καὶ ἀνερμηνεύτως τὸν
Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, φανέρωσον εἰς
ἐμένα τὴν ἁμαρτωλὴν σου δούλην, διὰ
ποῖαν αἰτίαν ἐφανέρωσες τὴν δόξαν καὶ
τὴν μεγαλοπρέπειάν σου εἰς τὸν νῦν 360
καιρὸν; Ὅχι βέβαια δι' ἐμένα, ἐπειδὴ
πόθεν ἐγὼ ἠμπορῶ νὰ ἀξιωθῶ τῆς τοιαύ-
της χάριτος; Ἀλλὰ θαρρῶ καὶ ἐλπίζω, ὅτι
κατὰ προμήθειαν ξένων καὶ φοβερῶν
πραγμάτων εἰς πολλῶν σωτηρίαν συντρε- 365
χόντων, νὰ ἔλαμψεν εἰς τὰ ὀμμάτιά μου τὰ
ταπεινὰ ἢ σεβασμῖα σου εἰκῶν».

Ταῦτα εἰποῦσα ἡ παρθένος ἤκουσε
πάλιν ἐκ δευτέρου τὴν θείαν ἐκείνην φωνὴν
καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτήν: «Ἐσὺ μὲν, ὦ Κόρη, 370
ὑπάγε κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὸν οἶκον σου

χωρίς νὰ εἰπῆς τινος τίποτε παντελῶς ἀπὸ ὅσα σοῦ ἐφάνησαν, διατι ἰδοῦ ὁποῦ ἐτοῦτα ὅσα βλέπεις ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ
 375 τὸν Θεὸν μακρόθεν καὶ εἰς ἄλλους δύο ἄνδρας ἀγίους, ἀδελφούς καὶ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς, ὑψηλοὺς κατὰ τὴν ἡλικίαν, περίχαρους κατὰ τὰ πρόσωπα, βαθεῖς κατὰ τὸ γένειον, ἀπὸ
 380 τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ὀνομάζεται Συμεὼν καὶ ὁ ἄλλος Θεόδωρος, ὁποῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν κατήχησαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Εἰς τούτους λοιπόν, ὅταν ἔλθουν πρὸς ἐσένα, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὸν θεῖον
 385 χρησμὸν ἔμαθαν τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου σου καὶ τὸ ἐδικόν σου καὶ θέλουν ἔλθῃ ὀλίγωρα ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, εἶπε χωρίς φόβον τὰ πάντα χωρίς νὰ κρύψῃς τίποτε καὶ ἐκεῖνοι θέλουν λάβῃ τὴν φροντίδα διὰ ὅλα ἐκεῖνα,
 390 ὁποῦ ὁ Θεὸς τῶν ἐπαράγγειλεν. Εἰς τόσον ἐσὺ ὕπαγε εἰς εἰρήνην καὶ ἤξευρε, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ χάρις μου θέλει ἦσται ὁμοῦ με τοῦ λόγου σου, ἐπειδὴ θέλεις ἔλθῃ εἰς μοναδικὸν βίον καὶ θέλεις μετασχηματισθῆ
 395 πρὸς ὁμοίωσιν τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας. Καὶ ὁ τόπος ἐτοῦτος ὡς τὸ ὕστερον μέλλει νὰ δοξασθῇ εἰς τρόπον, ὁποῦ ἀπὸ

κάθε τόπον νὰ συντρέχῃ καὶ νὰ συνάγεται πλῆθος λαοῦ ὡς ρεύματα ποταμῶν καὶ νὰ μὴν λείψουν ποτὲ τῶν θαυμάτων αἱ πηγαὶ 400 ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Πορεύου λοιπὸν εἰς εἰρήνην».

Δὲν ἐπέρασαν πολλαὶ ἡμέραι καὶ οἱ ὄσιοι ἐκεῖνοι, Συμεὼν καὶ Θεόδωρος, μίαν νύκτα κοιμώμενοι ἀπάνω εἰς τὰ θρονία 405 των (ἐπειδὴ πάντα εἶχον συνήθειαν νὰ κοιμῶνται καθήμενοι, ἂν ἔμελλαν καμμιαν φοράν νὰ λάβουν ὕπνον ὀλίγον, διὰ νὰ μὴν ἤθελεν ἀτονήσῃ ὀλοτελῶς τὸ μέρος τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν παντοτεινὴν 410 ἀγρυπνίαν) θεῖος ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ καλῶντας τοὺς θεῖους ἄνδρας ἐτούτους κατ' ὄνομα εἶπεν: « Ἡ μὲν δέησις ἡ ἐδική σας, ὦ πατέρες, ἰδοῦ εἰσηκούσθη εἰς τὸν Κύριον καὶ ἀπεστάλθηκα ἐγὼ νὰ σᾶς 415 φανερώσω ἐκεῖνα ὁποῦ μέλλουν νὰ σᾶς συνέβουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας. Θέλημα Θεοῦ εἶναι λοιπὸν νὰ περάσετε εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπειδὴ τὰ 420 πράγματα τῶν τόπων ἐτούτων τὰ ἐκυβερνήσατε καλὰ καί, ὡσὰν ἀρέσκει εἰς τὸν αὐτὸν Θεόν, ἀνάγκη εἶναι ὁμῶς νὰ διδάξετε καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ στηρίξετε ὅλους εἰς τὴν

425 ἀμώμητον πίστιν καὶ εὐσέβειαν, ὥστε
 ὅπου νὰ μὴν ἤμπορῇ νὰ εὖρη εἰς κανέναν
 ἄνθρωπον κανέναν τόπον ἢ καταφύγιον ἢ
 μιὰρὰ καὶ λαοπλάνος αἵρεσις τῶν εἰκονο-
 μάχων. Καὶ διὰ περισσότερην εὐκολίαν
 καὶ πίστιν τῶν λόγων, ὅπου ἔχετε νὰ
 430 ἀκούσετε καὶ νὰ εἰπῆτε, ἰδοὺ ὅπου μία νέα
 παρθένος βόσκουσα εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τὸ
 ὀλίγον ποίμνιον τοῦ πατρὸς της, κατὰ τὸν
 ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν θυγατέρων τοῦ
 Ραγουήλ, εὗρε μίαν θαυμασίαν εἰκόνα εἰς
 435 κάποιον σπήλαιον, ὅπου ἦτον κεκρυμμένη
 πολὺν καιρὸν, τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτό-
 κου Μαρίας. Εἰς τὴν ὁποίαν Κόρην ἀπεκα-
 λύφθη νὰ μὴν φανερώσῃ τὸ ὄραμα εἰς
 ἄλλον τινὰ παρὰ εἰς τοῦ λόγου σας μόνον,
 440 καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἐφανερώθησαν ἀπὸ τὸν
 Θεὸν τὰ ὀνόματά σας, καὶ τῶν προσώπων
 σας οἱ χαρακτῆρες καὶ πῶς ὀλίγωρα
 θέλετε φθάσῃ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὃ
 ὁποῖος ὀνομάζεται Γαλάται, ἢ δὲ παρθέ-
 445 νος ὀνομάζεται Κόρη, διὰ τοῦτο ἀπορρί-
 πτοντες κάθε ἄργητα σπουδάσατε νὰ
 ὑπάγετε εἰς ἐκεῖνα, ὅπου ὁ Θεὸς σᾶς
 προβάλλει». Ἐρώτησαν γοῦν οἱ ἅγιοι
 τότε, τίς εἶναι ἐκεῖνος, ὅπου ἄνωθεν ἀπὸ

τὸν Θεὸν ἔφερον πρὸς αὐτοὺς τοὺς τοιού- 450
 τους χρησμοὺς καὶ προλέγει τὰ μέλλοντα·
 καὶ εἰς ποῖον μέρος τῆς Πελοποννήσου
 εἶναι αὐτὸ τὸ χωρίον τῶν Γαλάτων. Τότε
 ἤκουσαν πῶς ἄγγελος Θεοῦ ἦτον αὐτός,
 ὅπου τῶν ἐλάλει, καὶ πῶς τὸ χωρίον 455
 κείτεται πρὸς τὰ μέρη τὰ βόρεια κατὰ τὸν
 ποταμὸν τὸν λεγόμενον Καλάβρυτα.

Εὐθύς λοιπὸν ἐσηκώθησαν οἱ ἅγιοι καὶ
 ἐπέρασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ
 φθάσαντες εἰς τὸ χωρίον τῶν Γαλάτων εἰς 460
 καιρὸν ἐσπέρας συναπάντησαν κατὰ τύχην
 τὴν Κόρην ἐκείνην, ἢ ὁποία βλέπουσα
 αὐτοὺς μακρόθεν ἔδραμεν ὡσὰν με ἐνθου-
 σιασμὸν καὶ τοὺς ἐπροσκύνησε με ὄσσην
 εὐλάβειαν καὶ ὑπόκλισιν ἠμπορεῖ νὰ ἐξη- 465
 γήσῃ τινάς. Οἱ δὲ ἅγιοι διδόντες πρὸς
 αὐτὴν τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν: «Χαῖρε,
 ὦ Κόρη, τῆς λέγουν, τάχα ἐσὺ εἶσαι εἰς τὰ
 μέρη ἐτοῦτα, ὅπου με τέτοιον ὄνομα
 ὀνομάζεσαι;». Ἡ δὲ Κόρη: «Ναὶ ἅγιοι τοῦ 470
 Θεοῦ, εἶπεν, ἐρωτῶ ὁμως καὶ ἐγώ, ἐσεῖς
 ἦστε ὁ Συμεὼν καὶ ὁ Θεόδωρος ἢ ὄχι;». Ἐπεκρίθησαν οὖν καὶ οἱ ἅγιοι τότε
 λέγοντες: «Ἦξευρε, θυγατερ, ὅτι βέβαια
 ἡμεῖς εἴμεσθεν ἐκεῖνοι, ὅπου ἐσὺ προε- 475

γνώρισες, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦμεν πρῶτον νὰ μάθωμεν τὸ Σπήλαιον, ὅπου περιέχει τὸν πολὺν καὶ ἀκένωτον θησαυρόν. Ἐδῶ σιμὰ εἶναι τάχα ἢ μακράν;». «Σιμὰ εἶναι, λέγει ἡ Κόρη, πλὴν καιρὸς τώρα δὲν εἶναι νὰ ὑπάγετε πρὸς αὐτό». «Ἄλλὰ, κὰν λέγουν οἱ ἅγιοι, δεῖξαι μὰς το μακρόθεν ποῦ εἶναι;». Στραφεῖσα δὲ ἡ Κόρη ἔδειξε πρὸς αὐτοὺς τὸ τόπον πρὸς τὰ μέρη τὰ ἀνατολικά, ἐκεῖ ὅπου ἦτον τὸ ἅγιον Σπήλαιον. Καὶ εὐθὺς οἱ ἅγιοι κλίναντες τὰ γόνατα ἔκαμαν προσευχὴν μυστικὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἔπειτα σηκωνόμενοι εἰσέβαιναν εἰς τὸ σπίτι τῆς Κόρης, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ τὴν νύκτα ἐκείνην τοὺς ἐδέχθη ἐκεῖ διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν.

Τὸ δὲ πρῶτ, ὑπαγαίνοντας ἡ Κόρη ἐμπροσθά, ἀνέβαιναν εἰς τὸν βουνὸν καὶ σταθέντες ἔμπροσθεν τοῦ Σπηλαίου, κλίναντες τὰ γόνατα πρὸς τὸν Θεὸν τὸν κτίστην τῶν ἀπάντων, ἐκαθάρισαν τὰς ψυχὰς των πρῶτον μὲ δάκρυα, ἔπειτα εἰσεβαίνοντας ὁμοῦ μὲ τὴν νεάνίδα μέσα εἰς τὸ Σπήλαιον — ὧ βάθους πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ

ὁδοὶ αὐτοῦ, ὧ τῶν σῶν ἀκαταλήπτων θαυμάτων καὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀπειρῶν συγκαταβάσεων, παντοκράτορ Θεὸς— βλέπουν πρᾶγμα, ὅπου καὶ νὰ τὸ εἰπῆ τινὰς εἶναι φοβερὸν καὶ νὰ τὸ ἀκούσῃ εἶναι φρικτόν, πόσω δὲ μᾶλλον νὰ τὸ ἰδῆ καὶ μὲ τὰ ὀμμάτιά του. Βλέπουν, λέγω, κρεμασμένην ἀνάμεσα εἰς τὸν κισσὸν τὴν ἀγιωτάτην ταύτην εἰκόνα τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν ὁποίαν ἐφαίνετον διατετυπωμένη ἡ πανάχραντος Μαριάμ μὲ σχῆμα ὅπου ἐκάθετον καὶ ἐβάσταζε βρεφοπρεπῶς εἰς ταῖς ἀγκάλαις τῆς τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν τοῦ κόσμου ποιητήν. Καὶ τίς νὰ μὴν ἤθελε θαυμάσῃ εἰς τοῦτο τὸ ἀπειρομέγεθες ἄκουσμα; Ἦτον ἀκόμη τυπωμένον εἰς μὲν τὸ δεξιὸν μέρος τῆς εἰκόνας αὐτὸ τὸ ὑπέρτατον Σεραφεῖμ, εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν τὸ φρικτόν Χερουβεῖμ, ὅπου ἐπαράστεκαν εὐλαβῶς καὶ δουλοπρεπῶς τὴν ἁγίαν Παρθένον. Πρᾶγμα ἦτον βέβαια ἐτοῦτο νὰ φρίξῃ τινὰς καὶ μὲ τὴν ἀκοὴν μόνον. Ἐκεῖνοι ὅμως οἱ μακάριοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφανερώθη ἀρρήτως, ἀπὸ τρόμον καὶ ἔκστασιν σχεδὸν ἔγειναν κάτωχροι καὶ ἔλεγαν: «ὦ ταλαίπωροι ἡμεῖς, ὅτι ἄνθρω-

530 ποι ὄντες καὶ ἔχοντες ἀκαθάρτους τὰς αἰσθήσεις, εἶδαμεν μὲ τὰ ὀμμάτιά μας θαύματα τόσον μεγάλα». Καὶ εὐθέως ἦλθε μία τοιαύτη φωνὴ πρὸς αὐτούς: «Μὴ φοβᾶσθε, ὦ θεόληπτοι ἄνδρες, ἐπειδὴ εὐλογον πρᾶγμα καὶ δίκαιον ἐκρίθη ἀπὸ τὸν Χριστὸν τὸν Θεόν, ὅτι ἐσεῖς οἱ τόσον

535 δοκιμασμένοι διδάσκαλοι τῶν λόγων τῆς εὐσεβείας, ὁποῦ ἰδρώσατε καὶ ἐκοπιάσατε τόσον εἰς καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν διὰ τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ διεπεράσατε τόσην γῆν καὶ

540 θάλασσαν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν θεοσεβειαν, νὰ μὴν τελειώσετε τὴν ζωὴν σας ἅμοιροι καὶ ἀμέτοχοι ἀπὸ τοιαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα καὶ θεϊκὰς ὀπτασίας. Βιασθῆτε λοιπὸν ἀκόμη καὶ σπουδάσατε νὰ νουθετή-

545 σετε καὶ νὰ βεβαιώσετε ὅσους κατοικοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς ὅλαις τῆς ταῖς χώραις νὰ μένουν πάντα σταθεροὶ καὶ ἀμετάτρεπτοι εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων».

550 Ταῦτα ὡς ἤκουσαν οἱ ἅγιοι ὁμοῦ μὲ τὴν Κόρην ὁποῦ ἦσαν, προκύπτοντες χαμαὶ εἰς τὴν γῆν ἀπὸ φόβον καὶ θαῦμα καὶ μαθόντες ἀπὸ τὴν φρικτὴν ὄψιν ἐκείνην καὶ

τὰ λοιπὰ ὅσα ἔμελλαν νὰ συνέβουν εἰς αὐτούς, ἔκαμαν ἀρχὴν νὰ κοπιᾶζουσι εἰς τὸ νὰ καθαρίσουν τὰ δάση καὶ τὴν ὕλην τοῦ τόπου. Καὶ διὰ περισσότερην εὐκολίαν ἐγνώρισαν εὐλογον νὰ βάλλουσι φωτίαν εἰς τὴν ὕλην ἐκείνην.

560 Πρῶτον λοιπὸν εὐγάζοντας ἀπὸ τὸ Σπήλαιον τὴν θείαν εἰκόνα μὲ λιταῖς καὶ μὲ δάκρυα, ἔπειτα βάλλοντας τὴν φωτίαν εἰς ταῖς ρίζαις τοῦ βουνοῦ ὀλοτριγυρα, μὲ εὐκολίαν κατέκαυσαν ὅλην ἐκείνην τὴν ὕλην, εἰς τῆς ὁποίας τὸν φλογισμὸν ἔκαμεν

565 καὶ τὸ πρῶτον θαῦμα εἰς τὸν τόπον τὸν αὐτὸν ἢ χάρις τῆς σεβασμίας εἰκόνας, τὸ ὁποῖον εἶναι τοιοῦτον.

570 Δράκων τις φοβερός εἰς τὸ μέγεθος ἐφώλευεν ἐκεῖ εἰς τοῦ κρημνοῦ τὴν ρίζαν πολὺν καιρὸν πρότερον. Καὶ ὡσὰν ἀγροίκησε τὴν φωτίαν, ὁποῦ ἀπὸ τὰ κατώτερα μέρη ἀνέβαινεν εἰς τὰ ἀνώτερα, βόσκοντας τὴν ὕλην ἐκείνην σιμὰ εἰς τὴν φωλέαν του, σχεδὸν ὡσὰν νὰ ἤθελε δανεισθῆ πτερὰ

575 ἀπὸ τὸν ἀρχέκακον καὶ ἀόρατον Δράκοντα, τὸν πρῶτον πλάνον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εὐθύς μὲ ἐλαφρότατον πήδημα ὑψώθη ξεπετῶντας εἰς τὸν ἀέρα. Ἐπειδὴ

580 κάποια θεϊκή δύναμις, ὅπου ἐπρόερχετο
 ἀπὸ λόγου σου, Θεοτόκε ἀκαταμάχητε
 Δέσποινα, ὡσὰν μία σαίτα ἀπὸ τὸ δοξάρι,
 τοῦ ἔδωσεν ἐπιτυχημένην πληγὴν μέσα εἰς
 τὴν καρδίαν καὶ παρευθὺς στρέφοντας τὴν
 585 οὐρὰν του καὶ κτυπῶντας τὴν ἐδῶ καὶ
 ἐκεῖ, μὲ πόνον πολὺν καὶ ἀσθένειαν,
 ἀφόβητος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ
 παίγνιον καμωμένος, σύρνοντας τὰ λέπιά
 του εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος καὶ κάμνοντας
 590 κτύπον ἀσυνήτιστον καὶ φοβερόν, ἔπεσεν
 εἰς τὴν φωτίαν καὶ ἔγεινε τέφρα καὶ
 στάκτη.

Ἔστοντας λοιπὸν καὶ νὰ ἐκαθαρίσθη
 τέτοιας λογῆς τὸ Σπήλαιον καὶ νὰ κατε-
 595 καύθη ἡ ὕλη καὶ ὁ δράκων ὁ φοβερός ἀπὸ
 τὴν φωτίαν, μὲ τὴν σπουδὴν καὶ τὴν
 ἐπιμέλειαν τῶν ἁγίων πατέρων, εὐρέθη
 καὶ ἡ παλαιὰ ἁγία τράπεζα τὴν ὁποίαν
 εἶχε σχεδιάσει εἰς τὴν πέτραν τοῦ βουνοῦ ὁ
 600 ἱερώτατος ἀπόστολος Λουκᾶς, ὁ ὁποῖος
 ἰστόρησε καὶ τὴν θεῖαν εἰκόνα μὲ τὰ ἴδια
 του τὰ χέρια καὶ ἔγραψε καὶ τὸ ἱερὸν
 Εὐαγγέλιον, ὡς καθὼς μαρτυροῦν καὶ
 605 ἄλλοι, ὅπου ἔγραψαν τὸν βίον τῶν ἁγίων
 πατέρων τούτων. Τὴν ὁποίαν πέτραν

φτιάνοντάς τὴν καλύτερα μὲ τὰ ἴδια τῶν
 χέρια οἱ ἅγιοι εἰς σχῆμα τραπέζης καὶ
 κτίζοντας καὶ κάποιον τίποτε οἰκοδόμημα
 εἰς σχῆμα ναοῦ, ὅπου καὶ ὡς τὴν σήμερον
 φαίνεται εἰς τὴν ἄνωθεν μεριὰ τοῦ βήμα- 610
 τος, ὡσὰν ἓνα ἄλλο δεύτερον βῆμα, καὶ
 ἔχει καὶ τὴν μικρὴν τράπεζαν, ὅπου
 ὀνομάζεται τοῦ ἁγίου καὶ εὐαγγελιστοῦ
 Λουκᾶ. Τότε μὲν ἐκατάθεσαν ἐκεῖ τὴν
 ἁγίαν εἰκόνα μὲ προσευχαῖς καὶ μὲ ὕμνους. 615

Ἡ δὲ νεάνις, ἡ Κόρη, μετὰ πάσης χαρᾶς
 ἐδέχθη τὸ σχῆμα τῶν μοναζουσῶν ἀπὸ
 τοὺς αὐτοὺς θεῖους πατέρας καὶ μετωνο-
 μάσθη Εὐφροσύνη καὶ ἐδιώρισεν διὰ παν-
 620 τοτεινὴν τῆς κατοικίαν ἓνα καλύβιον,
 ὅπου τὸ εἶχαν φτιάσει οἱ αὐτοὶ ἅγιοι εἰς τὸ
 νότιον μέρος τοῦ Σπηλαίου. Τοῦ ὁποίου
 καλυβίου ἡ θύρα ἐφράχθη παντελῶς καὶ
 ἐκτίσθη καὶ μίαν μόνον μικρὴν τρύπα ἤτον
 625 σιμὰ εἰς αὐτό, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὔτε ὄλον
 τὸ ψωμὶ ἐχώρει, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ μόνον,
 ὅπου ἔπερνε ὅταν ἤτον καιρός. Ἄπ'
 αὐτὴν τὴν τρύπαν, λέγουν, πῶς ἡ ὁσία νὰ
 ἔπερνε καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν Κοινωνίαν
 καὶ τοὺς ζωοποιούς τοῦ κηρύγματος λό- 630
 γους, ὅταν οἱ θεῖοι πατέρες τὴν ἐκαλοῦσαν

635 εἰς τὴν ἱεράν ὀμιλίαν. Ἀπ' αὐτὴν τῆς
 ἔδιδαν ψωμίον καὶ νερόν καὶ ὀλίγα ὄσπρια
 βρεμένα καὶ κανένα λάχανον ἢ χόρτον μὲ
 τὰ ὁποῖα ἐπέρνα τὴν ζωὴν τῆς ἡ μακαρία
 640 ἐκείνη. ὄντας λοιπὸν τὰ πράγματα τότε
 εἰς τέτοιαν στάσιν, ἡ φήμη μὲ δξύτατον
 πτερόν ἔδραμεν εἰς ὅλα τὰ περίχωρα
 ἐκεῖνα καὶ ἔγεινεν ἄγγελος καὶ μηνυτῆς
 640 τῶν θείων κατορθωμάτων τῆς Κόρης,
 ὁποῦ μετωνομάσθη Εὐφροσύνη, καὶ τῶν
 ἁγίων πατέρων· καὶ εὐθὺς ἔτρεχαν μὲ
 σπουδὴν προεστῶτες καὶ γνώριμοι τῶν
 χωρίων, πτωχοὶ ὁμοῦ καὶ πλούσιοι, διὰ νὰ
 645 ἰδοῦν καὶ νὰ ἀκούσουν τὰ ξένα καὶ φρικτὰ
 θεάματα καὶ ἀκούσματα, γυναῖκες εὐγε-
 νεῖς καὶ εὐσχήμονες καὶ κοράσια καὶ πολὺς
 ἕτερος λαός.

650 Βλέποντες λοιπὸν τὸ τόσον πλῆθος
 συναγμένον οἱ ἅγιοι, καὶ θεοκινήτως συν-
 τρέχον εἰς ἀκοὴν τε καὶ ὄψιν τῶν θείων,
 ἀναβάντες εἰς ἓνα ὑψηλότερον τόπον ἄρχι-
 σαν νὰ δημηγοροῦν εἰς τέτοιον τρόπον:

655 « Ἐπειδὴ, ὦ παρόντες, νὰ ἤλθατε συνα-
 γμένοι εἰς τὸν τόπον ἐτοῦτον πρὸς ἡμᾶς,
 πρῶτον μὲν διὰ νὰ ἰδῆτε καὶ τὸ περισσότε-
 ρον διὰ τοὺς νόμους καὶ δόγματα τῆς

Ἐκκλησίας, ὁποῦ ἀπὸ τὴν ζάλην τῶν
 αἰρέσεων ταραττονται καὶ κινοῦνται, ἰδοῦ
 ὁποῦ καὶ ἡμεῖς μὲ ὁμοίαν προθυμίαν, τοῦ 660
 Θεοῦ ὀδηγοῦντος, λέγομεν πρὸς ἐσᾶς.
 Δότε μας λοιπὸν ἡσυχίαν καὶ παύσατε
 ἀπὸ τὸν θόρυβον, διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ
 ἀκούωνται τὰ λόγια μας μακρόθεν καὶ
 665 ἐγγύθεν ἀπὸ ὅλους, νὰ μὴν μισέψη τινὰς
 νηστικὸς ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐτούτην
 τράπεζαν τῶν θείων λόγων, τοὺς ὁποίους
 ἡμεῖς ὄχι μόνον εἰς ἐσᾶς τοὺς κοινολογοῦ-
 μεν, οὔτε τώρα εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ὁποῦ
 670 τοὺς κηρύττομεν, ἀλλὰ καιρὸς περισσὸς
 εἶναι, ἀφ' οὗ μισεύοντας ἡμεῖς ἀπὸ τὰ
 Ἱεροσόλυμα κατέβημεν πρὸς τὸ ἅγιον
 Ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ ἀπὸ τότε δὲν
 λείπομεν νὰ διδάσκωμεν τοὺς λαούς, ὁποῦ
 675 εἶναι εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν Θεττα-
 λίαν καὶ ἐκείνους ἀκόμη ὁποῦ κατοικοῦν
 εἰς ὅλον τὸν Ἰλλυρικὸν τόπον καὶ εἰς ὅλην
 τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα ἕως τὸν
 τῆς Κορίνθου Ἰσθμόν. Πλὴν κατὰ τὸ
 680 παρὸν διεπεράσαμεν καὶ ἤλθαμεν πρὸς
 ἐσᾶς, κήρυκες καλεσμένοι θεόθεν τῆς
 ὀρθοδόξου θρησκείας, καὶ παρακαλοῦμεν
 καθ' ἓναν ἀπὸ λόγου σας, τέκνα ἐν Κυρίῳ

685 ἀγαπητά, πρῶτον μὲν νὰ ἐνθυμᾶσθε μὲ
 κάθε σπουδὴν τοὺς Ἀποστόλους τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς
 λόγους ὁποῦ ἐλάλησαν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν
 ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, μάλιστα δὲ νὰ ἐνθυμᾶ-
 690 σθε τὸν μακάριον ἀπόστολον Παῦλον καὶ
 Ἀνδρέαν, ὁποῦ ἐνουθέτησαν τοὺς προγό-
 νους σας καὶ ἐκήρυξαν πρὸς αὐτοὺς καὶ
 πρὸς ἐσᾶς ὅλους κατὰ διαδοχὴν τὰ ψυχω-
 φελῆ καὶ σωτήρια δόγματα, παραγγέλον-
 τὰς σας νὰ στέκεσθε μὲ ἀσφάλειαν πάντα
 695 σταθεροὶ καὶ βέβαιοι εἰς τὴν πίστιν καὶ νὰ
 μὴν μετατραπῆ ποτὲ ἢ γνώμη σας ἀπὸ
 καμμίαν αἴρεσιν, στοχαζόμενοι πῶς καὶ
 τὰ νέα ἐτοῦτα συμβεβηκότα κατὰ θείαν
 οἰκονομίαν ἐσυνέβησαν, διὰ νὰ στηριχθῆ
 700 καθ' ἕνα εἰς τὴν εὐσέβειαν. Καταλάβετε
 λοιπόν, ὅτι δὲν εἶναι τινὰς ἀρκετὸς νὰ
 ἐννοήσῃ τὴν οὐσίαν τῆς θείας ταύτης
 εἰκόνας ὁποῖα νὰ εἶναι, καὶ ὅμως ἀπὸ τὸ
 σχῆμα τῆς ὅλων ἀναβλύζουν κρουνοὶ μύρου
 705 μὲ εὐωδίαν ἀνεκδιήγητον, ὡς φαίνονται
 εἰς ὅλους ἐκείνους, ὁποῦ προστρέχουν μὲ
 πίστιν. Ἰδέτε πῶς τόσον καιρὸν ὄντας
 κρυμμένη μέσα εἰς τὸ Σπήλαιον, μὴν
 ἔχοντας ἄλλο πρᾶγμα τριγύρου τῆς, παρὰ

710 κισσὸν πολὺν, μηδὲ καμμίαν βλάβην ἢ
 σαθρότητα φαίνεται νὰ ἔχῃ. Ἰδέτε πῶς ὁ
 πολλὰ σοφὸς ὀφθαλμὸς τοῦ θεηγόρου καὶ
 τρισμεγίστου Λουκᾶ, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκεῖ-
 νος ἐδυνήθη νὰ προῖδῃ τὰ μέλλοντα, εἰς
 715 σωτηρίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς
 Ἀχαΐας, τὴν ἔπλασεν εἰς τέτοιον τρόπον
 καὶ τὴν ἀφήκεν ἐδῶ νὰ κρύπτεται τόσον
 περισσὸν καιρὸν, διὰ νὰ γένη σήμερον μὲ
 τὴν εὐρεσίαν τῆς εἰς ὅλους ἐμᾶς βοηθὸς ἢ
 αὐτὴ καὶ ὑπόθεσις τῶν κηρυγμάτων καὶ
 720 σπουδασμάτων, ὁποῦ γίνονται καὶ λα-
 λοῦνται διὰ τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν
 τῶν θείων εἰκόνων, ὡς εἴπομεν ἄνωθεν.
 Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς θεσπίζομεν τὴν
 σήμερον καὶ δογματίζομεν, ὅτι εἰς τὸν
 725 μετέπειτα καιρὸν νὰ καλῆται φερωνύμως
 ἢ ἡμέρα τῆς εὐρέσεώς τῆς Ἀπόδοτρα, καὶ
 νὰ γίνεταί εἰς τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τοῦ
 Αὐγούστου μηνὸς ἢ ἑορτῆ, ὡσὰν ὁποῦ εἰς
 τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἠθέλησεν ἡθεῖα πρόνοια
 730 νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὸ μέγα τοῦτο καὶ
 παράδοξον τῆς θείας εἰκόνας μυστήριον,
 ὁποῦ πολὺν καιρὸν ἦτον κρυμμένον, καὶ
 ἀπάνω εἰς ὅλα δοξάσατε, εὐχαριστήσατε,
 735 ὑμνήσατε καὶ δοξολογήσατε τὸν Θεὸν

Λόγον καὶ Σωτῆρα Χριστόν, τὸν δοτῆρα τοιούτων ἀγαθῶν».

740 Ταῦτα εἰπόντες οἱ ὅσοι πρὸς αὐτούς, ἐτέλεσαν τὴν θείαν Μυσταγωγίαν, ἔπειτα
 745 μὲ εὐχαῖς καὶ μὲ εὐλογίαις τοὺς ἀπέλυσαν ὄλους χαίροντας· καὶ ὁ λαὸς ὅλος εἶχε γνῶμην νὰ δώσῃ ἀργύρια διὰ νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ μοναστήριον, οἱ ἅγιοι ὁμως δὲν ἤθελαν, ἀλλὰ εἶπον πρὸς αὐτούς: « Ἦξεύ-
 750 ρετε ἀγαπητοί, ὅτι οὔτε εἰς τὸν καιρὸν τῶν βασιλέων, ὅπου εἶναι τώρα, οὔτε εἰς τοὺς δευτέρους ἀπὸ ἐτούτους, οὔτε εἰς τοὺς τρίτους, ὅπου κρατοῦν τὰ σκῆπτρα τῆς τῶν Ρωμαίων βασιλείας, θέλει οἰκο-
 755 δομηθῇ ὁ τόπος ἐτοῦτος· ὑπάγετε εἰς εἰρήνην τὸ λοιπὸν καὶ μὴν ἔχετε λύπην καμμίαν διὰ τὸ τοιοῦτον πρᾶγμα». Καὶ οὕτως ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀσπίτιά τους ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες. Ὑστερον, ἀφ' οὗ
 760 ἐπροσκύνησαν τὴν ἁγίαν εἰκόνα μὲ τιμὴν καὶ εὐλάβειαν, ἔμειναν γοῦν ἰκανὸν καιρὸν εἰς τὸν τόπον τοῦ Σηηλαίου οἱ ἅγιοι καὶ θεοκῆρυκες οὗτοι πατέρες, ἔπειτα μὲ κάποιον ἄνδρα θαυμαστὸν εἰς ἀρετήν,
 765 ὅπου τοὺς ἀκολούθη, ἔστειλαν εἰς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης τὰς γραφάς, ὅπου

ἄνωθεν εἶπομεν, τοῦ πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων.

Καὶ τότε πάλιν ἐβάλλθησαν οἱ ἅγιοι εἰς ἄλλαις φροντίδαις νέαις, νὰ περιπατήσουν 765
 δηλονότι τὸν τόπον ὄλον τῆς Πελοποννήσου, καθὼς ὁ θεὸς χρησμὸς τοὺς ἀνάγκα-
 ζεν. Καὶ οὕτως ἐποίησαν, περιπατοῦντες νῦν μὲν τὴν Κόρινθον, νῦν δὲ τὸ Ἄργος καὶ
 770 ποτὲ μὲν τὰ Ἐπίδαυρα, ποτὲ δὲ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀπ' ἐκεῖ πρὸς τοὺς Ἀμυκλαίους καὶ Λάκωνας καὶ Δωριεῖς καὶ πάλιν ἀπ' ἐκεῖ πρὸς τοὺς Πατρεῖς καὶ Ἡλείους καὶ Ἀρκάδας, ὅχι ὁμως μὲ
 775 τόσην εὐκολίαν καὶ ὀλιγωρότητα ὅσον εἶναι νὰ τὸ διηγᾶται τινὰς μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ εἰς κάθε χώραν καὶ εἰς κάθε γένος ἐκάθονταν ἰκανὸν καιρὸν πρὸς διόρθωσιν τῶν ψυχῶν καὶ πολλὰ ἔπασχον ἀπὸ τοὺς τοπάρχας καὶ μεγιστάνας, ὅπου τότε ἦσαν 780
 βυθισμένοι εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ τοὺς ἐβασάνιζαν μὲ φυλακαῖς καὶ δεσμά. Ἐκακοπάθησαν περισσὰ ἀκόμη καὶ ἀγρύπνησαν οἱ ὅσοι ἐτοῦτοι εἰς τὸ κήρυγμα τῆς Ὀρθοδοξίας διαλεγόμενοι πρὸς ἐκείνους, 785
 ὅπου ὑπάγεναν νὰ ἀκούσουν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν προσκύνησιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων,

ἐξαιρέτως δὲ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐν τῷ
 Σπηλαίῳ, τὴν ὁποίαν ὁ θειότατος Λου-
 790 κᾶς, ὅταν ἦτον εἰς τὸν κόσμον ἐτοῦτον
 ὁμοῦ μὲ τοὺς Ἀποστόλους, ὁμοῦ μὲ τόσα
 ἄλλα καλὰ ὅπου ἔκαμεν, ἔκαμεν ἀκόμη καὶ
 τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου
 καὶ Παύλου καὶ Ἀνδρέου τῶν ἀποστόλων
 795 καὶ ἄλλας τινὰς θαυμαστάς τῶν τοῦ
 Κυρίου θαυμάτων καὶ πρῶτος ἐκεῖνος
 ἔδωκεν ἀρχὴν θεϊκὴν καὶ νόμιμον εἰς τὴν
 τέχνην τῆς ζωγραφίας.

Περνῶντας τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς των
 800 λοιπὸν οἱ ἅγιοι ἐτοῦτοι εἰς τόσα ἔργα
 θεάρεστα, καὶ ὕστερον ἀπὸ βασιλέων
 ἀλλαγὰς καὶ χρόνων πολλῶν δρόμον,
 ἔφθασαν εἰς γῆρας βαθύ καὶ μὲ πολυκαιρι-
 νὴν ἡσυχίαν ἔκαμναν τὴν πνευματικὴν των
 805 ἄσκησιν εἰς τοῦτο τὸ Σπήλαιον ἀνακαθαί-
 ροντες τὸν νοῦν τὸν ἐδικόν των καὶ
 ὑψηλώνοντάς τον μὲ τὰς πνευματικὰς ἐν
 Θεῷ ἀναβάσεις. Καὶ ζῶντες ἀκόμη ἐφρόν-
 τισαν διὰ μέσον ἐπιστολῶν τὴν πνευματι-
 810 κὴν ὠφέλειαν τῶν νησιῶν, Κρήτης δηλαδὴ
 καὶ ἄλλων, φοβούμενοι πάντα νὰ μὴ
 διατάσῃ τινὰς εἰς τὰ τῆς πίστεως δόγματα
 καὶ γένη προδότης τῆς εὐσεβείας. Καὶ

τέλος ἀπὸ θεῶν ἄγγελον ἐδιδάχθησαν τὸ
 τέλος τῆς ζωῆς των. Δὲν ἠθέλησαν ὁμως 815
 νὰ τὸ φανερώσουν εἰς ἄλλον τινὰ ἀπὸ τοὺς
 ἀκολουθούς των, διὰ νὰ μὴν δράμουν
 πολλοὶ καὶ κάμουν θόρυβον εἰς τὴν ἡμέραν
 τοῦ ἐνταφιασμοῦ των. Τοιαύτην προμή-
 θειαν ἔκαμαν ἀποφεύγοντας τὴν ματαίαν 820
 δόξαν τοῦ κόσμου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀποστολικῶς διηγωνί-
 σαντο τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν, τὸν δρόμον
 τετελέκασι, τὴν πίστιν τετηρήκασι, ἔκαρ-
 825 τεροῦσαν ἀκολούθως καὶ περιέμεναν τὸν
 στέφανον τῆς δικαιοσύνης. Ὅθεν ἀπλώ-
 νοντες τοὺς πόδας των ἀπάνω εἰς τὰ
 ξυλοκρέββατα νεκρικῶς καὶ εἰπόντες
 μετ' εὐλαβείας τὸ Κύριε εἰς χεῖρας σου
 830 παρατιθέμεθα τὰ ἡμέτερα πνεύματα, ἐτε-
 λεύτησαν θεαρέστως, πλὴν ὄχι καὶ οἱ δύο
 εἰς μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὁ ἕνας
 ἔπειτα εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον καὶ ὁ
 ἄλλος, νουθετοῦντες καὶ εἰς τὴν ὥραν τοῦ
 835 θανάτου των τοὺς παρόντας, ὅσους εἶχαν
 δηλαδὴ μαθητάς, καὶ προλέγοντάς των
 πολλὰ συμβεβηκότα μὲ πατρικαῖς παραγ-
 γελίαις καὶ μὲ τοὺς τελευταίους ἀσπα-
 σμούς καὶ εὐχὰς. Βέβαια μὲ δίκαιον

- 840 τρόπον ἢμπορεῖ τινὰς νὰ τοὺς παραβάλλῃ
 μὲ τοὺς πρώτους Πατέρας καὶ Πατριάρ-
 χας καὶ Προφήτας καὶ Ἀποστόλους καὶ
 Μάρτυρας, ὅπου ἠγωνίσθησαν καὶ ἐκακο-
 πάθησαν διὰ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.
- 845 Ἐτάφησαν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς των
 μὲ τὰ ἴδια των μοναχικὰ φορέματα καὶ
 σχήματα κατὰ γῆς εἰς τὸ αὐτὸ ἅγιον
 Σπήλαιον οἱ ἄξιοι τῶν οὐρανίων θαλά-
 μων.
- 850 Καὶ ὕστερον ἀπὸ συχνὸν καιρὸν καὶ ἡ
 ὁσία Εὐφροσύνη, διατὶ οὕτως ὠνομάσθη
 ἐκείνη ἢ εὐδόκιμος Κόρη, ὅπου εἶπαμεν
 ἄνωθεν, ἢ ὁποῖα ἔγεινεν τελεία εἰς ὅλα τὰ
 εἶδη τῶν ἀρετῶν, ὡσὰν καὶ κάθε ἄλλη
- 855 ἅγια ἀπὸ ταῖς παλαιαῖς καὶ ταῖς νέαις, καὶ
 ἠξιώθη νὰ λάβῃ καὶ προφητικὸν χάρισμα
 πλουσίως παρὰ Θεοῦ καὶ ποιῶσα θαύμα-
 τα ἀξιόλογα, διεπέρασε πρὸς τὰς οὐρανί-
 ουσ μονὰς παραιτουμένη τὸν μάταιον
- 860 κόσμον. Καὶ ἐτάφη καὶ αὐτὴ ἢ μακαρία εἰς
 τὸν ὅμοιον τρόπον, ὅπου ἐτάφησαν καὶ οἱ
 θεῖοι πατέρες, μὲ τὰ παλαιόρασά της.

Ἡ μὲν οὖν ζωὴ τῶν ἁγίων καὶ τῆς ὁσίας
 οὕτως ἔχει καὶ ἔλαβεν δεξιὸν τὸ τέλος

- παρὰ Θεοῦ καὶ ἄξιον τῆς πίστεως καὶ τῶν 865
 κόπων, ὅπου ἔκαμαν εἰς μακροῦ χρόνου
 δρόμον. Οὐ μόνον δὲ εἰς τὴν ζωὴν των οἱ
 ἅγιοι ἦσαν θαυμάσιοι, ἀλλὰ καὶ μετὰ
 θάνατον ἔδειξαν εἰς τὸν κόσμον βρῦσιν
 θαυμάτων, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὰ λείψανά των 870
 τὰ ἅγια πάντα εὐγαινεν μία ἄφατος
 εὐωδία καὶ ἔκπνευσις ἀσύγκριτος. Καὶ
 καθ' ἐκάστην ἡμέραν τόσα θαύματα ἐγί-
 νονταν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου οὔτε νὰ
 τὰ γράψῃ τινὰς εἶναι εὐκόλον, οὔτε νὰ 875
 διαφυλάττωνται εἰς ἐνθύμησιν εἶναι δυνα-
 τόν. Ὑστερον ὁμως ἀπὸ πολὺν καιρὸν
 συνέβη μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὰ πράγμα-
 τα καὶ τόπους τῆς Θράκης καὶ Μακεδονί-
 ας καὶ τῆς Ἑλλάδος ὅλης, ἅμα δὲ καὶ τῆς 880
 Πελοποννήσου, καὶ τότε ἔλαβεν μεταβο-
 λὴν καὶ τὸ μοναστήριον τοῦτο τοῦ Σπη-
 λαίου καὶ μετεκομίσθησαν καὶ ταῦτα τῶν
 ἁγίων τὰ λείψανα καὶ θαύματα πολλὰ
 ἐγένοντο τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοὺς 885
 ἁγίους καὶ ἀπὸ τὴν θεῖαν εἰκόνα τῆς
 Θεοτόκου, ἢ ὁποῖα διὰ μέσον φρικτῶν
 θαυμάτων ἔμεινεν πάντα ἀμετασάλευτος
 ἀπὸ τὸ ἅγιον Σπήλαιον καὶ τὸν τόπον
 ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς τὴν εἶχαν 890

καταθέσει οἱ ἅγιοι. Μετὰ δὲ χρόνους ἐξήκοντα σχεδόν, ὅσους δηλαδὴ ἐκράτησεν ἡ μεταβολὴ τῆς Ἑλλάδος, βασιλεύοντας τῶν Παλαιολόγων τὸ γένος ἤλθε 895 πάλιν ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν προτέραν τῆς κατάστασιν καὶ τότε ἐκτίσθησαν αἱ δύο χῶραι, ὅπου κάτωθεν θέλομεν ἀναφέρειν, κατὰ τὸ βουνόν, ὅπου ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους ὀνομάζεται Χελμός, εἰς τὸ μέσον τῶν 900 Παλαιῶν Πατρῶν καὶ τῆς Κορίνθου. Καὶ πρὸς μὲν τὰ μέρη τὰ ἀνατολικά εἶναι ὁ Ταρσός, πρὸς δὲ τὰ πρὸς δύσιν τὰ Καλάβρυτα. Ἀπὸ τὴν χώραν γοῦν ταύτην τῶν Καλαβρύτων περιπατῶντες πρὸς τὴν θάλασσαν κατὰ τὸ βόρειον μέρος διὰ μέσου 905 τοῦ γλυκυτάτου ρεύματος, τοῦ ποταμοῦ δηλαδὴ τῶν Καλαβρύτων ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν καὶ τὴν χώραν Καλάβρυτα, ὕπαγε ὀλίγον ἔμπροσθεν, ξένη ἀγαπητέ, 910 καὶ θέλεις ἰδῆ τὴν κοινὴν πόλιν ἐτούτην, τὸ ταμεῖον τῆς εὐσεβείας, τὴν σωρὸν τῶν ἀγαθῶν, τὴν θάλασσαν τῶν θαυμάτων, τὸν νέον παράδεισον, τὴν Βηθλεὲμ τὴν δευτέραν, τὸ ἀγιώτατον δηλαδὴ Σπήλαιον, ὅπου εὐρίσκεται κατὰ τὸ ὄρος τοῦ 915 Χελμοῦ πρὸς δυσμάς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον

Σπήλαιον ἀνέτειλεν ἡ ἀειπάρθενος Μήτηρ τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίου, ἡ θεόνυμφος Μαριάμ. Εἰς τοῦτο κατακείμενοι ὡσπερ ἀστέρες ἀκοίμητοι τὰ τῶν ἁγίων 920 ἱερὰ καὶ ἄφθαρτα λείψανα, ὅπου μὲ τῆς εὐσεβείας τὸ φῶς λάμπουν εἰς τοῦ κόσμου τὰ πέρατα καὶ μὲ τὰς νοεράς τῶν θαυμάτων ἀκτῖνας λαμπρύνουν ὄλους ἐκείνους, ὅπου τοὺς ἐπικαλοῦνται μετ' εὐσεβείας 925 εἰς ταῖς ἀνάγκαις των μὲ κάθε ἐτοιμότητα.

Χάριτι μὲν οὖν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ρηθέντων ἁγίων καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο Σπήλαιον μετεσκευάσθη καὶ ἔγεινε μοναστήριον καὶ ἐκαλλωπίσθη μὲ καλύτερα οἰκοδομήματα διὰ μέσον τῆς εὐσεβείας καὶ γενναιότητος τοῦ νῦν βασιλεύοντος Ἀνδρονίκου, ὡς καθὼς καὶ εἰς τοὺς ὀσίους ἐκείνους προαπεκαλύφθη σχεδὸν τριακοσίους χρόνους τὸ πρότερον ἢ καὶ περισσοτέρους. Καὶ ὅσα ἀξιοθέατα ἔργα ἀνηγήρθησαν εἰς τὸ ἅγιον τοῦτο Σπήλαιον ἔγειναν ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας των. 940

Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου

εἶναι τοιοῦτον. Ὁ μὲν ναὸς εἶναι σύμμε-
 τρος καὶ καλώτατος. Δὲν εἶναι ὁμῶς εἰς τὸ
 μέσον τοῦ Σπηλαίου, ἀλλὰ πλεον σιμὰ εἰς
 945 τὸ νότιον μέρος, ἐκεῖ ὅπου εὐρέθη καὶ ἡ
 ἁγία εἰκὼν, καὶ ἔχει καὶ πρόναον, τὸν
 ἀπλῶς λεγόμενον νάρθηκα, ἰσόμετρον τοῦ
 ναοῦ. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος
 ἐμβαίνοντας μέσα εἶναι τὸ κοιμητήριον
 950 κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ναοῦ, εἰς δὲ τὸ δεξιὸν
 μέρος, ἐκεῖ ὅπου πρῶτα ἦτον καμωμένον
 τὸ καλύβιον τῆς ὁσίας, εἶναι ἕτερος ναὸς
 μικρὸς μὲ δύο βήματα, εἰς τὸν ὁποῖον
 κατοικοῦμεν τὴν σήμερον, δηλονότι κατὰ
 955 τὸ ζιγ', ἡμεῖς οἱ ἐλάχιστοι, ὁ τε Ἡσαίας
 καὶ Σωφρόνιος οἱ ρακενδῦται καὶ ἐρημί-
 ται. Καὶ τὸ μὲν ἓνα βῆμα ἀπὸ πολλὸν
 καιρὸν πρότερον ἦτον κλεισμένον καὶ
 τινὰς δὲν τὸ ἤξευρε. Πλὴν διὰ κάποιαν
 960 χρείαν, εἰς καιρὸν ὅπου ἤθελαν νὰ κτίσουν
 τὸ εἰρημένον κελλίον τῆς κατοικίας μας,
 ἔστοντας καὶ νὰ ἔκρουσαν μὲ τὴν σφύραν
 τὸν τοῖχον, ἀνοίχθη τὸ δεύτερον βῆμα,
 μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εὐρέθη ἱστορία Τρι-
 965 μόρφου καὶ Σταυροπήγιον μὲ ἓνα σημεῖον
 τοιοῦτον: Ἰησοῦς ††† Χριστός. Καὶ ἔγρα-
 φε καὶ τὰ κάτωθεν: «Σταυροπήγιον τοῦ

ἀνακαινισθέντος καὶ μετονομασθέντος θεῖ-
 ου ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς
 ἡμῶν ἀρχιεράρχου καὶ θαυματουργοῦ Νι- 970
 κολάου ἐντὸς τῆς μονῆς Σπηλαίου τῶν
 Γαλατάδων παρὰ Ἰωσήφ ἱερομονάχου,
 καθηγουμένου καὶ ἀρχιμανδρίτου τῆς αὐ-
 τῆς μονῆς, ἁγιασθὲν παρὰ τοῦ ἱερωτάτου
 ἐπισκόπου Κερνίτζης Ἰωάννου». Τοῦτο 975
 τὸ σταυροπηγιακὸν οἰκοδόμημα ἐλέγετο
 πρῶτα, ὡς καὶ τὴν σήμερον, τῶν ἁγίων
 καλλινίκων μαρτύρων Θεοδώρων καὶ τῶν
 ὁσίων πατέρων. Εἰς δὲ τὸ δεξιὸν μέρος
 τοῦ μέσου ναοῦ εἶναι ἡ ἀμίμητος εἰκὼν τῆς 980
 Θεοτόκου, ὡς εἶπομεν, ξένον θέαμα, καὶ
 οἱ προσκυνητοὶ τάφοι τῶν ἁγίων πατέ-
 ρων. Ὁ μὲν ἓνας ἔχει τοὺς δύο μακαρίους
 ἀδελφούς, Συμεῶνα καὶ Θεόδωρον, καὶ ὁ
 ἄλλος ἔχει τὴν ἁγίαν Εὐφροσύνην. Ὑστε- 985
 ρον ἀπὸ ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ
 εἶναι καμωμένα τὰ κελλία καὶ ὀσπίτια
 κατὰ στίχον, ἤγουν μὲ μίαν σειράδα ἴσιαν
 ὅλα, καὶ τριώροφα, ἤγουν τρίπατα, ὅπου
 ἀρχίζου ἀπὸ τὸ μέρος τὸ νότιον καὶ 990
 ἐξαπλώνονται κατὰ σειρὰν ὡς τὸ βόρειον.
 Τόσον ἠμπορεῖ τινὰς νὰ εἰπῇ διὰ τὰ
 οἰκοδομήματα τῆς μονῆς καὶ διὰ τὸν βίον

καὶ πολιτείαν τῶν ἁγίων πατέρων Συμε-
 995 ὦν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς ὁσίας Εὐφροσύ-
 νης, ἐπειδὴ καὶ εἰς ἄλλον βιβλιάριον, ὅπου
 ἦτο πρότερον συγγεγραμμένον, σχεδὸν τὰ
 ὅμοια εὐρίσκονται, ὅπου ἐδιηγήθημεν καὶ
 ἡμεῖς, διὰ τοὺς πατέρας καὶ τὴν ὁσίαν καὶ
 1000 τὴν εὐρεσιν τῆς εἰκόνας εἰς τὸ Σπήλαιον.
 Ἄλλο ξεχωρισμένον δὲν εἶναι ἐκεῖ, παρὰ
 μόνον πῶς τὰς ἐπιστολάς, ὅπου οἱ ὄσιοι
 ἔστειλαν εἰς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης ἀπὸ
 μέρους τοῦ πατριάρχου τῆς Ἱερουσαλήμ,
 1005 νὰ ἔγραφαν διὰ τὴν τότε εἰκονομαχίαν καὶ
 πῶς ἀπὸ τὸ ὄρος, ὅπου εἶπομεν τοῦ
 Χελμοῦ, νὰ τρέχουν ὀκτῶ ποταμοὶ καὶ νὰ
 σμίγουν μὲ τὸν Ἀλφειόν, ἤγουν τὸν
 Ροφέα, καὶ νὰ γεννοῦν καὶ ὀψάρια. Καὶ
 1010 πῶς ὁ Ἀλφειὸς, κατὰ τὰς μαρτυρίας
 πολλῶν ναυτῶν, διὰ θαλάσσης νὰ καταντᾷ
 εἰς τὴν Σικελίαν. Ἡ ὁποία φήμη, κἂν τε
 ἀληθής, κἂν τε ψευδής, ἔδωκεν βέβαια
 ὕλην μυθολογίας εἰς τοὺς ποιητὰς νὰ
 1015 πλάσουν ἔρωτα τοῦ Ἀλφειοῦ τοῦ ποτα-
 μοῦ καὶ τῆς Ἀρεθούσης, ὡς φαίνεται εἰς
 τὴν Ἀνθολογίαν τῶν Ἐπιγραμμάτων εἰς
 τὸ πρῶτον βιβλίον, Εἰς ποταμούς, καὶ
 πῶς ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων

ἔγεινεν εἰς ταῖς εἰκοσιεπτὰ τοῦ Ἀπριλίου 1020
 μηνός. Ἄλλὰ ταῖς τῆς Μητρὸς σου πρε-
 σβείαις καὶ τῶν ἁγίων ἐλέησον ἡμᾶς,
 Χριστέ ὁ Θεός. Ἀμήν.

ΠΙΝΑΚΕΣ

1. Παναγία ή Μεγαλοσπηλιώτισσα.

2. 'Η πάνσεπη καί θαυματουργή εικόνα τῆς Θεοτόκου τῆς Μεγαλοσπηλιώτισσας. (Χωρίς ἐπένδυση).

3. 'Η εὕρεσις τῆς ἁγίας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου τῆς Μεγαλοσπηλιώτισσας.

ΣΥΝΑΞΙΣ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΙΝΩΝ

Εγκωμιαστικῶν Τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς ἐν τῷ
μεγάλῳ Σπηλαίῳ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ὄρους
τῆς καλλιῶν Χελμῶ, καὶ τῶν
Ὁσίων Πατέρων.

ΣΥΜΕΣΩΝΗ, ΚΑΙ ΘΕΟ-
ΔΩΡΟΥ,

τῶν Κτητόρων, Ὁ Ἀρχηγῶν τῆς ἐν τῷ Σπη-
λαίῳ παλαιῆς Μονῆς, ἔ τῆς Ὁσίας
ΕΤΦΡΟΣΤΗΣ,

Τῆς Εὐρύσκεις τῆς Θεῆας Εἰκόνα, τῆν ἱερουργήσαν ὑπὸ
τῆς Ἀποστόλου, καὶ Εὐαγγελιστῆ Λυκά ἐν τῷ αὐτῷ
σπηλαίῳ, μετὰ Ὁ τῆς δικηγόρου τῆς αὐτῆς ὁμο-
σεως, Περιέχουσα τήν τε διαθήκην τῶν αὐτῶν
Πατέρων, Ὁ τῶν τῆς αὐτῶν Βίον, αἶμα δὲ Ὁ
τῆς Ὁσίας, Νῦν πρῶτον τύπος ἐκδοθεῖ-
σα ἀγαλῶμασι τῆς Εἰκλαμπροῦ τῆς
Κυρίας Κυρίας.

ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ ΜΑΚΟΛΑ.

Ἀθηναίς, πρὸς ὅμ ἐ δικαίως ἀφιερῶν

ΕΝΕΤΗΣΙΝ, ς ψ ς.
CON LICENZA DE SUPERIORI.

4. Ἡ σελίδα τίτλου τῆς ἐκδόσεως ὅπου περιέχεται ὁ βίος καὶ ἡ
διαθήκη τῶν ὁσίων Συμεῶν καὶ Θεοδώρου σὲ παράφραση τοῦ
Ἀργυροῦ Βερναρδῆ, Βενετία 1706.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΝ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΗΗΛΑΓΟΥ,
ἩΤΟΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Τῆς ἱερῆς καὶ Βασιλικῆς Μονῆς, τῆς Σφραγματίας, καὶ
Θαυματουργῆς Εἰκόνας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς
παρὰ τῆς Ἀπερῆς Λυκά ἱερουργήσαν.

Συνοχθῆσα μετ' ἄλλοις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Ἀπλῆς
Διαλέκτου, ἢ ἐκ διαφόρων Κωδικῶν ἢ Χρυσόβιβλων

Παρὰ τῶν ταπεινῶν ἐν Γραμματικῇ, ἢ Διδασκάλων

ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Νῦν δὲ τὸ πρῶτον τύπος ἐκδοθήσα, καὶ μετ' ὅσων
επιμελείας διορθωθήσα,

Πρὸς χάριν ἀλαζείας τῆς ὁμοῦ, ἢ Ὁρθοδόξων Προσκυνητῶν
τῆς Χάριτος τῆς Προφρηθείας Ἀγιοῦ τῆς
Ἀπαρῆς ἢ Θεομήτορος.

21

ΕΝΕΤΗΣΙΝ, 1765

ΠΑΡΑ ἈΝΤΩΝΙῶ, Τῷ ΒΟΡΤΟΛ.

CON LICENZA DE SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

5. Ἡ σελίδα τίτλου τοῦ Προσκυνηταρίου τοῦ Παρθενίου
Πελοποννησίου, Βενετία 1765.

ΚΤΙΤΟΡΙΚΟΝ

Η

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΜΟΝΗΣ

ΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ.

Ἐξεδόθη ἐπιδιορθωθὲν ψήφῳ καὶ σπουδῇ τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου.

• Ἐξέσται τὸ ἀπόφωτο αὐτοῦ ἡ ἴκτιος. — ἀειλάσκει
• ἐν τῷ αὐτῷ θεολογικῷ βιβλίῳ τοῦ αἵου τοῦ Θεοῦ. —
• Κόρη θῆκεται ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ τῷ αὐτῷ
• ἴκτιος δὲ αὐτῷ. — ἴκτιος. μ. α. ρ. α. α. α. α.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ.

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Κ. ΡΑΛΛΗ.

ΑΘΜ.

6. Ἡ σελίδα τίτλου τοῦ Κτιτορικοῦ ἢ Προσκυνητηρίου τοῦ
Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Ἄθῆνα 1840.

Τό βιβλίο
ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΟΣΙΟΙ
ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΗΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΘΩ
ΚΑΙ «ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΟΣ ΠΟΛΙΟΥΧΟΙ»
τῶν ΗΛ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ – ΙΕΡΟΜ. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ
τυπώθηκε στήν IMAGO A.E.B.E., Κ. Παλαιολόγου 5,
Χαλάνδρι, Ἀθήνα, τηλ.: 68.32.930
γιά λογαριασμό τῶν ἐκδόσεων «Πανσέληνος»,
τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1985

Τά κοσμήματα καί τά πρωτογράμματα προέρχονται ἀπό τήν ἐκδοση
τῆς Βενετίας τοῦ ἔτους 1706 (φωτ. Λ. Ἀνανιάδη).

Στό ἐξώφυλλο: Οἱ ἅγιοι Συμεών καί Θεόδωρος. Σχέδιο ἀπό
«τεῦχος σχεδίων ἐπί χάρτου» τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.
Τέλη 18ου αἰ. – ἀρχές 19ου αἰ. (Φωτ. Γ. Μπαλή).

Στό ὀπισθόφυλλο: Τό μοναστήρι τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου σέ
χαλκογραφία τοῦ ἔτους 1780.